

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2011

Bc. Jitka Blinková

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Bc. Jitka Blinková

Obor: Učitelství ZSV a OV pro SŠ a 2. stupeň ZŠ – Anglická filologie

RASISMUS V MINULOSTI A SOUČASNOSTI

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. David Hampl, Ph.D.

Olomouc 2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem pouze uvedené zdroje.

V Olomouci

.....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat panu Mgr. Davidu Hamplovi, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady při zpracování diplomové práce.

Obsah	
ÚVOD.....	5
1 VYMEZENÍ POJMŮ RASY A RASISMU.....	7
1.1 KLASIFIKACE LIDSKÝCH RAS.....	7
1.2 RASISMUS.....	10
2 RASOVÉ TEORIE.....	14
2.1 VÝVOJ RASOVÝCH TEORIÍ.....	14
2.2 RASOVÉ TEORIE A ŠKOLY.....	16
3 PROJEVY RASISMU V MINULOSTI.....	22
3.1 OD STAROVĚKU PO STŘEDOVĚKU.....	22
3.2 KOLONIZACE A RASISMUS.....	27
3. 2. 1 <i>Kolonizace Jižní Ameriky</i>	27
3. 2. 2 <i>Anglická kolonizace</i>	32
3. 2. 3 <i>Francouzská kolonizace</i>	41
3. 2. 4 <i>Kolonizace Afriky</i>	48
3.3 RASISMUS V USA.....	57
3.3.1 <i>Původní obyvatelé USA - Indiáni</i>	57
3.3.2 <i>Afroameričané</i>	59
3.4 RASISMUS A STÁT.....	66
3. 4. 1 <i>Antisemitismus v Německu</i>	66
3. 4. 2 <i>Apartheid v JAR</i>	81
4 SOUČASNÉ PROJEVY RASISMU.....	89
4.1 IDEOLOGIE PRAVICOVÉHO EXTREMISMU.....	89
4.2 SUBKULTURA SKINHEADS.....	93
4.3 DISKRIMINACE A RASOVĚ MOTIVOVANÉ ÚTOKY V EU.....	95
5 RASISMUS V ČESKÉ SPOLEČNOSTI.....	99
5.1 ROMSKÁ MENŠINA V ČR.....	99
5.2 RASISMUS V BĚŽNÉM ŽIVOTĚ.....	105
5.3 RASOVĚ MOTIVOVANÉ ÚTOKY A EXTREMISTICKÉ SKUPINY V ČR.....	107
6 RASISMUS A VZDĚLÁVÁNÍ.....	113
ZÁVĚR.....	119
PRAMENY A LITERATURA.....	121
ELEKTRONICKÉ ZDROJE.....	123

ÚVOD

Cílem diplomové práce je zmapovat problematiku v minulosti až do současnosti. Je to velmi obsáhlé téma, a proto jsem se rozhodla do diplomové práce zařadit taková témata, která se týkají především evropské civilizace.

V první kapitole se budeme zabývat vymezením pojmů rasismu a rasy. Jelikož je termín rasismus vymežován nejednotně, zaměříme se na různé definice rasismu. Dále se tato kapitola věnuje pojmu rasy, přesněji klasifikací jednotlivých ras, i když ji mnozí odborníci považují za méně podstatnou. Poukazují na to, že všichni lidé jsou si rovni a lze je charakterizovat i bez znalostí jejich rasy.

Druhá kapitola se bude věnovat rasovým teoriím a jejich vývojem. Charakterizuje jednotlivé rasové teorie a školy. Při představování jednotlivých rasových teorií, se mimo jiné zmíní o důležitých osobnostech spjatých s historií rasismu. Tato kapitola bude zaměřena na tři rasové teorie a školy: sociální darwinismus, rasově antropologická škola a eugenická škola, které vycházejí z přírodovědecké teorie Charlese Darwina.

Třetí kapitola bude pojednávat o rasismu v minulosti. Pojem minulost v této diplomové práci označuje období od starověku až po konec apartheidu v JAR. Nejprve se zaměří na počátky projevů rasismu od starověku až po pozdní středověk. Dále se věnuje problematice kolonizace a rasismu, zaměřuje se zejména na Jižní Ameriku a africký kontinent a také na dvě koloniální mocnosti: Velkou Británii a Francii. Také problematika rasismu a otroctví ve Spojených státech amerických není opomenuta. Dále se tato kapitola bude věnovat antisemitismu v Německu, který vyústil v holocaust a apartheidu v Jihoafrické republice.

Ve čtvrté kapitole se budeme zabývat současnými projevy rasismu zejména v zemích Evropské unie. Dále se zaměříme na ideologie pravicového extremismu, zvláště se zaměříme na subkulturu skinheads. Také bude pojednávat o diskriminaci Romů, muslimů a přistěhovalců v Evropské unii, zmíní se také o rasově motivovaných útocích na tyto minority.

Pátá kapitola bude popisovat rasismus v české společnosti. Zaměří se na romské etnikum, především na jeho historii a kulturu. Dále popíše nejčastější oblasti diskriminace romského obyvatelstva v běžném životě, jedná se zejména o získávání zaměstnání, o přístupu ke kvalitnímu bydlení a v neposlední řadě o rovnocenném

přístupu ke vzdělávání romských dětí. Také se bude věnovat rasově motivovaným útokům na Romy, které skončily smrtí.

Šestá kapitola se bude věnovat problematice rasismu v souvislosti s Rámcovým vzdělávacím programem. Charakterizuje vzdělávací oblasti, které se týkají nebo souvisejí s rasismem. Dále popíše průřezové téma Multikulturní výchovu jako stěžejní prvek v prevenci rasismu v české společnosti.

Přestože je problematika rasismu velmi aktuální téma v české společnosti i ve světě, nenašla jsem ucelenou práci, která by se této problematice věnovala takto obšírně. Problematice klasifikace lidských ras se věnuje T. Dacík ve své knize *Člověk a rasa* a také J. Wolf v knize *Lidské rasy a rasismus*. Kniha G. M. Fredriksona *Rasismus – stručná historie* se věnuje tématu rasismu velmi obšírně. Popisuje rasovou segregaci na americkém Jihu, antisemitismus nacistického Německa a také se věnuje apartheidu v jižní Africe. Publikace věnovaná českým extremistickým stranám nese název *Pravicový extremismus a radikalismus* napsaná M. Marešem. Tato kniha popisuje vývoj hnutí skinheads v České republice i ve světě. Z pedagogického hlediska je důležitá kniha T. Šiškové *Výchova k toleranci a proti rasismu*, která obsahuje praktické modelové situace použitelné při výchově proti rasismu.

1 Vymezení pojmů rasy a rasismu

Tato kapitola je rozdělena do dvou podkapitol. První podkapitola pojednává o lidských rasách a jejich rozdělení. Dále se věnuje rozlišení mezi pojmy rasa, národ a na závěr se zamýšlí nad sporností nejrůznějších rasových kvalifikací. Druhá podkapitola je věnována rasismu, definuje ho a podává nejrůznější pohledy na rasismus od několika autorů.

1.1 Klasifikace lidských ras

Důležité je zmínit, že lidské rasy reálně existují a není to výmysl skupin lidí, kteří zastávají rasistické názory. Lidské rasy existují, tak jako existují různé druhy a rasy živočichů nebo odrůdy rostlin. Jenom nejsou totožné. Podle T. Dacíka lze formulovat univerzální definici rasy – rasa je biologická forma existence druhu.¹

Dnes žijí na světě příslušníci pouze jediného druhu člověka, který má vědecké jméno *Homo sapiens* neboli člověk rozumný současný. Ten prošel ve svém fylogenetickém vývoji celkem třemi druhovými stadii: nejprve jako *Homo habilis* neboli člověk zručný, pak jako *Homo erectus*, tj. člověk vzpřímený a jeho poslední vývojovou formou byl *Homo sapiens* čili člověk rozumný, který se postupně rozšířil po celé zeměkouli. Nejprve lidé osídlovali území Afriky, Asie a Evropy. Teprve po dvou miliónech let, přibližně před 50 tisíci lety začali pravěcí lidé pronikat i na území Nového světa, do obou Amerik, do Austrálie a nakonec zcela nedávno i na ostrovy Oceánie a do arktických oblastí za polárním kruhem. Lidé postupně zabydleli celou zeměkouli.

V období posledních asi 50 tisíc let žili lidé v odlišných zeměpisných a klimatických podmínkách a v různém geografickém prostředí. Tímto začal jejich dlouhodobý proces adaptace na rozdílné životní podmínky. Na Zemi existují celkem tři velká zeměpisná pásma (tropické, subtropické a mírné) a v každém z nich vznikly rozdílné lidské

¹ DACÍK, T. *Člověk a rasa*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 75.

skupiny – lidské rasy. Tyto lidské rasy se dělí na *bílou* (euroasijskou), *černou* (negroidní) a *mongoloidní* (žlutohnědou).²

Europoidní rasa se utvářela v mírném pásu na severní polokouli. A protože se toto pásmo rozkládá na veliké rozloze a sahá od obratníku Raka až po severní polární kruh, můžeme zde sledovat největší rozdíly v barvě pleti, vlasů i očí.

Podél rovníku se na africkém kontinentu utvářela černá neboli negroidní rasa jako důsledek adaptace na tropické podmínky, tj. zejména intenzivní sluneční záření a horké, místy velmi vlhké klima. Lidské tělo se muselo chránit proti spálení, vysušení, úžehu atp. Jediným spolehlivým způsobem byla tvorba podkožního barviva – hnědého pigmentu v kůži. Také mezi příslušníky negroidní rasy můžeme sledovat menší i větší barevné rozdíly: např. středoafričtí Pygmejové, žijící ve stínu tropických pralesů, jsou celkově světlejší než černošské skupiny, žijící na planinách Horního Nilu, kde je nejintenzivnější sluneční záření na světě.

Pravděpodobně na území dnešní Číny došlo ke zformování dnes početně největší lidské rasy – mongoloidní nebo žlutohnědé rasy. Patří do ní také američtí Indiáni a Eskymáci, kteří jsou však mnohem mladší nežli ostatní mongoloidi. Všichni mají více nebo méně snědou pleť, hnědé oči a hnědé vlasy. Příslušníci mongoloidní rasy se vyznačují charakteristickými znaky: patří mezi ně tzv. šikmooká, mongolská řasa a mongoloidní skvrna. Mongoloidní skvrna dosahuje velikosti lidské dlaně a je v krajině křížové a malá skvrna též v krční krajině páteře.³

Nejnápadnějším znakem lidských ras je barva pleti – není však nejdůležitější tělesnou vlastností člověka a dokonce ani nerozhoduje a jeho rasové příslušnosti. Barva lidské pleti v podstatě závisí na množství kožního barviva – pigmentu – v kůži. Důkazem toho, že barva kůže není jediným rozhodujícím znakem rasové příslušnosti, mohou být afričtí Křováci. Nemají pleť černou ani tmavou, ale dokonce světle hnědou až nažloutlou a přece jsou příslušníky negroidní rasy. V Číně a Indii se vyskytují skupiny obyvatel výrazně temně hnědé pleti – a přece nepatří k negroidům, ale k europoidní rase. Konečně i v Evropě je řada příkladů: obyvatelé oblastí Středozemního moře jsou přes

² WOLF, J. *Lidské rasy a rasismus v dějinách a v současnosti. Člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000, s. 52.

³ Tamtéž, s. 53.

svoje často temně hnědé zbarvení pleti příslušníky rasy europoidní a to včetně Romů v Evropě i v Indii.⁴

G. M. Fredrickson ve své knize *Rasismus – stručná historie* podává obsáhlou historii pojmu „*rasa*“. Podle Fredricksona moderní pojetí ras jako základních lidských typů klasifikovaných podle fyzických znaků (zejména barvy kůže) vzniklo až v osmnáctém století.⁵ Termín „*rasa*“ je velmi starý. V sanskrtu znamená *chut'*, *šťáva*, *nálada*. Všeobecně převládá názor, že pojem „*rasa*“ je arabského původu, respektive, že je odvozen od arabského „*ras*“, jež původně snad znamenalo *špice*, nebo také *původ* či *hlava*. Dále se tento termín rozšířil do španělštiny a portugalštiny (*raza*) a na to do francouzštiny (*la race*), do angličtiny (*race*) a pak do němčiny (*die Rasse*), odkud byl převzat i do češtiny, avšak až 19. století.⁶

Pro problematiku rasismu je také důležité vymezení pojmů *rasa* a *národ*. V minulosti se tyto pojmy zaměňovali a vedlo to k mnoha tragickým chybám a omylům. Podle J. Wolfa je *rasa* pojem přírodovědecký, biologický a vztahuje se výhradně na tělesné znaky a vlastnosti člověka jako je barva pleti, tvar hlavy a jednotlivých částí těla, kdežto pojem *národ* je pojem historický, kulturní a společenský a zahrnuje společenský vývoj lidských skupin bez ohledu na jejich rasovou příslušnost. *Národ* předpokládá stabilní pospolitost řeči, území, hospodářského života, kultury i psychického založení určité skupiny lidí. Může přitom zahrnovat nejrůznější lidské skupiny, neboť pro jeho vznik a existenci nejsou rozhodující fyzické, tj. biologické znaky lidí. Zjednodušeně řečeno, lidská *rasa* představuje jedinou, navzájem si podobnou populaci, zatímco na složení *národa* se mohou podílet nejrůznější typy, rasy nebo smíšené populace. Tak tomu je na příklad u většiny národů Střední a Jižní Ameriky, v jihovýchodní Asii aj. Dalšími rozlišovacími znaky jsou jazyk, náboženství a společné dějiny.⁷

M. Cichá a J. Šteigl hovoří o tom, že pojem *rasa* je v dnešní antropologii pojmem „*přežitým*“. Podle nich jsou také sporné nejrůznější rasové klasifikace. Jejich nejednotnost, nejednoznačnost, a zejména neustálé stírání rasových rozdílů z důvodu migrace a míšení tuto spornost jen umocňují. A snad jsou i zbytečné k označování

⁴ WOLF, J. *Lidské rasy a rasismus v dějinách a v současnosti. Člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000, s. 36.

⁵ FREDRICKSON, G. M. *Rasismus – stručná historie*. Praha: B/B Art, 2003, s. 50.

⁶ DACÍK, T. *Člověk a rasa*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 72.

⁷ WOLF, J. *Lidské rasy a rasismus v dějinách a v současnosti. Člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000, s. 43.

lidské variability, protože fyzické charakteristiky člověka lze, dokonce velmi detailně, popsat i „bez rasy“.⁸

Lidská populace je rozdělena do tří ras nebo plemen: europoidní, negroidní a mongoloidní. Rasa je pojem přírodovědecký, biologický a vztahuje se výhradně na tělesné znaky a vlastnosti člověka jako je barva pleti nebo tvar hlavy. Z pohledu poznatků moderní vědy se dělení do ras a rasových skupin jeví jako neopodstatněné, zastaralé a vcelku zbytečné. Průměrné biologické rozdíly mezi lidskými skupinami sice existují, ale rozsah individuálních schopností přizpůsobovat se neustále se měnícímu prostředí rozdílný není. Porovnáním těchto individuálních schopností uvnitř jedné rasy s vlastnostmi jiné rasy lze zjistit, že rozdíly v tomto směru neexistují – lidské rasy jsou si rovnocenné.

1.2 Rasismus

V odborné literatuře najdeme mnoho různých definic rasismu. Tak například J. Wolf definuje rasismus jako teorii nenávisti vůči člověku vznikl už ve starověké otrokářské společnosti, kde měl ospravedlnit především utiskování a porobení otroků a zároveň obhájit zotročování jedněch národů a lidských skupin druhými. Rasistické názory a teorie byly od těch dob vždy znovu využívány ideology a zastánci rasistických režimů. Teprve v moderní společnosti však nabyl rasismus své nejhorší podoby a stal se jednou z nejnebezpečnějších ideologií 19. a 20. století. Novodobý rasismus stejně jako jeho dřívější formy popírá rovnocennost lidských ras a jeho vlastním cílem je totální potlačení jiných národů anebo vrstev zdůvodňováním jejich méněcennosti, slabosti a závislosti. Zejména politikové využili rasových předsudků a nízké kulturní úrovně zaostalých vrstev a postavili se především proti národnostním menšinám a porobených koloniálních národům a kmenům.⁹

⁸ CICHÁ, M.; ŠTEIGL, J. Je rasa skutečně premisou rasismu?. In *Dějiny, rasa a kultura: Sborník příspěvků z interdisciplinárního symposia o problematice ras*. Plzeň: Nakladatelství Vlasty Králové, 2005, s. 74.

⁹ WOLF, J. *Lidské rasy a rasismus v dějinách a v současnosti. Člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000, s. 135.

G. M. Fredrickson chápe rasismus jako rasistickou ideologii či přístup, když rozdíly považované za etnicko-kulturní, jsou vnímány jako vrozené, neodstranitelné a nezměnitelné.¹⁰ V nejčistší podobě se projevuje tehdy, jsou-li etnické rozdíly, které jsou pevně zakořeněny v jazyku, zvycích a příbuzenských vztazích, potlačeny ve jménu imaginárního celku spojeného pigmentací, jako v případě v bělošské nadřazenosti, či na slovně tradovaném mýtu o dávném nadřazeném původu, jako v případě árijství. Rasismus se vyznačuje praktikami, strukturami a institucemi, které pocit hlubokých rozdílů legalizují nebo ospravedlňují. Neochota tolerovat kulturní rozdílnosti, kdy je současně nabízena příslušníkům stigmatizované skupiny změna své identity v podobě asimilace, není Fredricksonem považována za rasismus, ale za „kulturalismus“. Mezi kulturalismem a rasismem však existuje neurčitá oblast, která odděluje v čase proměnlivou a přizpůsobivou kulturu od esenciálního rasismu. Kulturu je možné natolik vymezit a konkretizovat, až z ní vznikne funkční ekvivalent rasy - například v podobě národního ducha neboli „Volksgeist“ určitého národa či etnika, přičemž je tento duch předáván z generace na generaci jakýmsi „tajemným způsobem“. Fredricksonovo pojetí rasismu se vyznačuje dvěma prvky – „odlišnost a moc“. Z počátku se musí „od nás“ lišit „ti druzí“ nenapravitelně a trvale, aby nám následné vědomí si odlišností umožnilo zdůvodnit využívání mocenské převahy a jednání vůči „etnicko-rasově“ „odlišné“ skupině. Takové spojení názoru s činem nám umožňuje diskriminaci, genocidu, až po vládou podporovanou segregaci, odmítání přistěhovalců, nucenou deportaci, koloniální podrobení nebo zotročování druhých. Každá podoba rasismu odmítá představu, že je možné soužití diskriminující a diskriminované skupiny ve stejné společnosti, pokud nebude jedna ze skupin dominantní a ta druhá podřízená, a rovněž variantu, že by změna identity umožnila změnu „rasové“ totožnosti.¹¹

T. Dacík definuje rasismus jako sociální, respektive, sociokulturní fenomén, vycházející z rasových předsudků nebo teorií, zdůvodňujících a obhajujících rasovou nerovnost, přičemž rasový, tj. biologický aspekt je jen určitým stigmatem. Rasovou nerovností je myšlena společenská nerovnost a především pak nerovnoprávnost, tedy nerovnost před zákonem (promítání mocenských zájmů, podpora rasismu v otevřené nebo skryté formě, apartheid, státní terorismus apod.). Společenská nerovnost se chápe jako vnímaná nebo uznávaná rasová (zpravidla etnická) nerovnost či nerovnocennost

¹⁰ FREDRICKSON G. M. *Rasismus – stručná historie*. Praha: B/B Art, 2003, s. 18.

¹¹ Tamtéž, s. 19.

(rozdíl v rasové ušlechtilosti), jež stojí na subjektivních stanoviscích (vliv xenofobie, prostředí, zkušeností, státních zásahů, ale třeba také společenského trendu). Pochopitelně, vnější či veřejný projev těchto postojů může být různý, pod tlakem postihu zpravidla nabývá latentního charakteru. Rasismus není jen teorií, ideologickým základem, součástí přesvědčení, ale má své dopady i v praxi. Proto se spíše mluví o rasové diskriminaci, privilegiu rasy (např. bílé rasy), antisemitismu, vyvolenosti rasy či národa; rasismus však nelze ztotožňovat s xenofobií, přestože zde existuje těsná souvislost.¹²

Podle M. Ciché a J. Šteigla je skutečnou příčinou rasistických postojů bývá odlišnost, ať už fyzická (např. barva pleti, vzhled obličeje, výška postavy, vrozené nebo získané tělesné vady apod.) nebo sociokulturní (např. nespokojenost s vlastním společenským postavením, s ekonomickou situací, s politickou situací, odlišné kulturní zvyklosti a rituály, příslušnost k odlišné náboženské skupině apod.). Ve všech těchto případech může hrát svou negativní roli i to, že se daný jedinec se skupinou lidí, která se stává předmětem nesnášenlivosti, nenávisti nebo dokonce fyzického pronásledování, nikdy nesetkal. Stejně tak je ale možné, že k formování postojů dochází na základě negativní zkušenosti s jedním příslušníkem odlišné skupiny lidí.¹³

M. Cichá a J. Šteigl tvrdí, že předpokladem rasismu je xenofobie. Xenofobie je strach z cizího, neznámého, nebo nějak odlišného. Tu však nelze jednoznačně odsoudit, protože do jisté míry je xenofobie žádoucí pro každého jednotlivce. Má totiž obranný charakter. Člověk si přirozeně chrání sebe sama, svoji rodinu, své obydlí, svůj majetek, ale i svoji zemi, svoji kulturu, své náboženství před potenciálními nepřáteli. O rasismu se dá mluvit až tehdy, jestliže je tato přirozená míra xenofobie překročena, jestliže náš strach z cizího, odlišného vede k opovrhování cizincem nebo dokonce k nenávisti k cizinci, od níž už je jen krůček až k jeho fyzickému pronásledování. Autoři v příspěvku "Je rasa skutečně premisou rasismu?" mluví o tom, že se rasismus nenachází jen na „okraji společnosti“, jak se mnozí domnívají. Není to jen záležitost extremistů, skinheadů, neonacistů či jiných málo početných skupin obyvatelstva, z nichž někteří jsou schopni z rasových důvodů i vraždit. Existuje i tzv. rasismus

¹² DACÍK, T. *Člověk a rasa*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 77.

¹³ CICHÁ, M.; ŠTEIGL, J. Je rasa skutečně premisou rasismu?. In *Dějiny, rasa a kultura: Sborník příspěvků z interdisciplinárního symposia o problematice ras*. Plzeň: Nakladatelství Vlasty Králové, 2005, s. 74.

všedního dne, který je stejně nebezpečný, v jistém smyslu dokonce nebezpečnější, protože svojí „relativní mírností“ nevyvolává všeobecné odmítnutí. Je neuvědomělý, nenápadný a hlavně se dříve nebo později stává pro společnost normou.¹⁴

Tato kapitola vymezila pojmy rasa a rasismus. Rasa je pojem přírodovědecký, biologický a vztahuje se výhradně na tělesné znaky a vlastnosti člověka jako je barva pleti nebo tvar hlavy. Z pohledu poznatků moderní vědy se dělení do ras a rasových skupin jeví jako neopodstatněné, zastaralé a vcelku zbytečné. Existuje několik různých definic rasismu, ale všechny se shodují v tom, že rasismus je sociokulturní fenomén vycházející z rasových předsudků. Rasismus má mnoho podob, od brutálního násilí až po tzv. rasismus všedního dne, který nevyvolává všeobecné odmítnutí a proto je společností lehce tolerovaný a v tomto spočívá jeho nebezpečnost.

¹⁴ CICHÁ, M.; ŠTEIGL, J.. Je rasa skutečně premisou rasismu?. In *Dějiny, rasa a kultura: Sborník příspěvků z interdisciplinárního symposia o problematice ras*. Plzeň: Nakladatelství Vlasty Králové, 2005, s. 75.

2 Rasové teorie

Tato kapitola se nejprve věnuje vývoji rasových teorií a dále popisuje jednotlivé rasové teorie a školy. Od poloviny 18. století se objevují první vědecké studie rasové problematiky. Rozlišujeme tři hlavní rasové školy: sociální darwinismus, rasově antropologickou školu a eugeniku. Všechny tyto rasové teorie vycházely z učení Charlese Darwina.

2.1 Vývoj rasových teorií

Rasové teorie představují snahu o rozdělení lidstva do odlišných rasových skupin na základě biologicky vymezených a dědičných znaků. Tyto snahy můžeme poprvé zaznamenat u velkých představitelů přírodních věd osvícenské doby. Rasová teorie se stává rasismem či rasovou ideologií tehdy, pokud je zmíněná vnitrodruhová klasifikace využita k prosazení či ospravedlnění sociální hierarchie a k reprodukci sociální, politické nebo ekonomické nerovnosti.¹⁵

Člověk věnoval rasám velkou pozornost již od počátku civilizace. Barva kůže se stala kritériem odlišnosti, ale i měřítkem odstupu, či naopak jistého bratrství a důvěry. Důkazem v tomto směru jsou staroegyptské malby, které zcela zřetelně zobrazují zástupce jednotlivých známých ras. Na desce z období XII. dynastie jsou zobrazeny postavy, zpodobňující čtyři rasy, které byly nejvíce frekventované v civilizované oblasti Nilu (červenohnědý Egyptan, nahnědlý Palestinec, ploskonosý a „tlustopyský“ černochoch a světlý Libyjec). Avšak nejde jen o Egyptany. Existence různých ras, tedy rasy jiné než té, ke které sám pozorovatel patří, byla známa i u jiných starověkých civilizací. Tak například již z čínské mytologie je zřejmé, že byli stvoření lidé více „barev“, záhadní Inkové zase tvrdili, že kromě jejich (rudé) rasy existují ještě „bílí“, které sice do příchodu prvních Evropanů neviděli, ale ve svých tradicích o nich byli přesvědčeni.

16

¹⁵ BUDIL, I. Historické proměny rasové teorie a ideologie. In *Dějiny, rasa a kultura: Sborník příspěvků z interdisciplinárního symposia o problematice ras*. Plzeň: Nakladatelství Vlasty Králové, 2005, s. 8.

¹⁶ DACÍK, T. *Člověk a rasa*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 79.

Středověká společnost obsahovala řadu projevů, jež bychom dnes označili jako netolerantní nebo xenofobní. Přesto středověk nevytvořil žádnou doktrínu, která by se podobala novověké rasové ideologii či rasismu. Středověký antisemitismus, který zesílil zejména od třináctého století, byl založen na náboženském základě, nikoliv na rasovém antagonismu. Za protorasismus označují mnozí badatelé španělskou doktrínu *limpieza de sangre* (čistoty krve), která byla produktem *reconquisty* a jež byla zaměřena proti *conversos*, *marranos* a *moriscos*, židovským a muslimským konvertitům. Navzdory přijetí křesťanské víry byli tito poddaní španělského krále vystaveni diskriminaci, vylučování z veřejného života a byly po nich vyžadovány při různých příležitostech certifikáty o čistotě krve.¹⁷

V monoteistickém prostředí formovaném starozákonní tradicí představovala nejlivnější ospravedlnění sociálně a ekonomicky podřadného postavení určité populace legenda, obsažená v knize Genesis, o Noemově prokletí namířenému proti Chámovu synu Kenaanovi. Kenaanci se stali v rámci západní civilizace nejznámějším ztělesněním populace předurčené k otroctví. Označení Kenaanci, zcela vyjmuté ze starohebrejského kontextu, bylo přisuzováno etnikům, jejichž příslušníci poskytovali otrockou pracovní sílu. Kenaanci se stali věčnou západní metaforou otroků putující dějinami podle nahodilosti geopolitické situace. Ve středověké Evropě představovaly nejvýznamnější rezervoár bílých otroků slovanské populace. V posledním stádiu své historické transformace se biblická legenda o Noemových synech proměnila v rasovou chartu, ospravedlňující otrokářství na americkém Jihu nebo v búrských osadách Jižní Afriky.¹⁸

Pro studium rasy a rasové problematiky se stalo významným období první polovina 18. století. Z roku 1735 se datuje práce s názvem *Systém přírody* švédského badatele C. Linného, ve které je člověk označen *Homo sapiens* a je řazen do vyčleněné skupiny primátů spolu s opicemi, lemury a netopýry. Linné v rámci *Homo sapiens* uznával pět ras: *europaeus*, *asiaticus*, *americanus*, *afēr* a *monstrosus*. Velkým předělem ve vývoji názorů na rasu představoval rok 1775, kdy významný německý přírodovědec a lékař J. F. Blumenbach vydal pozoruhodný spis *De genesis humani varietate nativa*. Blumenbach zavedl pojem rasy a rozdělil lidstvo do pěti hlavních ras: *kavkazská*,

¹⁷ BUDIL, I. Historické proměny rasové teorie a ideologie. In *Dějiny, rasa a kultura: Sborník příspěvků z interdisciplinárního symposia o problematice ras*. Plzeň: Nakladatelství Vlasty Králové, 2005, s. 12.

¹⁸ Tamtéž, s. 13.

mongolská, etiopská a malajská. Blumenbach upřednostňoval bílou rasu a ostatní rasy považoval za její odchylky.

V roce 1859 se objevuje kniha *O původu druhů* (On the Origin of Species by Means of Natural Selection) anglického přírodovědce Charlese Darwina (1809-1882), která vyvolala bouřlivý ohlas. Jedni s ní souhlasili, druzí projevíli ostrý nesouhlas. Vydání Darwinovy knihy zpochybnilo roli boha jako stvořitele jednotlivých druhů rostlin, živočichů a člověka. Člověk byl pouze jeden z četných živočišných druhů, který vznikl jako důsledek vývoje živých organismů na Zemi. Je přirozené, že tyto myšlenky byly pro církvev, ale také pro konzervativní vědce, kteří i nadále zastávali ideu neměnnosti druhů, absolutně nepřijatelné. Darwinova teorie je založena na mechanismu přírodního výběru – selekci. Ti méně připravení jedinci v boji o život podléhají, zatímco ti schopnější přežívají a narůstá jejich reprodukční způsobilost. Díky přírodnímu výběru se uchovávají všechny užitečné a příznivé odchylky a variace organismu a ničí se neadaptivní a škodlivé znaky.¹⁹

2.2 Rasové teorie a školy

V této podkapitole se zaměřím na tři rasové teorie a školy: sociální darwinismus, rasově antropologická škola a eugenická škola, které vycházejí z přírodovědecké teorie Charlese Darwina. Při představování jednotlivých rasových teorií, se mimo jiné zmíním o důležitých osobnostech spjatých s historií rasismu.

Sociální darwinismus se snaží aplikovat ve zjednodušené podobě určité zákonitosti přírodovědecké teorie Charlese Darwina na život společnosti. Podle sociálního darwinismu přežívají ti, jež se dokáží nejlépe přizpůsobit daným podmínkám. Představitelem sociálního darwinismu je H. Spencer (1820-1903), který obohatil dnešní odborný slovník o pojem *přežití nejzdatnějšího* (*survival of the fittest*). Jeho organická teorie společnosti je inspirována stěžejním dílem Charlese Darwina *O původu druhů*, ale také anglickými ekonomy z 18. století T. R. Malthuse a A. Smitha. Vývoj společnosti Spencer chápe jako vyšší stadium vývoje přírody a tento vývoj se řídí

¹⁹ SOUKUP, V. *Dějiny antropologie*. Praha: Karolinum, 2004, s. 70.

podobnými zákonitostmi nárůstu komplexnosti systému a diferenciaci jeho jednotlivých funkcí.²⁰ Dalším představitelem tohoto směru je Rakušan L. Gumplowicz (1838-1909). Ve svém díle *Der Rassenkampf* z roku 1883 vychází z předpokladu, že lidem je vrozená vzájemná nenávisť determinující vztahy mezi skupinami, národy, kmeny a rasami. Ovšem Gumplowicz nechápal pojem rasa pouze biologicky, definuje jej specifickým způsobem, jako sociální skupinu, která se zformovala na základě působení společensko-kulturních vlivů. Podle něj jednotlivá lidská plemena vznikala v evolučním vývoji nezávisle na sobě. Je to tzv. polygenetická teorie původu lidstva. Kontakty těchto skupin vedly nutně ke konfliktům a bojům, jejichž výsledkem bylo ovládnutí slabších silnějšími. Pod vlivem ekonomického vývoje bylo dřívější zabíjení poražených nahrazeno otroctvím a vykořisťováním, což znamenalo počátek třídního panství a státu. I další vývoj státu vidí Gumplowicz jako soupeření mezi skupinami odlišných zájmů. Toto soupeření má dvě podoby:

- 1) třídní boj – ve kterém potomci vítězů tvoří vládnoucí třídu a potomci poražených jsou třídou ovládaných.
- 2) boj mezi státy - protože přirozenou tendencí ve vývoji státu je jeho územní zvětšování, což vede ke konfliktům s ostatními státy a k boji, ve kterém zvítězí ten lepší čili silnější.²¹

Rasově antropologická škola je společné označení těch autorů z přelomu 19. a 20. st., kteří vycházeli z předpokladu, že život společnosti je determinován působením rasy, dědičnosti a přirozeného výběru. O vítězství v boji o život rozhodují rasové znaky a tím pádem jsou ze všech uvedených faktorů nejdůležitější. Za základ rozlišování ras byly nejčastěji uváděny takové fyzické vlastnosti, jako je barva pleti, vlasů, očí a rozměry i tvar lebky.²² Výchozí teze této školy formuloval Francouz Artur de Gobineau (1816 - 1882) ve své knize *Esej o nerovnosti lidských ras* (1853). Gobineauova teorie spočívá v tom, že národ a čistota jeho krve jsou nejdůležitějším faktorem historie, která je dána střetáváním konstruktivního a civilizačního úsilí árijské rasy s ničitelkou úlohou nižších ras. Artur de Gobineau neuznává rovnocennost lidských ras a domnívá se, že nerovnost mezi lidmi je vrozená. Lidstvo se skládá na základě de Gobineauova učení

²⁰ BUDIL, I. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha: Triton, 2003, s. 114.

²¹ MILTOVÁ, A., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Sociologické školy, směry, paradigmata*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 41.

²² Tamtéž, s. 42.

z jednotlivých ras, které vznikly navzájem nezávisle neboli polyfyleticky. Současné základní rasy rozeznával de Gobineau tři: bílou, černou a žlutou. Tyto rasy mají velmi rozdílné rozumové schopnosti a dispozice. Nejnižší stojí černá rasa: intelekt má omezený, naopak smysly jsou silně vyvinuté, především chuť a čich. Emocionálně je černá rasa nestabilní, excitovaná a není proto schopna dosáhnout mravní dokonalosti. Žlutá rasa snadno podléhá apatii, je málo fyzicky zdatná, má vyvinutý silný vztah k materiálnímu pohodlí a rozkoši a má v úctě řád. Trpí nedostatkem fantazie a schopnosti teoretického uvažování. Nejvyšší je podle de Gobineau, jakožto bělocha, bílá rasa. Vyniká energičností a inteligencí, je praktická a vytrvalá, fyzicky zdatná, má vztah k řádu, který ale nevede jako u žluté rasy ke statickým státním útvarům, ale láska ke svobodě ústí ve vytváření daleko dynamičtější společenské organizace. De Gobineau byl zaujat problematikou zániku velkých říší a hledá faktory, které v minulosti způsobily zánik velkých civilizací. Tvrdil, že ke kulturnímu úpadku lidstva ve starověku došlo v důsledku smíšení ras, vládnoucí rasy s nižšími a méněcennými rasami přistěhovalců a tvrdil, že k takovému úpadku kultury a lidské společnosti dojde i v moderní době.²³

Na základě těchto myšlenek byla zkonstruována teorie o dějinném poslání ras, jejímž hlavním představitelem byl Wagnerův synovec H. S. Chamberlain (1855-1927), který se narodil v Anglii, ale později si za adoptivní vlast zvolil Německo. Ve své knize z roku 1899 *Základy devatenáctého století* (tato kniha vyšla mj. poprvé v Německu a jak v přednacistickém, tak i v nacistickém období se zde Chamberlainovy knihy těšily značné popularitě) proklamuje nadřazenost Germánů. Podle Chamberlainova mínění se osud západní civilizace naplní v konečném dějinném střetnutí mezi příslušníky semitských a árijských národů. Chamberlain využívá v tehdejší době populárního mýtu „zlatého věku“ vyprávějící o dávné, bojovné rase Árijců, kteří se vynořili z mlh chladného Severu, cválali na koních po středoasijských stepích nebo sestupovali ze svahů Himaláje.²⁴ Z tohoto mýtu vychází jeho teorie o nordické rase, která je předurčena k vládě nad veškerým lidstvem. Chamberlain považoval tělesné znaky příslušníků nordické rasy čili germánské za nejdokonalejší. Za příslušníky nordické rasy považoval Chamberlain téměř všechny velké postavy

²³ WOLF, J. *Lidské rasy a rasismus v dějinách a v současnosti. Člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000, s. 137.

²⁴ BUDIL, I. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha: Triton, 2004, s. 129.

dějin, dokonce i Shakespeara, Montequeia aj. K rozšíření této rasistické teorie dopomáhaly v Německu jednak nietzscheovské názory o „nadčlověku“ a od r. 1933 i nacionálně fašistická vláda. Nacistická antisemitická teorie A. Hitlera (1889-1945) o nadřazenosti árijské rasy odstartovala holocaust. Tato rasová teorie vědomě směřovala pojem rasa a národ. Národní společenství Němců však není rasové ani kmenové, nýbrž je historicky vzniklým společenstvím lidí na základě stejné řeči, území, hospodářského života a kultury. Pojem „germánská rasa“ nebo „árijská rasa“ tedy ve skutečnosti neexistuje a nikdy neexistoval. Pojem Árijci byl v jazykovědě zaveden pro určitou jazykovou skupinu, do níž patřili všichni lidé mluvící indoevropskými jazyky. Němečtí rasisté v Evropě tohoto jazykového termínu zneužili k označování určitých antropologických typů, především tak zvané nordické rasy, kterou prohlásili za nadřazenou německou rasu nad všemi ostatními rasami, národy a skupinami vůbec. Příslušníci nordické rasy či lépe nordického typu, kteří se vyznačují některými antropologickými znaky, hlavně nápadně světlou pletí, vyšší postavou, převážně modrýma očima a světlými vlasy, nejsou však zastoupeni jenom v Německu. Nordický typ je rozšířen zejména ve Švédsku a Norsku a je běžný i v Polsku, Dánsku i jinde. Nacisté se opírali o tuto teorie při šíření antisemitismu. Dovršením fašistické rasové ideologie v Německu byla doktrína „panské rasy“ A. Rosenberga (1893-1946). Tato teorie hlásala, že „árijská rasa“ je panská rasa oproti všem ostatním národům, kmenům a rasám, které byly prohlášeny za „nižší“.²⁵

Za zakladatele britského rasismu je pokládán R. Knox (1791-1862) skotský chirurg a autor knihy *The Races of Men* z roku 1850. Rasa je podle Knoxe vším, dějiny, literatura, věda, umění, vše je na ní závislé. Žádná rasa nemůže uniknout osudovému předurčení, které je dáno její biologickou výbavou a rasové míšení vede ke zkáze civilizace. Nadřazené postavení náleží árijské rase, v jejímž rámci R. Knox vyzdvihl mimořádné nadání Gótů, Slovanů, Sasů a Keltů. Židy naproti tomu popsal jako „sterilní parazity“.²⁶ Dalším specifíkem britského rasismu je teorie „o břemeni bílého muže“ (White Man's Burden), jejím autorem je spisovatel R. Kipling. Podle Kiplinga bůh učinil bílého člověka odpovědným za výchovu, vedení a také za zachování odstupu

²⁵ WOLF, J. *Lidské rasy a rasismus v dějinách a v současnosti. Člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000, s. 138.

²⁶ BUDIL, I. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha: Triton, 2004, s. 127.

mezi bílým vládcem a žlutým, černým a jiným barevným poddaným. Tato teorie měla v Anglii a jejích koloniích četné přívržence, kteří zakládali „Kiplingovy kluby“.²⁷

Eugenická škola (z řec. Eugenos, tj. dobrý rod) je založena na myšlení sociálního darwinismu, který spojuje geneticko-lékařský program s cílem „zdokonalení“ lidstva pomocí pěstování kvalitních dědičných vloh a likvidací genetické zátěže, která v populaci může způsobovat defektní vývoj. Za zakladatele eugeniky je považován Darwinův bratranec F. Galton (1822-1911). Galton byl průkopníkem moderní statistiky a je autorem klasické studie o měření inteligence *Hereditary Genius* (1869). F. Galton rozlišoval negativní eugeniku, která měla za cíl potlačit prostřednictvím účinné sociální kontroly množství nežádoucích dědičných mentálních a tělesných znaků a patologických fenoménů ve společnosti, a pozitivní eugeniku, jež naopak směřovala k podpoře reprodukce a šíření blahodárných duševních a fyzických atributů. První eugenická společnost ve Velké Británii (Eugenics Education Society) byla založena roku 1907 a v jejím čele stál v letech 1911 až 1928 Darwinův syn Leonard Darwin (1850-1943).²⁸

Mimořádného ohlasu se eugenika dočkala ve Spojených státech amerických. Americký rasistický program boje proti přistěhovalcům méněcenným rasám a problematiku tzv. slabomyslných jedinců. Mendlovy zákony dědičnosti posloužily jako nástroj ke „zvědečtění“ eugeniky. Na rozdíl od Anglie se v USA prosadila především negativní eugenika. K tomuto pojetí nahrávalo národnostní složení Spojených států a tradiční americký individualismus. Do americké koncepce eugeniky se silně promítl postoj vlivné protestantské části obyvatelstva, která původně pocházela ze severních oblastí Evropy. Hlavním nástrojem negativní eugeniky se stala sterilizace. První násilné sterilizace v USA byly aplikovány již v 90. letech 19. století, konkrétně v Kansaském státním ústavu pro choromyslné, zde bylo sterilizováno na 44 chlapců a 14 dívek bez jakéhokoli právního podkladu. Otázka sterilizace „podřadných“ či nepřizpůsobivých jedinců se stala aktuálním tématem i v ostatních vyspělých zemích a to především ve Skandinávii. V Dánsku byla přijata legislativa umožňující eugenickou sterilizaci v roce 1929, následovaly Norsko (1934), Finsko (1935) a Švédsko (1935).²⁹

²⁷ WOLF, J. *Lidské rasy a rasismus v dějinách a v současnosti. Člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000, s. 137.

²⁸ BUDIL, I. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha: Triton, 2004, s. 131.

²⁹ KRIEGERBECKOVÁ, J. Human Betterment – pokus o biologické zdokonalení lidské rasy. In *Biologická a sociální dimenze člověka*. Ústí nad Labem: Dryada, 2006, s. 89.

Sterilizace na půdě USA byly prováděny až do poloviny 70. let, přesný počet obětí této radikální metody nelze stanovit, nicméně lze jej odhadovat na desítky až stovky tisíc zákroků. Jen v Severní Karolině bylo v letech 1929-1975 sterilizováno z „eugenických důvodů“ více než 8 tisíc žen převážně Afroameričanek. Praktické aplikace eugenických principů nedosáhly v USA tak fatálních důsledků, které vyústily v nacistickém Německu v holocaust, nicméně radikalismus ortodoxních představitelů eugenického hnutí jako byli Ch. B. Davenport (1866-1944) nebo P. Popenoe (1888-1979), nepochybně přispěl k tomu, že sterilizační zákony v USA se podařilo legislativně zakotvit v silně diskriminační, selektivní a rasistické formě a aplikovat tyto zákony o mnoho let dříve než v Německu.³⁰

Všechny tři rasové teorie a školy vycházejí z učení Ch. Darwina. Podle sociálního darwinismu přežívají ti, jež se dokáží nejlépe přizpůsobit daným podmínkám. Představitel tohoto směru H. Spencer chápe vývoj společnosti, jako vyšší stadium vývoje přírody. Rasově antropologická škola je společné označení těch autorů z přelomu 19. a 20. st., kteří vycházeli z předpokladu, že život společnosti je determinován působením rasy, dědičnosti a přirozeného výběru. O vítězství v boji o život rozhodují rasové znaky a tím pádem jsou ze všech uvedených faktorů nejdůležitější. Mezi tyto autory se řadí zakladatel rasové antropologie Francouz A. de Gobineau, H. S. Chamberlain, A. Hitler nebo Angličan R. Knox. Eugenická škola je založena na myšlení sociálního darwinismu, který spojuje geneticko-lékařský program s cílem „zdokonalení“ lidstva pomocí pěstování kvalitních dědičných vloh a likvidací genetické zátěže, která v populaci může způsobovat defektní vývoj. Za zakladatele eugeniky je považován F. Galton. Mimořádného ohlasu se eugenika dočkala ve Spojených státech amerických. Americký rasistický program boje proti přistěhovalcům méněcenným rasám a problematiku tzv. slabomyslných jedinců.

³⁰ KRIEGERBECKOVÁ, J. Human Betterment – pokus o biologické zdokonalení lidské rasy. In *Biologická a sociální dimenze člověka*. Ústí nad Labem: Dryada, 2006, s. 92.

3 Projevy rasismu v minulosti

Tato kapitola se zabývá problematikou rasismu z historického hlediska. Nejprve se zaměřuje na počátky projevů rasismu od starověku až po pozdní středověk. Dále se věnuje kolonizaci a rasismu, tento problém ilustruje na situaci v Jižní Americe, kolonizaci afrického kontinentu a v neposlední řadě se věnuje dvěma koloniálním mocnostem: Velké Británii a Francii. Další podkapitola se zaměřuje na rasismus ve Spojených státech amerických a na dvě důležité menšiny, které se zde nacházejí: Indiány a černošské obyvatelstvo. Závěr je ponechán podkapitole s názvem Rasismus a stát, která pojednává o problematice antisemitismu v Německu a jeho vyústění v holocaust a apartheidu v Jihoafrické republice.

3.1 Od starověku po středověk

„Otroctví se nezrodilo z rasismu, ale naopak rasismus byl důsledkem otroctví.“

(E. Williams)

Tato podkapitola popisuje počátky projevů rasismu od starověku až po pozdní středověk. Otroctví a otrokářství je založeno na znevolnění druhého v zájmu ekonomického zisku. Toto znevolnění bylo ospravedlňováno nejružnějšími rasovými ideologiemi. Nejvlivnější náboženské ospravedlnění sociálně a ekonomicky podřadného postavení určité populace představovala legenda, obsažená v knize *Genesis* (9.18-9.27), o Neomově prokletí namířenému proti Chámovu synu Kenaanovi.

„Synové Noeho, kteří vyšli z archy, byli Šém, Chám a Jefet; Chám je otec Kenaanův. Tito tři jsou synové Noeho; podle nich se rozdělila celá země. I začal Noe obdělávat půdu a vysadil vinici. Napil se pak vína, opil se a odkryl uprostřed svého stanu. Chám, otec Kenaanův, spatřil svého otce obnaženého a pověděl to venku oběma svým bratrům. Ale Šém a Jefet vzali plášť, vložili si jej na ramena a jdouce pozpátku přikryli nahotu

svého otce. Tvář měli odvrácenou, takže nahotu svého otce nespatri. Když Noe procitl z opojení a zvěděl, co mu provedl jeho nejmladší syn, řekl:

„Proklet' bud' Kenaan, at' je nejbídnějším otrokem svých bratrů!“□

Dále řekl:

„Požehnán bud' Hospodin, Bůh Šémův,

At' je Kenaan jejich otrokem!

Kéž Bůh Jefetovi dopřeje

bydlet ve stanech Šémových.

At' je Kenaan jejich otrokem!“ □ ³¹

I. Budil píše, že legenda, která vznikla v době Davidova a Šalamounova království, měla údajně ospravedlnit zotročení kenaanského obyvatelstva hebrejskými kmeny. Starověké otrokářství bylo rasově neutrální a kenaanští otroci se pravděpodobně nijak fyziognomicky nelišili od svých hebrejských pánů. Přesto byla určitá etnika pokládána za vhodnější k zotročování než jiná a Kenaanci se stali v rámci západní civilizace nejznámějším ztělesněním populace „zrozené k otroctví“. V následujících staletích se v důsledku geopolitických změn a migrací lidských populací těžiště obchodu s otroky posouvalo a Kenaanovi potomci, zcela vyjmuti ze starohebrejského kontextu, byli ztotožňováni s etniky, jejichž příslušníci v dané době poskytovali otrockou pracovní sílu. V posledním stadiu své historické transformace se biblická legenda o Neomových synech proměnila v rasovou ideologii ospravedlňující otrokářství na americkém Jihu nebo v búrských osadách Jižní Afriky. ³²

Rovněž symbolické příznaky otroctví se v průběhu historie proměňovaly. V antice byli určitou dobu za typický otrocký národ pokládáni Skythové; následovali Thrákové, jejichž rudé vlasy se staly mimořádně vděčným identifikačním znakem otroků. Ve starořímském divadle si herci představující otroky nasazovali rezavou paruku a jméno Rufus bylo považováno za charakteristické jméno náležející otrokům. Důležitým stereotypem při hodnocení kolektivní mentality otroků, který se zrodil již ve starověké společnosti a jenž přetrval až do moderní doby je tzv. koncept *sambo*, v jehož duchu byly otrokům přiřknuty nedospělé, infantilní, případně femininní vlastnosti, dále lenost, nesamostatnost, obscénnost, sklon ke lhaní, krádežím a opilství. Tyto atributy byly později velmi flexibilně spojovány vždy se somatickými nebo

³¹ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Ekumenický překlad, Praha, 1985, s. 28-29.

³² BUDIL, I. *Zrození moderní rasové teorie: Život a dílo Victora Courteta*. Brno: CERM, 2005, s. 19.

etnickými skupinami, jejichž příslušníci byly ze socioekonomických a mocenských důvodů nejčastěji zotročováni.³³

Světovým centrem obchodu s otroky se stala vzápětí po svém historickém vzestupu v sedmém a osmém století po Kristu islámská civilizace, která toto postavení ztratila prakticky až v důsledku politiky za zrušení otroctví Velké Británie a dalších evropských mocností v devatenáctém století. Proto také není překvapivé, že v desátém století historik perského původu Muhamad Ibni Džarir Abu Džafar al-Tabarí začlenil ve svém etnicko-rasovém výkladu Noeho kletby Peršany, Araby a Židy mezi syny Šémovy, přičemž z Jefeta učinil předka tureckých národů a Cháma předchůdce černochů, kteří jsou odsouzeni k věčnému otroctví.³⁴

Muslimové jako první začali ztotožňovat otroctví s etnikem. Na rozdíl od Evropy, která vybudovala obchodní spojení se západním pobřežím Afriky až ve druhé polovině patnáctého století, podél východního pobřeží Afriky pronikaly lodě obchodující s přístavy zřízenými egyptskými panovníky již ve druhém tisíciletí před Kristem a na tyto obchodní kontakty starověkých říší později úspěšně navázali převážně Arabové. Teprve v sedmém až osmém století po Kristu se na Blízkém východě stali Afričané hlavní otrockou pracovní silou. I. Budil píše, že mezi lety 700 až 1500 bylo z oblastí ležících jižně od Sahary každoročně dováženo na arabské trhy tisíc až šest tisíc osob a že celkový počet černých otroků, kteří putovali během zmíněného období transsaharskými karavanními cestami na muslimský sever, přesáhl čtyři milióny. Přibližně v osmém století po Kristu začali být „Kenaanovi potomci“ ztotožňováni především s populacemi afrického původu a symbolický Kanaan, který pro židovské kupce v Evropě začínal v Čechách, se stával „zemí černých“. Přinejmenším od devátého století po Kristu rozlišovali muslimové ve svém slovníku mezi černými a bílými otroky, kteří byli hodnotnější a těšili se vyššímu statusu než původní obyvatelé Afriky pracující například ve smrtelných podmínkách saharských solných a měděných dolů. Bílí otroci mohli být navíc vykupováni svými příbuznými nebo křesťanskými institucemi. I když černoši pozbyli legální status otroků a konvertovali k islámu, jejich plnohodnotná asimilace do muslimské společnosti byla problematizována jejich fyziognomickými rysy. Afričané žijící na muslimském území od Andalusie po Persii byli bez ohledu

³³ BUDIL, I. *Zrození moderní rasové teorie: Život a dílo Victora Courteta*. Brno: CERM, 2005 s. 20.

³⁴ Tamtéž, s. 20.

na neexistenci konceptu biologicky vymezené rasy podřízení reálné segregaci a diskriminaci vyplývající z jejich somatické odlišnosti.³⁵

Sociální stratifikace založená na fyziognomických odlišnostech a zdůvodňována typickými rasovými stereotypy se vytvořila koncem prvního tisíciletí po Kristu v rámci islámské civilizace, přičemž její hlavní obětí byli původní obyvatelé subsaharské Afriky. Ivo Budil hovoří v této souvislosti o *pigmentokracii*, což je zdůraznění barvy kůže jako signifikantního příznaku příslušnosti k otrockému nebo společensky marginálnímu statusu. Pigmentokracie byla první formou rasové ideologie. Islámská civilizace se stala kolébkou rasové stratifikace a ideologie, kterou později převzaly západní civilizace.³⁶

V křesťanské Evropě znamenal až do vrcholného středověku otrok především Slovan a nikoliv Afričan. Výklady biblické legendy o Noeho prokletí postrádaly rasové konotace, kterými se vyznačovaly již od osmého století v muslimském světě. Přibližně v jedenáctém století začal nicméně dovoz otroků slovanského původu na Pyrenejský poloostrov slábnout a na trzích se ve stále větší míře prodávali Afričané, kteří byli importováni především přes Maroko. Evropanům stále chyběly vlastní africké zdroje a byli závislí na muslimských překupnících. I. Budil se zmiňuje o tom, že z ekonomického hlediska sehrála významnou úlohu při změně západního pohledu na otrokářství skutečnost, že si Evropané během křížových válek osvojili pěstování cukrové třtiny a výrobu cukru. Z nového typu intenzivního zemědělství plantážnického typu vyplynula potřeba velkého množství nekvalifikované pracovní síly, kterou dokázal nejlépe uspokojit otrokářský systém. Roku 1432 zavedli italští podnikatelé cukrovou třtinu na Madeiře a po roce 1480 na Kanárských ostrovech. Na plantážích pracovali především Slované dovážení ze severního Černomoří. Vývoz otroků z Černomoří probíhal od poloviny patnáctého století za podmínek, které již nebyly pro italské obchodníky atraktivní, a hledali alternativní pracovní síly v Africe. Ve druhé čtvrtině patnáctého století pocházelo 91 procent otroků prodávaných v Janově z černomořské oblasti, poslední čtvrtině téhož století to bylo pouze 26 procent. Země Slovanů přestala být Kanaanem a termín Slovan ztrácel otrocké konotace.³⁷

³⁵ BUDIL, I. *Zrození moderní rasové teorie: Život a dílo Victora Courteta*, Brno: CERM, 2005 s. 21.

³⁶ Tamtéž, s. 22.

³⁷ Tamtéž, s. 23.

Portugalci se stali významnými obchodníky s africkými otroky. I. Budil se zmiňuje o tom, že italská kupci si získávali dodávkami zbraní Krymské Tatary, aby pro ně obstarávali ve vnitrozemí slovanské otroky. Podobně spolupracovali Portugalci v Guineji za stejným účelem s domorodými Bissagy. Od poloviny patnáctého století získávaly Portugalsko, Kastilie a Aragonie drtivou většinu svých otroků z Afriky. Každoročně procházelo portugalskými přístavy osm set až tisíc černých otroků, kteří byli dopravováni do dalších obchodních středisek křesťanské části Pyrenejského poloostrova. Odhady celkového počtu Afričanů, kteří byli v průběhu padesáti let před objevením Ameriky dovezeni do Portugalska, se pohybují od osmdesáti do sto padesáti tisíc.

I. Budil napsal, že ačkoliv neexistuje žádný důkaz o vzniku skutečné rasové ideologie v Portugalsku, Kastilii a Aragonii patnáctého století, rozsáhlý dovoz a obchod s otroky, rozšíření a sdílení rasových stereotypů a předsudků vztahujících se především k Afričanům a popírání jejich plnohodnotného lidství a inteligence, zdůvodňování sociální nerovnosti biologickými argumenty a každodenní konflikty mezi odlišnými etnickými a rasovými populacemi odrážejí existenci „rasismu bez rasy“, který můžeme označit jako pigmentokracii.³⁸

Závěrem můžeme dodat, že nejvlivnější náboženské ospravedlnění otroctví najdeme v biblické legendě o Neomově prokletí namířenému proti Chámovu synu Kenaanovi. V průběhu staletí byly za Kenaanovi potomky považováni nejrůznější etnika či národy. Z počátku bylo starověké otrokářství rasově neutrální, až Muslimové začali sjednocovat otroctví s etnikem. Přibližně v osmém století po Kristu začali být „Kenaanovi potomci“ ztotožňováni především s populacemi afrického původu.

³⁸ BUDIL, I. *Zrození moderní rasové teorie: Život a dílo Victora Courteta*, Brno: CERM, 2005, s. 24.

3.2 Kolonizace a rasismus

Tato podkapitola se věnuje problematice kolonizace a rasismu. Každá země, která kolonizovala, se musela vypořádat s otázkou rasismu. Tato část je rozdělena do čtyř podkapitol podle kolonizovaných kontinentů nebo podle zemí, které kolonizovaly. Zaměřila jsem se na rozdíly mezi anglickou a francouzskou koloniální správou. Kolonizaci afrického kontinentu popisují v samostatné podkapitole a zaměřila jsem se na několik zemí, které demonstrují problematiku rasismu v Africe. Do podkapitoly věnující se francouzské kolonizaci jsem zařadila Alžírsko, Tunisko a Maroko, i když se jedná o africké země. Domnívám se, že takovéto členění je logičtější, protože tyto země se odlišují od ostatních zemí Afriky.

3. 2. 1 Kolonizace Jižní Ameriky

„Uvažme, že ten, komu říkáme „náš otrok“ se narodil stejným způsobem jako my, že má nad sebou totéž nebe, že stejně dýchá, stejně žije, stejně umírá.“

(L. A. Seneca)

Kolonizace Jižní Ameriky probíhala od počátku 16. století. Nejprve kolonizovali Latinskou Ameriku Španělé a Portugalci, později se na kolonizaci podíleli Nizozemci a Francouzi. Jižní Amerika byla postupně kolonizována až do počátku 19. století, kdy vznikly formálně nezávislé státy. V této části mé bakalářské práce se budu zejména věnovat vztahům mezi původním obyvatelstvem, černými otroky a kolonizátory, důsledkům kolonizace na sociální nerovnost ve společnosti.

Objev Ameriky byl víceméně náhodným výsledkem španělsko-portugalského soupeření o nalezení námořní cesty do Indie. Portugalci během 15. století postupně rozšiřovali své znalosti o západním pobřeží Afriky, zatímco Španělsko bylo plně soustředěné na sjednocování vlastního politicky rozdrobeného území a v úrovni ani síle svého námořnictva se Portugalcům v 15. století nemohlo rovnat. Teprve dokončení

integrace Španělska v roce 1492 (dobyťí posledního muslimského emirátu na Pyrenejském poloostrově) umožnilo jeho širší zapojení do objevných plaveb.

Jako první dospěla k americkým břehům výprava hledající novou námořní cestu do Indie, kterou vedl pod španělskou vlajkou Kryštof Kolumbus (it. Cristoforo Colombo, šp. Cristóbal Colón, 1451–1506). Dne 12. 10. 1492 dospěl k Bahámám (ostrov San Salvador) a později prozkoumal i severovýchodní Kubu a ostrov Haiti. Po jeho návratu do Evropy se k novým územím upřela pozornost prakticky všech mocností a další objevné výpravy následovaly v rychlém sledu. Kolumbus vedl v následujících letech ještě další tři výpravy, během nichž prozkoumal Portoriko a Jamajku (1493–1495), Trinidad, ústí Orinoka a záliv Paria (1499–1500) a karibské pobřeží Střední Ameriky (1502–1504).³⁹

Dalšího průzkumu východních břehů Jižní Ameriky se v letech 1501–1502 zúčastnil i Florentin Amerigo Vespucci (1454–1512), který jako první vyslovuje přesvědčení, že byl objeven nový kontinent. Přestože nebyl jeho podíl na výzkumných plavbách zásadní, dokázal současníky zaujmout svými barvitými historkami a Ameriku zpopularizovat tak, že nakonec dostala právě jeho jméno. Zpočátku nebylo jasné, jaký charakter mají nově poznaná území. Důkaz, že byl objeven nový světadíl, podali až Vasco Núñez de Balboa (1475–1519), kterému se podařilo v roce 1513 přejít Panamskou šíjí a objevit Tichý oceán, a definitivně v letech 1519–1522 Fernão de Magalhães (šp. Fernando Magallanes, asi 1480–1521), který Ameriku při své cestě kolem světa obeplul z jihu.⁴⁰

Země participující na zámořských plavbách se primárně snažily na nově objevená území formálně rozšířit svoji suverenitu, hospodářsky je využít a zajistit jejich faktickou vojenskou a politickou kontrolu. Španělsko s Portugalskem podepsalo roku 1494 smlouvu o rozdělení celého kontinentu mezi sebe smlouvou z Tordesillas.⁴¹

Španělé zahájili kolonizaci na Hispaniole, kde byla založena jejich první osada už v roce 1492. Ostrov se stal nástupišťem ke vpádu na pevninu, pro kterou měla zásadní význam výprava Hernanda Cortese (1485–1547), která v letech 1519–1522 objevila vyspělou kulturu Aztéků i zdroje drahých kovů, které byly ostatně hlavním

³⁹ MARTÍNEK, J.; MARTÍNEK, M. *Kdo byl kdo – světoví cestovatelé a mořeplavci*. Praha: Libri, 2003, s. 328.

⁴⁰ Tamtéž, s. 292.

⁴¹ FERRO, M. *Dějiny kolonizací: od dobývání po nezávislost 13. – 20. století*. Praha: NLN, 2007, s. 41.

španělským cílem. Během výpravy byl v roce 1521 rozvrácen aztécký Tenochtitlán, na jehož troskách bylo založeno nové centrum španělské moci v Americe – Ciudad de México. Cortéz dobyl Tenochtitlán tak, že zorganizoval systematické obklíčení Mexika pomocí flotily 13 lodí, které rozmístil na laguně u města. Cortés také přerušil vodovod, který zásoboval celé město, zničil 1500 aztéckých člunů, vyhladověl město a usmrtil okolo 67 000 mužů (více než 50 000 jich zemřelo hladem a na různé nemoci). Pronikání do Jižní Ameriky umožnilo založení města Panamá (1517) na tichooceánském pobřeží a následné výpravy proti Incké říši, která byla dobyta a zničena v letech 1531–1536 Franciscem Pizarrem (1471/75–1541).⁴²

Portugalská kolonizace Latinské Ameriky byla poněkud váhavější, na rozdíl od španělského záboru totiž připadla Portugalcům území, jejichž ekonomické využití se nemohlo opírat o těžbu surovin (základem ekonomiky byla těžba vzácných dřev, později plantážní zemědělství). Vzhledem k dohodám z Tordesillas se portugalské panství zpočátku omezovalo pouze na pobřežní pruh Brazílie, který byl rozdělen do 12 kapitání, při pronikání do vnitrozemí podél toků velkých řek, ale bylo nakonec zabráno podstatně rozsáhlejší území. Od roku 1549 byla Brazílie spravována společným generálním guvernérem, od roku 1640 pak místokrálem.

Chování kolonizátorů je ovlivněno představou, že Indiáni jsou vzhledem k nim méněcenní, jinými slovy napůl lidé a napůl zvířata. V knize *Dobytí Ameriky: problém druhého* autora T. Todorova popisuje dominikánský kněz Tomás Ortiz chování a povahu původního obyvatelstva.

„Ti na pevnině pojídají lidské maso. Dopouštějí se sodomie častěji než kterýkoliv jiný národ. Neexistuje u nich spravedlnost. Jsou slabomyslní a pomatení. Pravdu ctí pouze tehdy, mají-li z ní prospěch; jsou vrtkaví.[...]Jsou suroví. S potěšením přehánějí své nedostatky. Neznají žádnou poslušnost, žádnou úctu k mladším, ke starším, synů k otcům. Nemají vlohy k učení. Tresty s nimi nic nespraví. [...]Čím jsou starší, tím méně jsou náchylní k dobrému. Kolem deseti nebo dvanácti let to vypadá, že pochytili něco dobrých způsobů, nějakou lepší vlastnost, ale později se z nich stanou učiněná hovada. Mohu tedy prohlásit, že Bůh nikdy nestvořil plémě více obdařené neřestmi a sklony

⁴² FERRO, M. *Dějiny kolonizací: od dobývání po nezávislost 13. – 20. století*. Praha: NLN, 2007, s. 51.

*k ukrutnosti bez sebemenších známek dobroty a ušlechtilosti. [...]Indiáni jsou hloupější než oslové a nic jim nestojí za námahu.*⁴³

Při objevování Jižní Ameriky a její následné kolonizaci zahynuly tisíce původních obyvatel. Evropané hledali v dobývaném území drahé kovy, diamanty, vzácná dřeva a užitkové rostliny. Původní obyvatelé, Indiáni, umírali při otrockých pracích, ke kterým je dobyvatelé nutili. Ve chvályhodné snaze zabránit jejich dalšímu umírání navrhl Bartolomeo de las Casas (1474-1566) dopravit do Ameriky černé obyvatele Afriky. Dobrý úmysl dominikánského kněze položil základní kámen masového obchodu s otroky.⁴⁴

Ve španělských koloniích byly zavedeny dva systémy zvané *encomienda* a *repartimiento*. Podle prvního získávali dobyvatelé určitý počet domorodců, kteří jim pak platili daň, a podle druhého byla mezi dobyvatele rozdělována půda. Zpočátku byly nejdůležitější daně, ale brzy se už více cenila práce, protože pro těžbu v dolech, na stavbách silnic bylo zapotřebí více pracovních sil. Populaci indiánských etnik částečně nebo úplně decimovaly nemoci, války a jiné katastrofy. Dovážení černí otroci z Afriky představovali pro kolonisty četné výhody: uměli chovat hovězí dobytek, jezdit na koni atd. Pevninští otroci pocházející ze Zlatého pobřeží nebo z Angoly byli často schopnými řemeslníky, což jim dodávalo na ceně v porovnání s indiány. Portugalská vláda tuto postupnou záměnu jednoho druhu pracovníků jiným podporovala, neboť přeprava otroků na kontinent a jejich prodej znamenaly další příjmy. Indiáni byli stále považováni za svobodné, zatímco černoši za otroky. Transatlantický obchod s otroky se v letech 1600-1900 týkal asi 11, 5 miliónů lidí: 1,8 miliónu v 17. století, 6,1 miliónu v 18. století, 3,3 miliónu v 19. století. Trauma černočů z plavby po moři bylo tak velké, že hned po vylodění chtěli uprchnout. Když to kolonisté pochopili, snažili se šok zmírnit tím, že je nechávali aklimatizovat a teprve potom je přidělovali do dílen. Beznaděj černočů dosahovala ovšem takových rozměrů, že sami sebe mržčili a škrtili, a to mnohem častěji, než kolik bylo pokusů o zabití nového pána.⁴⁵

Sebevraždy a útěky byly ale zároveň určitou formou odporu proti pánovi. Mezi otrokáři a jejich pracovní silou se rozhořela skrytá válka. Zběhlý otrok byl pokaždé

⁴³ TODOROV, T. *Dobytí Ameriky: problém druhého*. Praha: Mladá fronta, 1996, s. 178.

⁴⁴ MARTÍNEK, J.; MARTÍNEK, M. *Kdo byl kdo – světoví cestovatelé a mořeplavci*. Praha: Libri, 2003, s. 19.

⁴⁵ FERRO, M. *Dějiny kolonizací: od dobývání po nezávislost 13. – 20. století*. Praha: NLN, 2007, s. 147.

nepřítel, který okradl pána o svoji hodnotu a který narušoval zavedený pořádek. Forma černošského odporu v Jižní Americe byla různá, od jednoho extrému, jakým byly vzpoury a útoky otroků, až po sabotování práce, z něhož vznikl mýtus o „líném negrovi“.⁴⁶

V Jižní Americe je zjevný rozdíl mezi kolonizací španělskou a portugalskou. Kastilská koruna od samého počátku španělské ženy k odjezdu do Ameriky povzbuzovala, již při třetí cestě Kryštofa Kolumba jich bylo na palubě třicet. Spolu se svými služebníky přispívaly k šíření španělské kultury. Zákony ohledně pozůstalosti jim dávaly právo na dědictví, což zvyšovalo jejich autoritu, zvláště když byly jedinými dcerami. Z tohoto důvodu byly mezirasové sňatky vzácné. Naopak Portugalci nechávali své muže, aby se v zámoří usazovali samotní. V Brazílii proto mezirasové sňatky a konkubinát nahrávaly zapojení mesticů a mulatů do koloniální společnosti. Portugalci byli okouzleni krásou indických žen, a proto získali mesticové silný podíl ve společnosti. Jsou definována různá možná křížení a veškeré typy míšenců i s jejich variantami: mestic (Španěl + indián), castizo (mestic + Španěl), mulat (Španělka + černoch), morisco (Španěl + mulatka), albino (moriska + Španěl), torna atras (Španěl + albina), lobo (indián + torna atras).⁴⁷

Z tohoto vyplývá, že společnost v Jižní Americe byla rozdělena podle sociálních a rasových kritérií. Ve Španělsku existovaly dvě skupiny obyvatel bez politických práv: míšenci a otroci. Míšenci byli obecně hůře přijímáni než Indiáni a černí otroci byli zcela bezprávní. Dalším důsledkem kolonizace bylo drastické snížení počtu původního obyvatelstva Jižní Ameriky. V době prvního příchodu Evropanů se populace Indiánů pohybovala mezi 60 až 150 milióny. Na počátku 19. století se jejich počet odhadoval okolo 2 miliónů. Hlavním důvodem drastického úbytku původního obyvatelstva byly nakažlivé nemoci dovečené z Evropy. Pro tento názor svědčí fakt, že relativně nejvyšší počet domorodců přežil v oblastech Aztécké a Incké říše, kde byly střety s Evropany nejkrvavější. Například v letech 1561-1562 zahynula jedna čtvrtina chilské populace na následky epidemie neštovic.⁴⁸

⁴⁶ FERRO, M. *Dějiny kolonizací: od dobývání po nezávislost 13. – 20. století*. Praha: NLN, 2007, s. 150.

⁴⁷ Tamtéž, s. 142.

⁴⁸ KRÍŽOVÁ, M. *Inkové*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2006, s. 91.

3. 2. 2 Anglická kolonizace

„Víte, že naši otcové měli dostatek jelenů a kůží, naše pláně i lesy se hemžily vysokou zvěří a divokými krocany a naše zátoky byly plné ryb a vodního ptactva. Avšak Angličané se zmocnili naší země, kosami posekali trávu a sekerami posekali stromy; jejich krávy a koně spásají naši trávu a jejich vepři ničí mělké pobřežní vody, kde sbíráme škeble, takže vbrzku budeme hladovět.“⁴⁹

(Miantonomo, náčelník kmene Narragansettů)

Tato myšlenka indiánského náčelníka vystihuje celou podstatu kolonialismu. Kolonisté se domnívali, že mohou vlastnit cizí území a toto vlastnictví si zdůvodňovaly nejrůznějšími teoriemi, nejčastěji o zcivilizování původního obyvatelstva. Anglická kolonizace ovlivnila většinu světových kontinentů a změnila osud mnoha národů.

Britské impérium bylo rozsáhlé území vlastněné Velkou Británií rozkládající se po první světové válce na téměř čtvrtině zemského povrchu. První britskou objevnou výpravu vedl John Cabot, který se podobně jako Kryštof Kolumbus domníval, že objeví cestu do Indie. Přesto se Angličané do většího kolonizačního úsilí nepouštěli, Ameriku a její pobřeží ovládali téměř po celé 16. století z větší části Španělé. Nicméně se Angličané z této oblasti úplně nevytratili, jejich lodě pod pirátskou vlajkou přepadávaly španělské lodě vezoucí zlato a další suroviny z Ameriky do Španělska. Britové tedy začali budovat svojí americkou koloniální říši až v 17. století po porážce španělské Armady. Nejdůležitější americkou kolonií bylo v této době karibské souostroví zejména díky plantážím s cukrovou třtinou. Kvůli pěstování sem bylo dováženo značné množství otroků a otroci se v krátké době stali v anglických koloniích běžným jevem. Naproti tomu kolonie v Americe sloužily původně jako osady dodávající karibským oblastem nezbytné suroviny a byly spíše útočištěm lidí prchajících před náboženskou perzekucí. Dostatek kvalitní zemědělské půdy sem lákal stále více kolonistů. Po ztrátě území v severní Americe se Britové zaměřili na nový kontinent Austrálii, která se z původně vězeňské kolonie stala společně s Novým Zélandem další prosperující částí impéria. V roce 1858 se britskou kolonií stává také

⁴⁹ FERGUSON, N. *Britské impérium: cesta k modernímu světu*. Praha: Prostor, 2007, s. 98.

Indie, díky levné pracovní síle a moderním technologiím, se tak řadí mezi nejvíce prosperující anglické kolonie.

Počátky anglické kolonizace jsou spojeny s britským panovníkem Jindřichem VII., vládnoucího mezi lety 1485 až 1509, který značně rozšířil britskou flotilu obchodních lodí. Jindřich VII. kromě budování loďstva také podporoval zámořské plavby. Chtěl navázat na objevitelské úspěchy Španělska a Portugalska, proto do svých služeb přijal italského navigátora Johna Cabota (1450-1499), vlastním jménem Giovanni Caboto. Celé 16. a 17. století anglická koruna odvozovala své nároky v Severní Americe od práva prvního objevu této „neosídlené“ země Johnem Cabotem. Cabot v roce 1497 podnikl průzkumnou plavbu do Severní Ameriky, přistál na pobřeží Newfoundlandu a přilehlé oblasti zabral jménem anglického krále. John Cabot také popsal zdejší rozsáhlá loviště tresky obecné, která později přilákala anglické rybáře.⁵⁰ Hlavními důvody anglické kolonizace byl zisk a představa, že by angličtí kolonisté mohli osídlit pohanské či barbarské země, které ve skutečnosti neovládá žádný vládce ani křesťanský národ. Autorem této myšlenky H. Gilbert (1539-1583), šlechtic vychovaný v Etonu a v Oxfordu, jenž doktrínu předložil, zajistil její provedení a založil první stálou britskou kolonii Saint John's v Newfoundlandu. Podle Gilbertova mínění by měla nová kolonie sloužit takto:

„Tam bude Anglie posílat svoje povaleče, prodávat své výrobky a dovážet odtud potraviny.“⁵¹

Již koncem 16. století se rýsovaly dvě tváře anglického impéria: buď šlo o námořní základny, nebo osídlování kolonisty. To znamená, že na jedné straně existovaly kolonie zabývající se obchodem, a na straně druhé země osídlené kvůli víře a kvůli usazení těch, kteří nic nemají.

V Americe rozšiřovali Angličané své kolonie z několika přímořských osad od Hudsonu až po Virginii, na rozdíl od francouzského pronikání vnitrozemím. Anglický panovník Jakub I. (1566-1625) postoupil dvěma společnostem americké pobřeží od 34° do 38° a od 41° do 45° severní šířky, a tak se v zátocě Chesapeake vylodili 104 kolonisté a na královu počest nazvali přístav Jamestown. Počátky byly obtížné, především vztahy s původním indiánským obyvatelstvem byly komplikované.

⁵⁰ MARTÍNEK, J.; MARTÍNEK, M. *Kdo byl kdo – světoví cestovatelé a mořeplavci*. Praha: Libri, 2003, s. 120.

⁵¹ FERRO, M. *Dějiny kolonizací: od dobývání po nezávislost 13. – 20. století*. Praha: NLN, 2007, s. 65.

V roce 1622 byla čtvrtina osadníků povražděna a v následujících deseti letech zemřelo deset tisíc kolonistů. Buď byli zabiti indiány při vzpourách, nebo zemřeli v důsledku otravy ze závadné vody z řeky nebo na malárii, neboť se usídlili v podstatě uprostřed bažiny.⁵²

Krátké, avšak krvavé války indiánů s mnohem lépe vyzbrojenými osadníky měly na svědomí velké množství obětí. Poté, co v roce 1622 zaútočili Powhatanové na Jamestown, názory kolonistů se vyhrotily. Vybíjení indiánů bylo na denním pořádku: Powhatanové byli zmasakrováni v roce 1623 a 1644, Pequotové v roce 1637, Dodegové a Susquehanové v roce 1675, Wampanoagové v letech 1676-1677. Opravdovou pohromou se však pro původní Američany staly infekční nemoci, které bílí osadníci přinesli s sebou přes moře: neštovice, chřipka, záškrť.⁵³

Zároveň se z Virginie vydala na sever expedice, která objevila a popsala území, které se dnes nazývá Nová Anglie. V roce 1620 do Nové Anglie na lodi Mayflower dorazili Otcové poutníci, kteří sice chtěli původně přistát ve Virginii, ale díky bouřlivému počasí se vylodili u mysu Cod a založili přístav Plymouth. Koncem roku 1621 vzdávali Otcové poutníci v Plymouthu dík mimo jiné za to, že devadesát procent domorodého obyvatelstva Nové Anglie zemřelo na různé nemoci v průběhu deseti let před jejich příjezdem, když však ještě předtím obdělali půdu a vytvořili zásoby kukuřice na zimu. Osadníci se domnívali, že Bůh je na straně kolonistů a že jim usnadňuje práci tím, že sám likviduje domorodé obyvatele. Jak řekl John Archdale, který byl guvernérem Karolíny koncem 17. století.

„Ruka Páně se očividně podílí na řídnoucím počtu indiánů a připravuje prostor pro Angličany.“⁵⁴

V roce 1500 žilo na území pozdější britské Severní Ameriky zhruba 560 tisíc indiánů. Na počátku 18. století klesl jejich počet na méně než polovinu. To však byl jen počátek tragického ubývání indiánů, které ovlivnilo tvářnost celého severoamerického kontinentu, když se hranice bělošského osídlování posunovala na západ. Na území dnešních Spojených států žilo v roce 1500 pravděpodobně okolo dvou milionů

⁵² FERRO, M. *Dějiny kolonizací: od dobývání po nezávislost 13. – 20. století*. Praha: NLN, 2007, s. 66.

⁵³ FERGUSON, N. *Britské impérium: cesta k modernímu světu*. Praha: Prostor, 2007, s. 100.

⁵⁴ Tamtéž, s. 100.

původních obyvatel. Počátkem 18. století jich zbývalo jen 750 tisíc a v roce 1820 už jen 325 tisíc.⁵⁵

Austrálie byla zajímavá pro Angličany zejména tím, že poskytovala rozlehlé území pro umístění zločinců. Kriminalita byla v Anglii velkým problémem, za vlády Jiřího III. bylo jen v Londýně 115 000 zločinců. Angličané přitom ve jménu svých svobod odmítali policii. Policie jako instituce se objevuje v Anglii až kolem roku 1830. Mezi prvními 733 lidmi, kteří odplouvali do Austrálie ve zcela úděsných podmínkách, bylo jen 31 těch, kteří se dopustili nějakého násilí. Angličané vozili do Austrálie převážně mladé delikventy, kteří se dopustili nějakého drobného předsudku. Kolonizace Austrálie je spojena s masovým vyvražďováním původního obyvatelstva. Když do Austrálie v roce 1788 dorazil guvernér, mohlo být domorodých obyvatel 300 000 – 400 000. O století později jich bylo desetkrát méně a byli zatlačeni na sever a západ území. O tom, že se v Austrálii odehrála genocida, svědčí dvě skutečnosti. První guvernéri se domorodce nesnažili civilizovat, aby je mohli použít k práci, protože k práci museli nutit trestance, a krom toho byl v Austrálii zakázán i samotný dovoz černých otroků odjinud. Z toho vyplývalo, že australští domorodci byli potencionálně zbyteční a zbytečné byly i pokusy o jejich asimilaci.⁵⁶

V paměti australských domorodců se vzpomínka na příjezd „kapitána Cooka“, který je synonymem pro vpád bělochů, uchovala doposud. Některé děti si to, co jim vyprávěli jejich prarodiče, zaznamenaly do sešitků. M. Wandjuk tyto záznamy shromáždil ve své knize *The Aboriginal Children's Story of Australia*. O počátcích genocidy se dočítáme například toto:

„Jednoho dne spatřili loď s podivnými muži. Domorodci dostali strach a schovali se za křoví. Pak vyšli na vrchol kopce, a když se divní muži přiblížili, shodili na ně velké kameny. Domorodci si mysleli, že jsou mrtví, ale vůbec ne. Začali střílet ze svých pušek. Domorodci se zase schovali a házeli na ně oštěpy; divným mužům se dařilo uhýbat, dostali se na palubu a odpluli.[...]Kapitán Cook se vrátil, byl zraněn a zase odplul.[...]Pak připlula armáda.[...]Nezabíjeli jsme je, protože jsme byli přátelé. Bylo jich padesát, nás dva tisíce a z jejich děl jsme neměli strach. V buši jsme byli neporazitelní, oni byli jako lovci neschopní, a jakmile bylo vlhko, dostali horečku.[...]Ale protože jeden z těch mužů si vzal jednu ženu, a pak další, usnesli

⁵⁵ FERGUSON, N. *Britské impérium: cesta k modernímu světu*. Praha: Prostor, 2007, s. 99.

⁵⁶ FERRO, M. *Dějiny kolonizací: od dobývání po nezávislost 13. – 20. století*. Praha: NLN, 2007, s. 191.

se nejstarší z domorodců, že ho zabijí, usekli mu sekyrou hlavu.[...]Bílí mužové uspořádali obrovský hon, našli domorodce a všechny je zabili.“⁵⁷

Kolonisté zamořili zemi infekčními chorobami, vůči nimž nebyli Australci rezistentní, a rozšířili obdělávání půdy, čímž vypudili nomádské kmeny z jejich odvěkých lovišť. Čím byl cukr pro Karibik a tabák pro Virginii, tím se staly pro Australii ovce. Do roku 1821 jich bylo v Australii na 290 000 a zaplavily buš, kde dříve po celá staletí lovili domorodci klokany.⁵⁸ Domorodí obyvatelé mohli jen tiše přihlížet, jak ovce pronikají dál a dál do vnitrozemí. Kmeny, které nikdy neviděly bílého člověka, natož ovci nebo koně, byly náhle ohrožovány vetřelci, pronikající na jejich půdu. A jak osadníci hnali ovce dál a dál do nových krajů, docházelo k dalším střetům s domorodci. Bílí muži na koních, někteří už s novými dvouhlavňovými puškami, pronásledovali ve skupinkách domorodce, obklíčkovali je a zabíjeli. V severním Novém Jižním Walesu bylo v roce 1838 v den australského státního svátku zabito při masakru na dvě stě nebo tři sta Australců. Později toho roku bylo ve stejné oblasti postříleno a ubodáno dvacet osm neozbrojených domorodců skupinou dvanácti dobytkařů.⁵⁹

Mnozí kolonisté se domnívali, že lze civilizovat australské domorodce a udělat z nich farmáře. Mezi ně patřil také guvernér Nového Jižního Walesu Lachlan Macquarie, který ho spravoval v letech 1810 až 1821. Guvernér Macquarie v roce 1815 se pokusil usadit šestnáct domorodců na pobřeží u Middle Head na malé farmě, kde pro ně byly postaveny speciální chaty, a poskytl jim i člun. K Macquarieho zoufalství však Australce brzy přestal zajímat usedlý život, který pro ně naplánoval. O člun záhy přišli, chatek si nevšimli a odešli zpátky do buše. Čím víc se domorodci bránili civilizaci, tím více se bílí farmáři chtiví půdy cítili oprávněni je zcela vyhladit. Jistý lodní lékař prohlásil, že:

„Jediná jejich převaha nad zvířaty spočívá v používání oštěpů, ve zběsilé krutosti a schopnosti připravit si potravu na ohni.“⁶⁰

Nejhorší zacházení zažili domorodci na ostrově Tasmánie, byli štváni jako zvěř, vězněni a posléze do posledního vyhubeni. Poslední z Tasmánců, žena jménem Truganini, zemřela v roce 1876. Ferguson píše, že se jednalo o genocidu a dále tvrdí, že

⁵⁷ FERRO, M. *Dějiny kolonizací: od dobývání po nezávislost 13. – 20. století*. Praha: NLN, 2007, s. 190.

⁵⁸ FERGUSON, N. *Britské impérium: cesta k modernímu světu*. Praha: Prostor, 2007, s. 136.

⁵⁹ BLAINEY, G. *Dějiny Austrálie*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 1999, s. 43.

⁶⁰ FERGUSON, N. *Britské impérium: cesta k modernímu světu*. Praha: Prostor, 2007, s. 137.

kdyby se Austrálie v 19. století stala nezávislou republikou jako Spojené státy, odehrála by se genocida na celém kontinentě, a ne pouze v Tasmánii.

Nejdůležitější britské kolonie se nacházely v Karibiku (Jamajka, Britská Guyana, Trinidad, Tobago, Barbados, Bahamské ostrovy, Grenada a další). Většina britských přistěhovalců v 17. století nesměřovala do Ameriky, nýbrž do Karibiku. Právě tam se nacházel hlavní zdroj peněz. Obchod s karibskou oblastí mnohonásobně převyšoval obchod s Amerikou. V roce 1773 byla hodnota britského dovozu z Jamajky pětkrát větší než dovoz ze všech amerických kolonií. V koloniální říši 18. století vynášel nejvíc cukr, nikoli tabák. Po větší část 18. století byly americké kolonie jen ekonomickými pobočkami třtinových ostrovů, kam dodávaly základní potraviny, které tamní monokultura nemohla vyprodukovat. Problém představovala děsivá úmrtnost na tropických ostrovech, zejména v letním „nezdravém období“. Ve Virginii se ze sto šestnácti tisíc přistěhovalců utvořila komunita o devadesáti tisících obyvatelích. Naproti tomu na Barbadosu bylo zapotřebí sto padesáti tisíc přistěhovalců, aby vznikla populace čítající dvacet tisíc obyvatel. Lidé se rychle poučili. Po roce 1700 přistěhovalectví do karibské oblasti výrazně pokleslo, protože lidé dávali přednost mírnějšímu podnebí a hojnější výměře půdy v Americe. Bylo třeba najít vhodnou alternativu za anglické pracovníky a tou se stali otroci dovážení z Afriky.⁶¹

Mezi lety 1622 a 1807 přivezly britské lodě do Nového světa téměř tři a půl milionu afrických otroků. Za stejné období je to číslo trojnásobně přesahující počet bělošských přistěhovalců. Představuje víc než třetinu všech Afričanů, kteří přepluli Atlantský oceán jako otroci. Zpočátku se Britové stavěli k otrokářství odmítavě. Avšak netrvalo dlouho a otroci z Nigérie a Beninu začali být posíláni na třtinové plantáže na Barbados. V roce 1662 se Nová královská africká společnost zavázala každoročně dodat do Karibiku tři tisíce otroků a tento počet vzrostl do roku 1672 až na pět tisíc šest set. Poté, co v roce 1698 skončil monopol této společnosti, počet soukromých obchodníků s otroky nebývale vzrostl. Obchodníci s otroky a plantážníci považovali africké otroky za podřadný druh. Názor jamajského plantážníka Edwarda Longa je všeříkající:

⁶¹ FERGUSON, N. *Britské impérium: cesta k modernímu světu*. Praha: Prostor, 2007, s. 105.

„Afričané postrádají jakékoli přirozené schopnosti a nemohou pokročit ve slušném chování nebo vědě. Nežijí podle žádných morálních pravidel[...] nemají etické citění.“⁶²

Podmínky na otrokářských lodích byly úděsné: přeplněné prostory, neuspokojivá hygiena, nedostatek pohybu a bídná strava a proto není překvapivé, že v průměru každý sedmý otrok během plavby přes Atlantik zemřel. Otroci byli neustále drženi v okovech a leželi na palandách ve stísněných prostorách. Otroctví se muselo Afričanům vnucovat násilím od okamžiku, kdy loď vypluly. Stejně tomu bylo, když se otroci vyloďovali a prodávali. Na Jamajce byli běloši v menšině, ve srovnání s počtem lidí, které zotročili, jich byla jen desetina. V Britské Guyaně jich byla dokonce jen dvacetina. Bez hrozby násilí si lze stěží představit, že by se otrokářství mohlo tak dlouho udržet. Používaly se mučící nástroje vymyšlené proto, aby udržely otroky v Karibiku v poslušnosti. Například pouta s kovovými trny, která znemožňovala běh, nebo železné obojky, na něž se dala za trest připevnit závaží. Avšak zotročení Afričané nebyli pouze pasivní oběti. Existovala totiž řada otroků, kteří se bílým utlačovatelům vzepřeli. Vzpouře byly na Jamajce velmi časté. Počínaje okamžikem, kdy se Britové ostrova zmocnili, a konče zrušením otroctvím se jich odehrálo dvacet osm.⁶³

Další významnou britskou kolonií byla Indie. Obrovské sumy britského kapitálu byly investovány v řadě nových průmyslových odvětví: v přádelnách bavlny a juty, v uhelných dolech a při výrobě oceli. Britové hlavně těžili ze svých moderních technologií a levné indické pracovní síly. Kolonie Britská Indie existovala v letech 1858-1947 na většině území Indického subkontinentu. Zabírala takřka celé dnešní území Indie, Bangladéše a Pákistánu. V roce 1857-8 došlo k povstání sipáhíjů, což byli domorodí vojáci bengálské koloniální armády. Povstání, byť podporované i civilisty, nebylo příliš koordinované a bylo brutálním zákrokem Britů potlačeno. Výsledkem byla zvýšená nenávisť mezi oběma rasami a hlavně změny ve správě území – Východoindická společnost byla zrušena roku 1858, zřídila se funkce místokrále a Indie se rozdělila na dvě oblasti – jedna byla podřízena britské správě přímo, ve druhé byla ponechána formální svrchovanost místním vládcům. V roce 1876 byla královna vyhlášena indickou císařovnou.

⁶² FERGUSON, N. *Britské impérium: cesta k modernímu světu*. Praha: Prostor, 2007, s. 111.

⁶³ Tamtéž, s. 114.

V šedesátých letech 19. století se rasa stávala důležitým pojmem ve všech britských koloniích. Nejinak tomu bylo v Indii, kde mezi sebou soupeřily tři skupiny obyvatelstva: Angloindové, Euroasiaté a Indové. Angloindové je označení pro Brity, kteří dlouhou dobu žili v Indii. Po dvou stoletích kontaktů s Evropany existovalo početné smíšené obyvatelstvo, obvykle nazývané Euroasiaté, které většinou pracovalo v nižších úrovních veřejného sektoru (zejména na železnici a v telegrafních úřadech). Nechuť k míšení ras byla důležitým rysem pozdně viktoriánského období. Spisovatel Kipling se minimálně ve dvou povídkách zabýval skutečností, že zbarvení ženských nehtů je nejlepším důkazem čistoty původu (tmavě zbarvené pŕlměsíčky u kořene nehtů znamenaly ostrakismus). Už v roce 1791 Východoindická společnost, že míšenci nemají práva zastávat ve společnosti jakékoli funkce. Jako důvod bylo uvedeno, že Indové těmito Euroasijci pohrdají, což se odráží na pověsti celé společnosti. A pak také, její ředitelé, žijící aristokratickým způsobem života, by jen těžko snášeli, aby se nějaký míšenec propracoval do nejvyšších funkcí.⁶⁴ Ještě v dobách před povstáním docházelo k pozvolné segregaci bílého a domorodého obyvatelstva, jakémusi neformálnímu apartheidu, který rozděloval města na bílé město a černé město. Angloindové stále více mluvili jazykem amerického jihu, aby vyjádřili své opovržení vůči domorodým „negrům“.⁶⁵

Za zmínku stojí příklad rasistického myšlení z běžného života, který pozoruhodně popisuje postoje a názory obyvatel koloniální Indie. V rozmezí let 1872 a 1883 existoval zásadní rozdíl mezi kompetencemi britských okresních smírčích soudců a bezporotních soudců na indickém venkově, a jejich domorodých protějšků. Ačkoliv se v obou případech jednalo o smluvní státní úředníky, nesměli Indové soudit trestní případy, kde v roli obžalovaných figurovali běloši. Nový vysoký státní úředník, který nebyl znalý místních poměrů, se dožadoval toho, aby byl tento zákon odstraněn. Podle nově navržených zákonů směli řádně kvalifikovaní Indové soudit bez ohledu na barvu pleti obžalovaných. V praxi se tato změna týkala asi dvaceti indických soudců. Pro členy angloindické komunity však tento čin představoval neospravedlnitelný útok na jejich výsadní postavení. Osmadvacátého února 1883, jen několik týdnů po uveřejnění návrhu zákona, se v Kalkatě shromáždilo několik tisíc osob, aby vyslechlo řadu plamenných projevů namířených proti vzdělaným indickým

⁶⁴ FERRO, M. *Dějiny kolonizací: od dobývání po nezávislost 13. – 20. století*. Praha: NLN, 2007, s. 153.

⁶⁵ FERGUSON, N. *Britské impérium: cesta k modernímu světu*. Praha: Prostor, 2007, s. 221.

zaměstnancům civilní služby. Útok vedl obchodník s čajem J. J. J. Keswick. Takto hřímal Keswick na své posluchače:

„Myslíte si, že domorodí soudci po třech či čtyřech letech pobytu v Anglii dokáží natolik evropeizovat ve svém charakteru a naturelu, že budou schopni posoudit i falešná obvinění proti Evropanům, jako by byli v Evropě zrozeni a vychováni? Což může černoch změnit svoji kůži nebo levhart svoje skvrny?“⁶⁶

Devadesát tisíc bělochů, kteří vládli 350 milionům Indů, spatřovalo v rovnosti před zákonem sprostou urážku. V situaci, kdy indický soudce soudí Angličanku, byla viděna hrozba sexuálního kontaktu mezi indickými muži a britskými ženami. Ferguson se domnívá, že jeden možný zdroj sexuální nejistoty bylo vědomí, že předpokládaná jasná hranice mezi „bílymi a černými“ je ve skutečnosti dosti mlhavá.

Závěrem můžeme dodat, že anglická kolonizace natrvalo změnila podobu světa. Hlavním cílem Angličanů při kolonizování bylo přírodní bohatství, na toto nejvíc doplatili Afričané, kteří museli pracovat jako otroci na plantážích v Karibiku. Angličané byli také největší dovozci otroků. Ve většině oblastí, která byly kolonizovány Angličany, můžeme najít známky rasismu a útlaku původního obyvatelstva.

⁶⁶ Tamtéž, s. 223.

3. 2. 3 Francouzská kolonizace

„Zeptejte se obchodníka s lidským masem, co je to vlastnictví. Ukáže na dlouhou rakev, které říká loď a kam napěchoval a přikoval lidi, jen zdánlivě živé bytosti a odpoví vám: Tito lidé jsou mé vlastnictví, protože jsem za ně zaplatil tolik a tolik.“⁶⁷

(M. Robespierre)

Francouzská kolonizace byla z počátku poháněna ekonomickými důvody, tak jak tomu bylo v severní Americe či Karibiku. V další fázi kolonizace byly už důvody jiné, jednalo se zejména o oblast Tuniska, Maroka a Alžírsko. Uplatňovala se ideologie, která ospravedlňovala koloniální expanzi a jejím hlavním argumentem bylo „civilizování nižších ras“ a vštěpování francouzské kultury domorodcům.

Počátky francouzské kolonizace souvisejí s lovem tresek a obchodem s kožešinami v severní Americe. Ameriku pro Francii objevil Jacques Cartier (1491-1557), který v roce 1535 objevil cestu po řece sv. Vavřince, o níž si myslel, že ho dovede do Číny a do země, oplývající zlatem a drahokamy. Indiáni, kteří zde žili, nazývali své vesnice „kanada“. Podle nich dostala nová francouzská kolonie název, který nahradil původní Cartierovo pojmenování „Nová Francie“.⁶⁸ Skutečnou koloniální državu začal budovat až Samuel de Champlain (1567-1635). Založil, jako nově jmenovaný guvernér, Québec v místech, kde již existovalo rozsáhlé sídliště indiánského kmene Huronů.⁶⁹ O prvních reakcích indiánů na příjezd Francouzů toho víme málo, pouze to, co dochovala ústní tradice. Ferro se zmiňuje o tom, že Montanézové a Micmakové věřili, že francouzské lodě jsou plovoucí ostrovy a že střely z jejich děl jsou blesky. Také bílá pleť a červené oděvy je velmi udivily. Nejvíce však na ně zapůsobil kov a skleněné perly, líbily se jim zvony, nože, železné sekyry. Francouzi žádali výměnou úhoře a hlavně bobry, představující nečekané bohatství. A když Francouze postihla choroba, což byly v jejich případě většinou kurděje, naučili je indiáni, že se uzdraví pitím odvaru z bílého cedru. Angličané a Francouzi se opírali o různé indiánské kmeny, pokud je tedy ve své snaze

⁶⁷ KAŠPAR, O. *Dějiny Karibské oblasti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 117.

⁶⁸ MARTÍNEK, J.; MARTÍNEK, M. *Kdo byl kdo – světoví cestovatelé a mořeplavci*. Praha: Libri, 2003, s. 132.

⁶⁹ Tamtéž, s. 265.

obrátit je přímo na víru zrovna nepobili. Anglickými spojenci byli Irokézové a francouzskými spojenci se stali Hurónové. Na straně Francouzů bylo možno u kněží a administrátorů pozorovat jiné chování než u obchodníků. Zatímco kupci se snažili přiblížit zvyklostem indiánů, aby dokázali lépe odhadnout, jaký druh obchodních vztahů by mohli navázat, královští správcové jednali s indiány nanejvýš arogantně. Jejich vzájemné vztahy se zostřily do té míry, že v roce 1629 pomohli indiáni Angličanům zmocnit se Québeku.⁷⁰

Zajímavou oblastí z hlediska problematiky rasismu je Karibik. V této oblasti se střetávaly zájmy Francie, Velké Británie a Španělska. Tyto velmoci zajímalo především přírodní bohatství Karibiku. Počátkem 17. století se usadili na ostrově Tortuga francouzští piráti, kteří část španělské kolonie Santo Domingo časem přeměnili ve svou državu Saint Domingue. Francouzi se navzdory stálým bojům se Španěly a Angličany už nedali vytlačit ze svých osad na pobřeží. Z pirátů se časem stali usedlí rolníci, kteří obdělávali půdu pomocí otroků, které uloupili svým španělským sousedům. Byli tu ještě bílí otroci zvaní *engagés* – francouzští vystěhovalci, kteří se před odjezdem museli zavázat k tříleté pracovní službě v kolonii. Kromě toho posílala francouzská vláda na Saint Domingue i trestance a prostitutky. Růst poptávky po cukru v Evropě vedly k novému rozmachu pěstování cukrové třtiny, což přineslo na Saint Domingue výrazné změny. Malé, soběstačné farmy musely ustoupit rozlehlým plantážím a třtinovým mlýnům, v kterých se cukrová třtina dál zpracovávala dál. K provozu těchto plantáží, které produkovaly po celý rok, bylo zapotřebí velkého kapitálu a stále rostoucí armády pracovních otroků. Celková hodnota dovozu a vývozu z kolonie činila 250 milionů franků, to znamená čtvrtinu francouzského obchodu. Ročně se na Saint Domingue dováželo 30 000 otroků a 15 000 námořníků se zabývalo dopravou koloniálního zboží, z něhož ve Francii žila celá průmyslová odvětví.⁷¹

V čele francouzské správy na Saint Domingue stáli guvernér a intendant, jmenování králem na tři roky. Oba pocházeli z francouzské šlechty stejně jako vyšší důstojníci a úředníci, kteří většinou sloužili v kolonii po omezenou dobu. Společenské rozvrstvení francouzské kolonie bylo velmi složité a komplikované rasovými otázkami. Nejvýše na společenském žebříčku stáli bílí obyvatelé Saint Domingue, uprostřed mulati, zvaní

⁷⁰ FERRO, M. *Dějiny kolonizací: od dobývání po nezávislost 13. – 20. století*. Praha: NLN, 2007, s. 58.

⁷¹ KAŠPAR, O. *Dějiny Karibské oblasti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 111.

také někdy *svobodní barevní*, a nejnižší utlačovaná vrstva černochoů. Koncem 18. století bylo v kolonii 450 000 černochoů, 40 000 bělochoů a 30 000 mulatů.⁷²

Bílí plantážníci úzkostlivě dbali na dodržování rasových přehrad. Zejména jim vadilo, když se zchudlí francouzští šlechticové ženili s bohatými dcerami z plantážnických rodin, bílými i mulatkami. Nemohli se smířit s tím, jak se potomci jejich bývalých otroků tímto způsobem dostávají do šlechtického stavu. Vrstva mulatů neboli svobodných barevných vznikla ze spojení bílých pánů s černými otrokyněmi, čemuž v prvních dobách kolonie napomáhal všeobecný nedostatek bílých žen. Roku 1790 mulatům patřila čtvrtina veškeré půdy a třetina otroků. Úřady, které v tomto vývoji spatřovaly ohrožení nadvlády bílé pleti, reagovaly zostřováním rasových přehrad. Svoboda mulatů a barevných existovala vždy jen na papíře a byla pouze poloviční. V úředním hlášení správy ostrova z roku 1756 se můžeme dočíst o tom, jak bílí smýšleli o mulatech.

„Tato lidská rasa začíná zaplavovat kolonii a patří k nejhorším zlořádům, vidíme-li, jak se mezi bělochy neustále rozmnožuje a zastiňuje je svým bohatstvím a přepychem.[...] V mnoha čtvrtích jsou nejkrásnější usedlosti majetkem míšenců a jejich domy slouží za úkryt a útočiště zpustlým osobám a uprchlým otrokům.[...] Jsou to nebezpeční lidé, kteří jsou nakloněni spíše otrokům, s nimiž jsou spojeni pokrevenstvím než nám, protože je stále urážíme svým pyšným tónem a ponížeností, kterou od nich požadujeme. Kdyby došlo k revoluci, v okamžiku pro nás nepříznivém by jako první setřáslí jho, jehož tíhu pociťují tím více, že jsou bohatí a zvykají si na služby bělochoů, jejichž barvy si už dostatečně neváží.“⁷³

Mulatům bylo nejen zakázáno ucházet se o místa v důstojnickém sboru a ve veřejných úřadech – směli sloužit jen v milici a účastnit se štvanic na uprchlé otroky. Nesměli však vykonávat žádná občanská povolání a nosit občanská práva. Nesměli být oslovováni *monsieur* nebo *madame*, nesměli nosit hedvábné látky, jezdit na koni, sedět s bělochy u jednoho stolu, v divadle nebo v kostele. Rozdělení ras bylo dokonce rozšířeno i na popraviště a hřbitovy. Když mluvil mulat s bělochem, musel sejmout klobouk, dále nemohl nosit zbraň, hrát evropské hry apod. Jediné právo, které mu

⁷² KAŠPAR, O. *Dějiny Karibské oblasti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 112.

⁷³ Tamtéž, s. 116.

nebylo odňato, bylo půjčovat bělochům peníze. Nabízí se srovnání s Židy a nacistickým Německem.⁷⁴

Otroci zavlčení na Saint Domingue pocházeli většinou ze západního pobřeží Afriky, z oblasti Guinejského zálivu. Po přistání na ostrov byli nebožáci, kteří nelidsky krutou cestu přežili, několik dní dobře živeni, ošetřeni a pomazáni olejem a pak byli na trhu nabídnuti k prodeji. Kupci sahali otrokům do úst, ohmatávali jim pohlaví, čichali k jejich dechu a plivali jim do tváře, aby vyzkoušeli jejich reakci. Nově koupenému otroku bylo vypáleno jméno majitele a v krátkém obřadu jej pokřtili. Následky násilného zavlčení, které černochoy vyrvalo z kmenového svazku, a tím je oloupilo o jejich kulturní identitu, se projevovaly ještě dlouho po únosu. Mnozí, kteří za plavby onemocněli, zemřeli v prvních týdnech po přistání, jiným se ani po létech nepodařilo přizpůsobit novým životním podmínkám. Zdráhali se učit jazyku, zůstávali němí nebo unikali do nemocí a šílenství. Jak velký šok utrpěli, je patrné i z toho, že některé ženy zůstávaly po příchodu do kolonie neplodné.⁷⁵

Ludvík XIV., vládoucí v letech 1643-1715, vydal v roce 1685 soubor zákonů nazvaný Code noir, který legalizoval obchod s černými otroky a upravoval jeho podmínky. Code noir určoval pracovní dobu otroků od východu do západu slunce, s polední přestávkou od dvanácti do dvou hodin. Code noir předpokládá přiděl necelého kilogramu nasoleného masa na osobu. Nejobvyklejším trestem, který Code noir určoval, byly rány bičem, jejichž Ludvík XVI. roku 1784 omezil na padesát, což mu vyneslo pověst, že je králem černochoy. Například trest smrti hrozil tomu, kdo by uhodil pána, ukradl koně nebo krávu, třikrát se pokusil uprchnout, nebo by se sdružoval.⁷⁶

Formu pasivního odporu otroků znamenala sebevražda, která byla mezi nově dovezenými jedinci hodně rozšířena, neboť věřili, že se po smrti vrátí do své domoviny. Nejrozšířenějším prostředkem odporu se však stal útěk, který byl od počátku průvodním jevem otroctví. Už v 16. století se usadily tlupy *maronů* – tak se nazývali uprchlí otroci – v nedostupných horách Santo Dominga. Přes různá opatření a příležitostné trestní výpravy běloši uprchlíky nikdy zcela nepřemohli. Roku 1785 byla francouzská vláda

⁷⁴ KAŠPAR, O. *Dějiny Karibské oblasti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 116.

⁷⁵ Tamtéž, s. 117.

⁷⁶ Tamtéž, s. 119.

nucena uznat nezávislost skupin operujících na hranicích Santo Dominga, které zde po celé generace žily svobodně.⁷⁷

Z vnitřního napětí mezi všemi vrstvami obyvatel francouzské části ostrova a nepřímým vlivem revolučních myšlenek, které pronikly na Saint Dominigue z metropole, propuklo v roce 1791 další z řady povstání černochů a mulatů. Po vítězném tažení se černošský generál Toussaint Louverture (1743-1803) prohlásil za doživotního guvernéra a později vládce ostrova nezávislého na Francii, vyhlásil vlastní ústavu a zrušil otroctví. Jeho vojska brzy obsadila celou Hispaniolu. Napoleon Bonaparte (1769-1821) poslal na ostrov vojsko, aby ostrov opět přinutilo k poslušnosti Francii a vzbouřence potrestalo. Podařilo se zradou oklamat vůdce povstání Louverture a netrvalo dlouho a celý ostrov byl znovu dobyt. Francouzské panství však netrvalo dlouho. Nespokojenost černošského obyvatelstva rostla, a tak se nástupci Louvertura – Jeanu Jacquesovi Dessalinesovi opět podařilo získat moc a 1. ledna 1804 prohlásil ostrov za nezávislou republiku pod původním indiánským jménem Haiti.⁷⁸

P. Sitek ve svém článku píše, že francouzský kolonialismus byl ideologicky zaštitěn takzvanou „civilizační misí“. Jedním z tvůrců „ideologie“ francouzského koloniálního rozmachu byl politik Jules Ferry (1832-1893), který zásadním způsobem přispěl k tomu, že pozornost francouzských politických elit byla na konci 19. století nasměrována na dobývání nových území a šíření hodnot Francie mimo evropský kontinent. V červenci roku 1885 Jules Ferry vystoupil před sněmovnou, kde pronesl projev, který se zapsal do dějin. Ve svém projevu Ferry obhajoval postupy vedené jeho administrativou při dobývání nových území a jeho slova měla velký dosah a vliv na politickém formování „koloniální doktríny“ Francouzské republiky.

„Pánové, je zapotřebí mluvit nahlas a více pravdivě! Je třeba otevřeně říci, že ve skutečnosti vyšší rasy mají právo vůči rasám nižším. Opakuji, že pro vyšší rasy existuje právo, pro ně je to povinnost. Povinnost civilizovat nižší rasy.“⁷⁹

A právě posledně zmiňovaná myšlenka se stala hlavní ideou a oficiálním argumentem, který vysvětloval a ospravedlňoval francouzskou koloniální expanzi. Šlo tedy, v dobové terminologii řečeno, o „civilizování nižších ras“, z čehož plyne, že koloniální expanze

⁷⁷ KAŠPAR, O. *Dějiny Karibské oblasti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 120.

⁷⁸ Tamtéž, s. 121.

⁷⁹ SITEK, P. *Dějiny a současnost – kulturně historická revue* [online]. [cit. 2011-01-29]. Civilizovat a vychovávat. Francouzská třetí republika a kolonialismus. Dostupné z WWW: <<http://dejiny.nln.cz/archiv/2009/5/civilizovat-a-vychovavat->>>.

představovala pro Francii především civilizační misi: hlavní osu francouzského kolonialismu tvořila francouzská kultura opřená o svobodu a rovnost. Tato kultura pak měla být nejenom jednotícím prvkem v celém francouzském koloniálním impériu, ale také prostředkem ke zcivilizování domorodého obyvatelstva.

Po ztrátě Haiti Francie navázala na svou dřívější koloniální expanzi v Alžírsku, Maroku a Tunisku. Francie v Alžírsku uplatňovala drsnou politiku kolonizace. Francouzští kolonizátoři se považovali za nositele významného poslání. Na počátku dokázali bez milosti pobít nebo zaživa upálit celé arabské kmeny. Tyto činy představovaly v jejich očích pouze prostředky nezbytné k jejich civilizačnímu poslání, které nahradilo evangelizaci, tak drahou dobyvatelům předchozích staletí. V Alžírsku vládl tvrdou rukou generál Thomas R. Bugeaud (1784-1849). Nejdůležitější pro něho bylo, aby se měli jeho vojáci dobře. Výměnou za železnou kázeň je nechává rabovat a znásilňovat. Poněvadž v Alžírsku neexistuje jiný majetek než půda, nezbyvá než ji vypálit, aby se Arabové vzdali a žádali o milost. Generál Bugeaud popisuje svůj způsob boje takto:

„Nebojujeme, vypalujeme...Pálíme všechny osady kočovníků, všechny vesnice, každou chajdu...hořící ohně vyznačují pochod kolony.“⁸⁰

Tunisko se v roce 1881 stalo protektorátem Francie, Maroko až v roce 1912. Situace v Alžírsku nebyla stejná jako v obou těchto protektorátech. Alžírsko bylo chápáno jako pokračování metropole a pro Araby byly zaručeny aspoň určité sociální výhody a politická práva. Protektoráty Maroko a Tunisko musely s Francií utvořit jakési volné společenství. Atmosféra v Alžíru se lišila od obou zemí proto, že zdejším charakteristickým rysem byl od samého počátku masivní příchod kolonistů, kteří zabírali nejlepší pozemky a domorodé obyvatele vytláčovali jinam. Toto vyvlastňování, schovávající se za všelijaké argumenty právníkové povahy, pociťovali místní velice palčivě jako nespravedlnost. V Maroku se snažili takovým to reakcím předcházet tím, že omezili počty kolonistů. Dalším problémem ve vztazích mezi Araby a Francouzi bylo lpění na islámu a arabské kultuře vůbec. Arabštině se přikládal malý význam, a proto se ve školách vyučovala jako cizí jazyk. Toto omezení, znamenající pro žáky vážný handicap, bylo vnímáno jako kruté a pro vzdělané Araby, zvláště v Alžírsku, představovalo jeden z nejpodstatnějších důvodů ke stížnostem. Dalším problémem

⁸⁰ FERRO, M. *Dějiny Francie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. s. 238.

v soužití Arabů a Francouzů bylo poevropšťování a asimilace. V období kolonialismu nedocházelo k žádnému zlepšení životního standartu domorodců. Většina železnic a silnic sloužila přednostně zájmům kolonistů a obsluhovala jejich doly a přístavy. Domorodci si ze všeho nejvíc cenili škol, protože ty dávaly člověku právo vstoupit do lepšího světa a byly spojovány s pokrokem. Mnozí muslimové sice úspěšně absolvovali francouzskou školu, ale jediná možnost na uplatnění byla ve státním školství. Ostatní absolventi, kteří nechtěli pracovat ve školství, propadali deziluzi a nenašli jiné uplatnění. V Maroku v roce 1952 bylo skutečně ze 706 lékařů jen 11 Maročanů a jediný marocký architekt připadal na více než 200 Evropanů. Čtvrtina státních úředníků byli sice muslimové, ale zůstávali v podřadných funkcích. Ředitel hlavní pošty v alžírském Oranu prohlásil:

„ Já bych pod sebou Araba nesnesl, tedy jako podřízeného. “⁸¹

Jinými slovy Arabové nejsou občané jako ostatní. Rasismus byl běžným jevem. Arab ostatně neměl ani jméno, zásadně se mu tykalo a říkalo se mu Mohamed a arabské ženě Fatma. Kolem roku 1950 už byly arabsky psané noviny a jiné tiskoviny vzácností, takže se arabština dostala do postavení nepsaného jazyka, jako by byla nějakým místním nářečím.⁸²

Maroko a Alžírsko byly územně méně jednotné a neměly moderně vzdělané předkoloniální elity. V Maroku ustavily roku 1943 skupiny bývalých studentů z městské buržoazie stranu *Istiqlál* (Nezávislost), ta však zůstávala politicky v pozadí za králem Muhammadem V. (1909-1961), jemuž vyhnanství přikázané Francouzi v roce 1953 dodalo status mučedníka, a za berberskými náčelníky a gerilovými skupinami v horách. Podobně také v Alžírsku byl ústavní nacionalismus jen jednou z politických tendencí. Již před první světovou válkou opozice kolonů odepřela jeho exponentům, Mladým Alžířanům, možnost plné asimilace. Muslimská politika se pak rozdrobila. Elitě sympatizující se západním životním stylem připadla ve volební politice jen malá role. Islámští modernisté se soustřeďovali na budování nezávislého školského systému. Alžírští dělníci ve Francii založili roku 1926 populistickou organizaci Severoafrická hvězda, která se roku 1934 přenesla také do Alžírska. Když v roce 1947 volební čachry úřadů zmařily ústavní reformy, které slibovaly dát muslimům polovinu křesel

⁸¹ FERRO, M. *Dějiny kolonizací: od dobývání po nezávislost 13. – 20. století*. Praha: NLN, 2007, s. 162.

⁸² Tamtéž, s. 163.

v alžírském Shromáždění, militantní mládež zahájila roku 1954 povstání.⁸³ Militantní mládež, většinou bývalí vojáci, využili francouzského oslabení v roce 1954 k rozpoutání násilí ve městech a partyzánské války v horách, avšak Francouzi další ústup odmítli. Během dalších osmi let porazilo asi půl milionu francouzských vojáků Frontu národního osvobození (Front de libération nationale, FLN) v Alžírsku samém, ale její přežívání za hranicemi v Tunisku a Maroku další okupaci nesnesitelně prodražovalo. V roce 1962 FLN přiměla de Gaulla k souhlasu s úplnou nezávislostí Alžírka. Asi 85% evropských obyvatel okamžitě odešlo a často při tom zničili, co již nemohli odvézt.⁸⁴

V této podkapitole jsem nevyčerpala všechny francouzské kolonie, zaměřila jsem se zejména na severní Ameriku, Karibik a severní Afriku. Na těchto koloniích jsem demonstrovala francouzský způsob kolonizace a chování k domorodému obyvatelstvu. Ve všech těchto koloniích se praktikoval rasismus a diskriminace vůči původnímu obyvatelstvu, který později vyústil ve vzpoury a zrovnoprávnění původního obyvatelstva.

3. 2. 4 Kolonizace Afriky

Mezi země, které se podílely na kolonizaci Afriky, patřily Velká Británie, Francie, Německo, Portugalsko a Belgie. Každá země, která kolonizovala Afriku, měla svůj specifický způsob koloniální správy, která měla dopad na postavení domorodého obyvatelstva. Dále tato podkapitola pojednává o dekolonizaci afrických zemí a zrovnoprávnění původního obyvatelstva. Dále se v mé diplomové práci zmíním o atlantickém obchodu s otroky, který hraje důležitou roli v dějinách Afriky, ale i v dějinách dalších kontinentů.

Atlantický obchod s otroky začíná rokem 1441, kdy mladý portugalský námořní kapitán Antam Goncalvez unesl na západní Sahaře muže a ženu, aby se zalíbil svému zaměstnavateli, princovi Jindřichu Mořeplavci. Obchod ovšem závisel také na ochotě

⁸³ ILIFFE, J. *Afrika a Afričané: Dějiny kontinentu*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 277.

⁸⁴ Tamtéž, s. 297.

Afričanů otroky prodávat. Vyhověli, protože při nedostatečném zalidnění bylo těžké ovládat pracovní síly jen čistě ekonomickými prostředky, takže otroctví a obchod s otroky se vyvinuly již dříve v mnoha afrických společnostech, byť ne ve všech. Přímé přepravy z Afriky do Ameriky začaly v roce 1532. Protože evropské a africké nemoci hubily americké indiány, nahrazovali je afričtí otroci. Afričanů byl dostatek v požadovaných počtech a také byli levnější než bílí smluvní dělníci. J. Iliffe uvádí, že v období od roku 1451 do 1870 bylo do Severní a Jižní Ameriky dopraveno 9 391 100 otroků, ale zároveň dodává, že tohle číslo je pravděpodobně vyšší.⁸⁵ Vývoz otroků přerušil demografický růst v západní Africe přinejmenším na dvě století. Tento obchod podnítil nové formy politické a společenské organizace, širší užívání otroků na kontinentě a brutálnější postoje vůči utrpení. Subsaharská Afrika již dříve technologicky zaostávala, avšak atlantický obchod její zaostávání novým způsobem zvýraznil.

Počátky kolonizace afrického kontinentu jsou spojovány s Portugalci, kteří zakládali obchodní stanice, opěrné body pobřeží Afriky. Mezi další kolonizátory Afriky patřili světové velmoci jako Velká Británie, Francie, Německo, Belgie a Itálie. První evropská sídla v Africe byly přístavy, které sloužily pouze obchodu mezi Evropou, Indií a Dalekým východem. Skutečná kolonizace Afriky, tj. zabírání afrických území Evropany, začala od jihu; první osady v jižní Africe založili Holanďané roku 1652. Britové tam přišli teprve po roce 1806. Na guinejském pobřeží byla pro otroky propuštěné z britských panství založena roku 1787 kolonie Sierra Leone a pro propuštěnce z amerického otroctví byla roku 1822 založena Libérie, která se roku 1847 prohlásila republikou. Kolonialismus se dostává do popředí od roku 1870 v souvislosti s rozmachem průmyslové revoluce, neboť je třeba odbytišť pro nadbytečné zboží, je nutná obsluha strojů v evropských továrnách a jsou nutné nové surovinové zdroje. Britská expanze probíhala ve směrech sever - jih, tj. údolím Nilu do nitra Afriky, a jih - sever, kde byla základnou pro další expanzi kontrola nad jižní Afrikou. Francouzi naopak sledovali osu západ - východ a východ - západ, neboť jejich snahou bylo spojit země severní, západní a střední Afriky v jediný kompaktní územní celek a rozšířit jej až k Rudému moři. Portugalci se snažili také svému postupu dát směr západ - východ, neboť chtěli propojit své kolonie Angolu a Mosambik. Belgický král Leopold II.

⁸⁵ ILIFFE, J. *Afrika a Afričané: Dějiny kontinentu*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 164.

pak chtěl ovládnout celou Konžskou pánev. Kolonizace Afriky byla velice rychlá, mezi léty 1880 a 1890 byla Afrika rozparcelována. Koloniální mocnosti si rozdělily území podle administrativních předpisů, podle poledníků a rovnoběžek a bez ohledu na názor Afričanů. Díky tomu většinou do jednoho území připadly kmeny, které se nenávidí, zatímco spřátelené kmeny byly rozděleny hranicemi.⁸⁶

Mezi portugalské kolonie se řadí Angola, Mosambik, Kapverdy, Portugalská Guinea (dnešní Guinea-Bissau) a také Svatý Tomáš a Princův ostrov. M. Ferro se zmiňuje o tom, že Portugalci hlásali ve svých koloniích tzv. teorii „lusotropikalismu“ (Lusitanci = Portugalci). Tvrdili, že jediným cílem v koloniích bylo šířit křesťanskou civilizaci, pozvednout domorodé obyvatelstvo na úroveň Portugalců a učinit z nich řádné občany portugalského impéria, jež nezná rasových hranic. Portugalský ministr zahraničí Franco Nogueira v roce 1967 prohlásil:

„Pouze my, a dříve než všichni ostatní, jsme do Afriky přinesli myšlenky lidských práv a rasové rovnosti. Pouze my jsme uplatňovali, multirasismus, jenž je tím nejdokonalejším projevem bratrství mezi národy. Nikdo na světě nepopírá platnost tohoto principu, ale s uznáním faktu, že je to portugalský vynález, se už trochu váhá. A přitom by to zvýšilo naši vážnost ve světě.“⁸⁷

Brazilský spisovatel G. Freyre zpopularizoval ideu, která zdůrazňovala přínos černochů pro brazilskou kulturu, a hlavně došel k závěru, že mísení bělochů s černochy nebylo pro tuto zemi hanbou, ale velkým štěstím. Freyre upozornil, že Portugalci dokázali vytvořit novou kulturu nejen v Brazílii, ale i v jiných koloniích Timoru či Africe.⁸⁸

S tímto názorem lze polemizovat. Za příklad může posloužit portugalská kolonie Angola, kterou od 17. století osídlovali téměř výlučně trestanci. Tento fakt měl významný vliv na rozvoj kolonie a na vztahy s domorodci velký vliv. Na rozdíl od anglických zločinců v Austrálii byli totiž portugalští *degredados* skuteční zločinci. Guvernér jim nechtěl svěřit zbraně ani v případě bojů s domorodci. Během vlny kolonizace zdejšího území, jež se začala projevovat v 19. století, byl jedním z charakteristických rysů postavení černochů v Angole fakt, že tu na rozdíl od sousední jižní Afriky neexistovaly zákony upravující rasovou segregaci. Nicméně absence

⁸⁶ ILIFFE, J. *Afrika a Afričané: Dějiny kontinentu*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 230.

⁸⁷ FERRO, M. *Dějiny kolonizací: od dobývání po nezávislost 13. – 20. století*. Praha: NLN, 2007, s. 179.

⁸⁸ Tamtéž, s. 180.

rasových zákonů ještě neznamenala, že by došlo k nějaké integraci černochů do společnosti. Pokud se vůbec dalo mluvit o míšení ras, mělo tendenci spíše sestupnou než vzestupnou, a to v tom smyslu, že vydědenci bílé společnosti se často ocitali v těch nejubožejších černošských čtvrtích. Smíšená manželství byla v Angole velice vzácná, stejně jako v ostatních částech portugalské Afriky. Přesto přetrvávala u Portugalců i u části černých Afričanů představa, že lusitánské kolonizaci byl rasismus cizí.⁸⁹

Belgie nezabrala v Africe mnoho území. Koncem 19. století se první belgickou kolonií stal Svobodný konžský stát. Toto území bylo soukromou kolonií belgického krále Leopolda II. (1835-1909), později tuto kolonii převzala belgická vláda v roce 1908 a přejmenovala ji na Belgické Kongo.⁹⁰ Charakteristickým rysem belgické správy se stal paternalismus, který vycházel z přesvědčení, že:

„Afričan sám neví, co je pro něho dobré a prospěšné a je tedy povinností Belgičanů, jej k tomu vést, jako otec vede své dítě.“⁹¹

V Africe se místo obchodování s otroky, které hodlala nastupující civilizace zcela potlačit, se postupně prosazovaly daně a nucené práce, následovaným povinným pěstováním vybraných plodin. Asi nejtvrdějším systémem vykořisťování byl zaveden v Leopoldově Kongu, zejména kvůli slonovině a kaučuku. Nucené práce se uplatňovaly po dlouhá desetiletí a vedly k vyliďňování celých provincií a k chronickému úbytku obyvatelstva. Například ve 13 vesnicích okresu u jezera Mantunba se počet obyvatel snížil z 9450 v roce 1893 na 1750 v roce 1913. Jelikož byli na práci odvázeni velmi daleko a mnoho jich po cestě zemřelo.⁹² Chod kolonie byl jednoznačně orientován na rabování přírodních zdrojů a tomuto účelu sloužily jakékoliv prostředky. Uplatňovala je Leopoldova armáda (Force Publique), která byla hlavní mocí v zemi a neuvěřitelně terorizovala místní obyvatelstvo. Jednalo se o domorodé vojáky pod belgickým vedením. Domorodci, kteří nesplnili požadované normy při sběru kaučuku, byli bičováni a mláceni. Armáda také unášela členy rodin a tím vydírala pracovníky, aby splnily nespornitelné normy. Vojáci z Force Publique se nechvalně proslavili tím, že usekávali ruce těm, kteří nesplnili normy. Tato krutá metoda posloužila při zastrahování místního obyvatelstva, ale useknuté ruce také byly důkazem dobře

⁸⁹ FERRO, M. *Dějiny kolonizací: od dobývání po nezávislost 13. – 20. století*. Praha: NLN, 2007, s. 183.

⁹⁰ Tamtéž, s. 116.

⁹¹ HRBEK, I. *Dějiny Afriky: Kniha 2*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1966, s. 654.

⁹² Tamtéž, s. 168.

vykonané práce určitého vojáka. Závažnost situace vedla nakonec k vyšetřování mezinárodní komisí v letech 1904-1905. ta potvrdila nelidské zacházení s domorodci a pod tlakem veřejného mínění byl Leopold II. donucen přenechat území belgickému státu. Uvádí se, že v období let 1885-1908 počet obyvatel klesl na 8 milionů z původních 20 milionů.⁹³

Pod německou správu se po určitou dobu dostalo Togo, Kamerun, Jihozápadní Afrika (dnešní Namibie), Tanganika, Rwanda a Burundi. Pro německé počínání v Africe bylo charakteristické zavádění daní a nucené práce, které by přinesly kolonizátorovi zisk. Stejně jako ostatní evropské velmoci, tak i Němci krutě zacházeli s domorodci.

Ukázkovým příkladem nám může posloužit osud kmene Hererů v tehdejší Jihozápadní Africe. Němečtí kolonizátoři byli ovlivněni teorií F. Ratzela (1844-1904). Tento vlivný německý geograf hlásal teorii životního prostoru (Lebensraum). Podle Ratzela musí mít národ určitý prostor a ten si rozšiřovat, aby přežil a prosperoval. V knize *Antropogeografie* argumentuje tím, že část prostoru, který Německo potřebuje, najde v nových koloniích. Německá Jihozápadní Afrika se pro tento účel jevila jako ideální, zastánci německé expanze tu ale viděli překážku, kterou představoval hererský kmen. Hererové pro Němce museli pracovat a neměli prakticky žádnou možnost se bránit zneužívání. Je jen málo případů, kdy se Hererové snažili hledat právní pomoc kvůli tomu, že nedostali výplatu, byli bití, nebo když byl zabit někdo z jejich rodiny.⁹⁴ V roce 1904 vypuklo v zemi povstání, proto císař Vilém II. nařídil vyslat armádní posily, které by potlačily toto povstání. V čele armády stanul Lothar von Trotha (1848-1920), ten však nepřijel do Namibie vyjednat, uvažoval totiž o zničení kmene Hererů. Svědčí o tom i jeho strategie v bitvě u Waterbergu, která skončila hererskou porážkou. Německé vojsko obklíčilo ze tří stran domorodce a jediná úniková cesta byla do pouště. Hererové utekli do pouště a Trotha nařídil svým vojákům, aby otrávil vodní nádrže. Za poslední vodní nádrž Němci postavili několik set metrů dlouhý plot se strážními posty a měli za úkol postřílet každého Herera v dosahu. V Berlíně ale Trothův vyhlazovací rozkaz šokoval, ozvaly se ostré protesty. Kritizovaly ho hlavní politické strany, psaly se o tom články v novinách. V tuto dobu už bylo pozdě na různé protesty,

⁹³ *Encyclopædia Britannica*. [online]. 2011. [cit. 2011-02-04]. Congo the Free State. Dostupné z WWW: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/132463/Congo-Free-State>>.

⁹⁴ *BBC CZECH.co* [online]. 2006 [cit. 2011-02-04]. Genocida v Namibii. Dostupné z WWW: <http://www.bbc.co.uk/czech/specials/1511_genocide_namibi/index.shtml... BBC..Genocida >.

přeživší z kmene Herera byli umístěni do pracovních táborů ve městech Windhoeku a Swakomund. Vězni pracovali na stavbách a v přístavu. Každý zajatý Herero dostal číslo. To bylo zaneseno do knihy. A mohli ho vozit po celé Namibii, podle toho, kde byl potřeba jako pracovní síla. Před povstáním populace Hererů činila 80 000 a v roce 1911 pouhých 15 000.⁹⁵

Podobný osud postihl i další namibijský kmen Námů. Na ostrově Shark Island byl pro ně zřízen pracovní tábor, do kterého byl přísný zákaz vstupu. V německých novinách bylo výslovně napsáno, že Námové se ve světě nevyznají a není v něm pro ně místo. Šlo tedy o velmi promyšlený pokus na Shark Islandu tento kmen vyhladit. V září 1906 bylo na ostrov dopraveno 1732 Námů poté, co se vzdali německé armádě. Za sedm měsíců bylo 1032 z nich mrtvých a devadesát procent zbývajících práce neschopných. V roce 1905 Lothar von Trotha sepsal poselství Námům, v němž je vyzývá, aby se vzdali, nebo je stihne podobný osud jako kmen Herera. V tomto prohlášení se doslova píše:

„Náma, který se nevzdá a pohybuje se na německém území, bude zastřelen, dokud všichni z nich nebudou vyhubeni. Ti, kteří se na začátku povstání dopustili vraždy bílého muže nebo dali rozkaz na usmrcení bílého muže, budou zabiti. A co se týče té hrstky neporažených, bude s nimi naloženo, tak jako s Herery, kteří ve své slepotě také věřili, že mohou zvítězit nad mocným německým císařem a velkým německým národem. Ptám se vás, kde jsou Hererové dnes?“⁹⁶

Vojenští dozorcí ze Shark Islandu a dalších pracovních táborů v Německé Jihozápadní Africe se zapojili do vědeckých pokusů, které měly ospravedlnit válku. Obchodovali s lebkami, které posílali do Německa. O lebky Hottentotů, jak Němci nazývali Námý, se zajímali vědci ovlivnění teoriemi genetika E. Fischera. Fishera vyslalo do Namibie několik německých universit v roce 1904. A začal dělat pokusy na obětech z řad válečných zajatců, Ovahererů a Námů. Celkem prozkoumal 778 hlav mrtvých. Tento takzvaný výzkum měl prokázat, že je černošská rasa podřazená bílé, árijské rase z Evropy. Teprve v roce 1908 pracovní tábory zavřeny. Polovina Námů byla vyhlazena,

⁹⁵ *Wikipedia: the free encyclopedia*. [online]. 2004. [cit. 2011-02-04]. Lothar von Trotha. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Lothar_von_Trotha>.

⁹⁶ *Wikipedia: the free encyclopedia*. [online]. 2004. [cit. 2011-02-04]. Lothar von Trotha. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Lothar_von_Trotha>.

stovky vesnic zely prázdnotou. Zbylí Hererové a Námové byli prodáni farmářům jako otroci.⁹⁷

Mezi britské kolonie patřila Britská západní Afrika - tj. Gambie, Sierra Leone, Zlatonosné pobřeží (dnešní Ghana), Nigérie, Svatá Helena. Dále Britská východní Afrika - tj. Keňa, Uganda, Zanzibar, Britské Somálsko, Sokotra, Seychely, Mauricius. Také Britská jižní Afrika - tj. Bečuánsko (dnešní Botswana), Basutsko (dnešní Lesotho), Svazijsko, Severní Rhodesie (dnešní Zambie), Jižní Rhodesie (dnešní Zimbabwe) a Njasko (dnešní Malawi) a Jihoafrická unie. Britové ve svých koloniích uplatňovali tzv. nepřímý způsob vlády. To znamená, že ve svých koloniích uznávali tradiční společenskou kulturu, tradiční politické organizace, zvykové právo a zavazovali se nevměšovat se do vnitřních záležitostí africké společnosti.

Jižní Afrika byla zprvu kolonizována Portugalsci, po nich tuto oblast převzali Nizozemci. Roku 1652 vyslala Nizozemská východoindická společnost do Stolové zátoky tři lodě s 90 lidmi na palubách. Během 18. století vyhlásila Nizozemská Východoindická společnost bankrot a vládu nad okolním mořem převzala Anglie. V roce 1796 se britský výsadek obsadil kolonii poprvé, roku 1806 pak definitivně. V roce 1820 sem připlulo 4000 britských osadníků.⁹⁸

Británie zakázala obchodování s otroky a v roce 1833 zrušila otroctví. Tato liberální premisa Britů však nekorespondovala s přesvědčením Búrů o existující rasové nerovnosti, které mělo původ v Kalvínově učení Nizozemské reformované církve, rozdělující lidi na „Bohem vyvolené“ a na ty, jež jsou určeni k podřadnému postavení. Různí cestovatelé zaznamenali ve svých denících běžné názory búrských osadníků o černošském obyvatelstvu.

„Kafři-Hotentoti, Bušmeni a černoši patří do nižší rasy než běloši. Nosí na sobě, jak už lidé poznali, Kainovo znamení. Bůh, náš Pán, je předurčil k tomu, aby byli nosiči vody a drvoštěpy a aby sloužili bílé rase.“⁹⁹

Zákaz otroctví měl navíc na búrské farmáře využívající domorodých otroků jako levné pracovní síly také ekonomický dopad. Z těchto důvodů se otázka zrušení otroctví stala bodem počínajících nesvárů mezi Brity a Búry. Po roce 1835 se proto Búrové

⁹⁷ BBC CZECH.com [online]. 2006 [cit. 2011-02-04]. Genocida v Namibii. Dostupné z WWW: <http://www.bbc.co.uk/czech/specials/1511_genocide_namibi/index.shtml... BBC..Genocida >.

⁹⁸ HULEC, O. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 115

⁹⁹ Tamtéž, 78.

rozhodli opustit Kapsko a odejít do vnitrozemí mimo britskou sféru. Během tzv. Velkého treku ovládli území mezi řekami Oranje a Limpopo, kde zabrali veškerou půdu místních obyvatel. Ti se poté buď stali nevolnickou silou na búrských farmách, nebo si od nových pánů mohli pronajímat půdu, z níž ovšem museli odvádět polovinu úrody. První pokus o založení vlastního búrského státu (Republika Natalia, 1838–1842) byl Brity zmařen, později však Britové uznali suverenitu dvou búrských republik Transvaal (1852) a Oranžsko (1854). V obou republikách tvořili Búrové menšinu, africká většina nepožívala žádných občanských ani politických práv – na rozdíl od britského Kapska, kde měli volební právo i černoši a míšenci, pokud vlastnili dostatečně velký majetek.

Od konce roku 1899 do poloviny roku 1902 probíhala na části území anglických kolonií a hlavně v obou búrských republikách velmi krvavá Jihoafrická válka. Na obou stranách bylo do ní vtaženo černošské obyvatelstvo, do jehož životů citelně zasáhla. Búrové hojně využívali znalosti místního terénu. Tento partyzánský způsob vedení boje Angličany velmi znepokojoval. Rozhodli se proto k odvetě, která byla založena na myšlence „spálené země“. Začali zapalovat búrské farmy, aby v nich partyzánské oddíly nemohly nalézat útočiště a zásoby. Rovněž začali stavět „koncentrační tábory“, a to jak pro válečné zajatce, tak hlavně pro ženy a děti těch, kteří ještě bojovali. Zvláštní sběrné tábory byly zřizovány také pro černošské obyvatelstvo, bloudící po zemi. I v nich převládaly ženy s dětmi, protože černé muže potřebovali Angličané v armádě jako pomocníky a v mnoha případech i jako vojáky. Poměry v přeplněných táborech byly velmi kruté, desítky tisíc lidí zemřelo hlavně poté, co u nich vypukly nakažlivé choroby. Hlad byl každodenním průvodním jevem a Angličané dokonce rozlišovali výši potravinových dávek. Menší byly pro ty ženy a děti, jejichž muži pokračovali v boji, zatímco pro ostatní, jejichž muži či synové se v zájmu rodiny raději vzdali a přestali bojovat, byli větší. Každé páté dítě v těchto táborech zemřelo na podvýživu nebo nemoci.¹⁰⁰

Černí Afričané za války trpěli ještě víc než mnozí bílí občané. Přicházeli o práci, protože doly byly zavřené, farmy většinou opuštěné. Museli se vracet do svých vesnic, kde se nemohli uživit. Na obou stranách se zúčastňovali přímých bojů. I když se zpočátku obě bělošské strany domluvily, že nebudou ozbrojovat černé domorodce, velmi brzy úmluvu porušily. Nejenže pro ně Afričané vykonávali všechny podřadné

¹⁰⁰ HULEC, O. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 157.

práce, ale navíc byli používáni i jako ozbrojení vojáci, a to zejména u Angličanů, kteří z nich vytvářeli speciální oddíly skautů či průzkumníků. Mezi těmito oddíly bylo samozřejmě nejvíc padlých, protože se dostávaly do častého bezprostředního konfliktu s nepřítelem a vždy byly v menšině. Počet padlých Afričanů se pohybuje kolem patnácti tisíc, což je tedy asi polovina z počtu padlých Búrů a třetina padlých Angličanů.¹⁰¹

Dne 31. května 1910 byla vyhlášena Jihoafrická unie, která udržela stávající diskriminační nařízení a vytvořila řadu nových. Politická práva získali na základě majetkového a vzdělanostního censu pouze bílí muži, v Kapsku též zámožnější Afričané a míšenci. V roce 1911 byl vydán zákon, který vymezoval určitá pracovní místa pouze pro bílé dělníky, v roce 1913 pak zákon o půdě domorodců (Natives Land Act), který na základě argumentu o nehospodárném využívání půdy Afričany rozdělil půdu podle rasového klíče: na 8 % té nejhorší půdy v jižní Africe vznikly rezervace pro Afričany, zbytek půdy připadl Búrům. Roku 1936 se podíl půdy pro černošské obyvatelstvo zvýšil na 13 %. Afričanům bylo zakázáno kupovat nebo si pronajímat půdu mimo pro ně vyčleněné oblasti. Směli je opouštět jen v případě, pokud byli zaměstnání mimo rezervace. Dalšími zákony bylo Afričanům zakázáno stávkovat nebo sloužit v ozbrojených silách. Černoši zbavení půdy odcházeli pracovat do dolů, systém tzv. *colour bar* (rasové přehrady) z roku 1911 jim však znemožňoval ucházet se o zaměstnání, které vyžadovalo specializovaného pracovníka, a tzv. *pass-system* jim určoval, kde budou mít trvalé bydliště.¹⁰²

Dalším vývojem v Jižní Africe se bude zabírat samostatná podkapitola věnovaná apartheidu. V této části mé diplomové práce jsem vynechala francouzské africké kolonie, jelikož jsem jim věnovala v předchozí podkapitole. Dále jsem se zaměřila na ty africké kolonie, které byly zajímavé v kontextu rasismu.

Celá tato podkapitola se věnovala problematice kolonizace a byla zaměřena na postavení domorodého obyvatelstva a jeho diskriminace. Společnost v Jižní Americe byla rozdělena podle sociálních a rasových kritérií. Míšenci byli obecně hůře přijímáni než Indiáni a černí otroci byli zcela bezprávní. Dalším důsledkem kolonizace bylo drastické snížení počtu původního obyvatelstva Jižní Ameriky. Anglická kolonizace zasáhla téměř celý svět, přes Austrálii, Ameriku, Karibik a Afriku

¹⁰¹ HULEC, O. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 158.

¹⁰² FERRO, M. *Dějiny kolonizací: od dobývání po nezávislost 13. – 20. století*. Praha: NLN, 2007, s. 184.

až po Indii. Angličané také byli největší obchodníci s otroky. Francouzská kolonizace měla největší vliv na Karibskou oblast a na území severní Afriky. Obecně lze říci, že kolonizace znamenala velký zásah do domorodých společností a jejich fungování. Kolonizátoři zabírali domorodé území v přesvědčení, že domorodci se musí podrobit civilizovanější a vyspělejší rase.

3. 3 *Rasismus v USA*

Spojené státy americké měli v průběhu svých dějin komplikované vztahy se dvěma menšinami – Indiány a Afroameričany. Rozhodla jsem se použít termín Afroameričan místo černoš, jelikož je toto označení používáno v USA. Původní obyvatelé severní Ameriky byli postupem času přesídleni a uzavřeni do rezervací. Černošské obyvatelstvo vedlo neustálý boj o zrovnoprávnění ve společnosti. Tato kapitola se věnuje především problematice otroctví na americkém Jihu a následným bojem za rovnoprávnost černošského obyvatelstva. Dále se věnuji problematice indiánské menšiny, která byla odsunuta na okraj společnosti a jejímu dnešnímu postupnému začleňování do většinové společnosti.

3. 3. 1 *Původní obyvatelé USA - Indiáni*

Sedmý prezident Spojených států Andrew Jackson (1767-1845) proslul celoživotním pronásledováním Indiánů. Jackson byl přesvědčen, že Indiáni jsou barbarskou překážkou v cestě rozvoji bělošské společnosti. Andrew Jackson 26. května 1830 podepsal zákon o přesunu Indiánů, který vedl k jejich nucenému vystěhování z jihovýchodu do oblastí za řeku Mississippi. Roku 1838 se 15 000 Čerokijů vydalo na tisícimílovou „slzavou

stezku“ na západ. Vyčerpávající pouť byla během celého trvání poznamenána krutostí a lhostejností vojáků i najatých soukromníků, stejně jako bělošským posměchem a okrádáním. Čtyři tisíce Čerokíjů nepřežilo.¹⁰³ Na Velkých pláních a v horských oblastech žilo asi 250 000 Indiánů s bohatstvím svých koní, které tu zanechali Španělé. Obživu pro ně představovala převážně stáda bizonů, z jejichž masa získávali potravu a z kůže oblečení a přístřeší. V roce 1840 se tisíce bílých přistěhovalců začali usazovat na indiánské půdě. Od počátku let šedesátých až do pozdních let sedmdesátých zuřily na hranici války s Indiány a občasné výbuchy pokračovaly po celá osmdesátá léta. Proti špatnému zacházení s Indiány se ozývaly hlasy státníků i duchovenstva. Reformátoři se v dobrém úmyslu snažili Indiány „amerikanizovat“, ale jednali s nimi spíše jako s jednotlivci než jako s kmeny. Zákon o vlastnictví z roku 1887 navrhoval, aby byli Indiáni vedeni k individuálnímu vlastnictví půdy a k zemědělství. Zákon dovozoval prezidentovi rozdělit půdu kteréhokoliv kmene a zaručit 160 akrů každé hlavě rodiny a menší výměru ostatním. Na ochranu indiánského majetku podržela vláda půdu v opatrování po dvacet pět let a po této době získal majitel vlastnická práva a stal se občanem. V roce 1901 bylo udělování občanství rozšířeno na pět indiánských kmenů z oblasti Oklahomy a v roce 1924 na všechny Indiány.¹⁰⁴

Soustava amerických indiánských rezervací vznikla především za účelem oddělení indiánů od ostatního obyvatelstva a zároveň převýchovy v anglicky mluvící křesťany. Rezervace se však na dlouhou dobu staly jen místem chudoby i beznaděje. V indiánských rezervacích se stala kasina překvapivým fenoménem. Mnoho kmenů na gamblingu zbohatlo, a tím se dostalo ze špatné ekonomické situace. Nejpalčivější problémy indiánských rezervací zůstávají už po mnoho desítek let stejné. Jsou jimi alkoholismus, drogová závislost a vysoká nezaměstnanost, s kterou úzce souvisí nízký příjem na jednoho obyvatele (až o polovinu nižší než u občanů mimo rezervace). Kmeny, jejichž ekonomický vliv stále vzrůstá, bojují za dosažení větší samostatnosti při správě svého území. V současnosti žije v rezervacích jen menší část původních obyvatel. Mnozí potomci indiánů se ke svému původu nehlásí a zcela se začlenili do většinové společnosti. V současnosti usiluje mladá generace o sebeurčení a dosažení sociální rovnosti. Problémem může být skloubení moderního životního stylu s tradicemi.

¹⁰³ TINDALL, G. B.; SHI, D. E. *USA*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994, s. 206.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 382.

3. 3. 2 Afroameričané

První černošští otroci se do Spojených států amerických dostali roku 1619, kdy holandská loď vyložila v Jamestownu dvacet otroků. S postupným zaváděním tržních plodin na americkém kontinentu rostla i poptávka po otrocích. V polovině 18. století tvořili dvacet procent amerického obyvatelstva černoši. V Jižní Karolíně však tvořili většinu.¹⁰⁵ Otroci jsou často vnímáni dohromady jako jedna sociální jednotka a často je přehlížena jejich velká etnická různorodost. Přišli ze zemí od sebe velmi vzdálených a dorozumívali se mnoha odlišnými jazyky.

Otroci stáli na nejnižším stupni společenského žebříčku. V době mezi prvním sčítáním obyvatel v roce 1790 a osmým v roce 1860 vzrostl jejich počet z 698 000 na téměř čtyři miliony. Přibývalo jich hlavně přirozeným přírůstkem, který se v té době příliš nelišil od bělochů. Roku 1808 byl zakázán dovoz otroků z Afriky, přesto to neznamenal zánik otroctví. Díky stále se rozšiřujícímu pěstování bavlny a neustálou potřebou pracovníků, rostla i poptávka po otrocích. Zákaz dovozu otroků zvedl ceny těch, kteří už v zemi byli. Každé sebemenší městečko mělo dražební místnosti s obchodníky připravené prodat či koupit otroky. Nejhorší stránkou obchodu s otroky bylo rozdělování rodin. V roce 1860 pracovala více než polovina otroků na plantážích, většinou na polích. Za lepší byla považována práce domácích sluhů nebo řemeslníků, například kovářů, tesařů či bednářů. Zákony států, které se týkaly otroků, se soustřeďovaly především na zájmy vlastníků. Otroci byli pod neustálým dohledem pánů a patrol místních domobran. Je doloženo, že většina plantážníků i drobných farmářů používala bič, což zákony o otroctví dovolávaly.¹⁰⁶

V 17. století bylo několik černochoů propuštěno na svobodu podobným způsobem, jako bývalo propuštěno služebnictvo. Postupem doby si někteří černoši mohli svobodu koupit, jiní ji získali odměnou za službu v armádě. Svobodní černoši neboli „svobodné barevné osoby“ měli nejasné postavení kolísající někde mezi otroctvím a svobodou a jejich práva byla oproti právům bělochů omezená. Mezi svobodnými barevnými osobami bylo mnoho mulatů. Ve městech jako Charleston a zejména New Orleans se „barevná“ společnost stala opravdovou třetí kastou, která patřila někam mezi bělochy

¹⁰⁵ TINDALL, G. B.; SHI, D. E. *USA*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994, s. 39.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 282.

a černochoy. Svobodní černoši byli většinou dovední řemeslníci (kováři, tesaři, ševci), farmáři nebo obyčejní dělníci. Jejich počet rostl pomaleji po přijetí zákonů, které otroctví ztěžovaly, ale přesto v roce 1860 žilo v otrokářských státech 262 000 svobodných černochoů.¹⁰⁷

Již v 17. století probíhaly protesty proti otroctví a barbarství, které hrozným způsobem omezovalo černošskou komunitu zejména ve státě Pensylvánie. Ještě před vypuknutím Občanské války se zasloužili o odpor proti otroctví osobnosti jako Nat Turner, Sojourner Truth, Frederick Douglas, William Lloyd Garrison, John Brown či Harriet Tubmen. V roce 1865 sice bylo po Vyhlášení emancipace na Jihu zrušeno otroctví, ale otázka rovnoprávnosti a občanských práv vyřešena nebyla. Po vyhlášení zrušení otroctví se objevuje hnutí Ku-klux-klan, který byl založen v roce 1865 v Tennessee. Má za cíl uchránit bělošskou nadřazenost a zastrašovat černošské obyvatelstvo. Členové Ku-klux-klanu se dopouštěli mnoha násilných útoků a lynčování černochoů, skrývali se pod maskami a dlouhými bílými hávy. Tomuto řádění zabránil v roce 1871 prezident Ulysses S. Grant zákonem proti tomuto hnutí.¹⁰⁸

Po přijetí tzv. Jim Crow zákonů (Jim Crow bylo označení pro přihlouplého a dobrosrdečného černocho) došlo k přísné rasové segregaci po celá desetiletí od roku 1877 až do poloviny 60. let 20. století. Americká ústava sice udělovala černošskému obyvatelstvu stejná práva jako bělochům, avšak po zvolení republikána Rutheforda B. Hayese (1822-1893) prezidentem, začaly státy na Jihu a sousední státy omezovat svobodu černochoů. V roce 1888 stát Mississippi žádal, aby cestující ve vlaku používali vagonů určených pro jednotlivé rasy, jinak mohli být ze zákona pokutováni. V roce 1890 byl zákon uplatněn i v Louisianě ve sporu *Plessy versus Ferguson*, který Nejvyšší soud rozhodl v roce 1896. Precedentní případ vznikl v New Orleansu, kde Homer Plessy, míšenec s osminou černošské krve, odmítl uposlechnout výzvy a opustit vagon určený pro bělochy. Byl odsouzen a případ se dostal až k Nejvyššímu soudu.¹⁰⁹

Princip zákonné segregace se velmi brzy rozšířil do všech oblastí jižanského života včetně hromadné dopravy, hotelů, restaurací, nemocnic, zábavy, sportu i zaměstnání. Vydavatel deníku Richmond Times vyjádřil v roce 1900 všeobecně zastávaný názor:

¹⁰⁷ TINDALL, G. B.; SHI, D. E. *USA*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994, s. 280.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 361.

¹⁰⁹ *Wikipedia: the free encyclopedia*. [online]. 2001. [cit. 2011-02-19]. Jim Crow laws. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Jim_Crow_laws>.

„Je nezbytné, aby bylo tohoto principu užíváno ve všech oblastech jižanského života. Všemohoucí Bůh zde narýsoval čáru, a ta nesmí být smazána. Černoch musí zůstat na své straně čáry a běloch rovněž tak. Čím dříve obě rasy toto uznají a přijmou jako danou skutečnost, tím to bude pro obě strany lepší.“¹¹⁰

K zákonům Jima Crowa patřilo násilí. Nejextrémnější formou násilí bylo lynčování, jednalo se o veřejné, často sadistické vraždy prováděné za přítomnosti velkého davu přihlížejících. Šlo o brutální formu vraždy, kdy byli obvinění zastřeleni, oběšeni nebo upáleni. Lynčování se odehrávalo většinou v malých nebo středně velkých městech, kde černoši představovali ekonomickou konkurenci místním bělochům. Tito místní nemohli přenést přes srdce, že by černoši mohli být úspěšní jak finančně, tak i politicky. Lynčující byli zřídka kdy zatčeni a pokud se tak stalo, tak málokdy odsouzeni. V podstatě se z lynčování stala forma levné zábavy sloužící ke shromažďování a vytváření jakési vnitřní soudržnosti u bělochů. Nejednalo se o nic jiného, než o bránění bělošské dominance a snahu o zastavení či omezení začínajícího hnutí za sociální rovnost. Mezi lety 1890 a 1899 bylo ve Spojených státech lynčováno průměrně 187 osob ročně, z toho osmdesát dva procent na Jihu. V letech 1900 až 1909 byl průměr devadesát tři oběti ročně, z čehož se Jih postaral o dvaadvadesát procent.¹¹¹

Postavení černošů ve společnosti nebylo nijak jednoduché a už od útlého věku jim bylo dáváno jasně najevo, že to budou mít ve svém životě o mnoho těžší, než jejich vrstevníci bílé pleti. Po celá desetiletí žila černošská komunita s obrovskou křivdou, která se v nich po generace kupila, a bylo jen otázkou času, kdy se podstatná část z nich vzbouří. V podstatě po generace se černoši bili za svá práva, ale bylo velmi těžké si je prosadit. Situace se začala stávat neúnosnou v 50. letech 20. století. Tato perioda se považuje za klíčovou pro vznik „moderního hnutí za občanská práva“ a také pro první větší veřejný odpor černošů pro odepírání jejich práv. V 50. letech byl vytvořen bělochy komplexní systém dominance na černochoy. Tento systém se dá nazvat tripartitní dominantní systém, který označoval dominanci bělochů ve třech důležitých oblastech: politická, ekonomická a osobní. Ekonomický útlak se projevoval tak, že černoši pracovali v těch nejméně placených a nejspínavějších zaměstnáních, která existovala. V typickém městě na Jihu bylo v 50. letech zaměstnáno až 75 procent černošů na nekvalifikovaných pracovních místech. Černošské městské obvody byly

¹¹⁰ TINDALL, G. B.; SHI, D. E. *USA*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994, s. 376.

¹¹¹ Tamtéž, s. 376.

v této době prakticky vyloučeny z politického dění. Zákon a pořádek byl udržován v černošských komunitách policejními silami, které zastávali běloši. Z tohoto důvodu také docházelo v soudních procesech k rozhodování ve prospěch bělochů prostřednictvím soudců a porotců. Tripartitní systém byl podporován legislativou a také politickou mocí jednotlivých států na Jihu. Zanedlouho začali běloši z těchto výhod obrovským způsobem profitovat a vůbec nezáleželo na jejich dosaženém vzdělání či společenském postavení, protože byli vždy v lepší pozici než černoši. Nedostatek financí a tíživé životní podmínky způsobovaly, že černošská komunita žila ve slumech a špinavých uličkách za mnohdy hrozných hygienických podmínek s velmi špatnou lékařskou péčí.

Koncem roku 1955 došlo v alabamském Montgomery k obratu v hnutí za občanská práva. Dne 1. prosince 1955 byla černošská švadlena Rosa Parkerová, která se po dlouhém dni vracela z práce, zatčena, protože odmítla uvolnit v autobuse místo bílému muži. Příští večer se sešli vůdci místní černošské komunity a zahájili rozsáhlý „bojkot autobusů“. Hnutí vedl místní pastor, šestadvacetin Martin Luther King (1929-1968). Rodící se hnutí za občanská práva obohatil o nenásilí a pasivní odpor založený na evangeliu, díle Thoreaua a indickém příkladu Mahátmy Gándhího. Svým nepřátelům sliboval:

„Brzy vás udoláme svou schopností trpět. V boji za svobodu se budeme obracet na vaše srdce a svědomí, až se nám je podaří nakonec získat.“¹¹²

Bojkot autobusů vyvolal pozoruhodnou solidárnost. Po celé týdny se černoši z Montgomery dostávali do práce a z práce tak, že se navzájem vozili v autech, jezdili stopem nebo prostě chodili pěšky. Nakonec dosáhli toho, že se případ segregace v autobusech dostal k projednání u federálního soudu, a soud vyhráli.

Po autobusovém bojkotu v Montgomery inspirovala Kingova teorie „bojovného nenásilí“ tisíce lidí k tomu, aby přímou akcí bránili praktikám Jima Crowa. Zároveň zákony o desegregaci ve školách uvedly do pohybu tisíce rodičů a mladých lidí. A když 1. února 1960 usedli v severokarolínském Greensboro čtyři černošští vysokoškoláci k jídelnímu pultu restaurace, který byl určen „pouze pro bílé“, a žádali obsloužit, vzniklo první masové hnutí. Během týdne, kterému se říkalo sit-in (obsadit), rozšířilo se do dalších šesti měst a během měsíce do měst dalších šesti států. Ze sit-in v restauracích

¹¹² TINDALL, G. B.; SHI, D. E. *USA*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994, s. 678.

přešli ke kneel-in (klečeti) v kostelích a wade-in (brouzdat se) na veřejných segregovaných plovárnách. Protestující se odmítali bránit, i když je bili holemi, bodci na dobytek nebo pálili hořícími cigaretami.¹¹³

V květnu 1961 vyslal americký Kongres skupinu černošských i bělošských „jezdců svobody“ do autobusů, aby vyzkoušeli dodržování federálního zákona, který zrušil segregaci v autobusech, vlacích a jiných dopravních prostředcích. V Alabamě na mladé cestující zaútočil dav, zapálil jeden autobus a napadl pozorovatele z ministerstva spravedlnosti, ale protestující ve své činnosti pokračovali. Hnutí za lidská práva vyvrcholilo 28. srpna 1963, když přes 200 000 černošských a bělošských demonstrantů pochodovalo washingtonským centrem k Lincolnovu památníku. Washingtonský pochod byl největší demonstrací za lidská práva v dějinách Ameriky. Martin Luther King zde pronesl svoji pamětihodnou řeč, často nazývanou „I have a dream“:

„Mám takový sen, že synové někdejších otroků a synové někdejších otrokářů se jednoho dne na rudých kopcích Georgie dokážou společně sesednout ke stolu bratrství.“¹¹⁴

Další významnou událostí bylo schválení zákona o občanských právech z roku 1964. Byl to nejradikálnější zákon, jaký doposud Kongres přijal. Zákon zakazoval rasovou diskriminaci v hotelích, restauracích a jiných veřejných zařízeních. Na začátku roku 1965 ohlásil Martin Luther King, kterému byla v předchozím roce udělena Nobelova cena míru, kampaň za registraci voličů zaměřenou na tři miliony černochů na Jihu oprávněných k účasti ve volbách. Dne 7. března se vydali demonstranti na pochod za volební právo a alabamské Selmy do Montgomery. Cestou však byli násilně rozeznáni jízdní a státní policií. Pochod však byl posléze povolen federálním soudcem a prezident Lyndon B. Johnson (1963-1969) mu poskytl federální ochranu. Když 25. března došli demonstranti do Montgomery, dosahoval jejich počet 35 000 a King přednesl ohnivý projev na schodech státního zákonodárského shromáždění. Zákon o volebním právu, schválený v roce 1965, umožnil ministerstvu spravedlnosti vyslat federální kontrolu na registraci voličů, aby byla zajištěna veškerá volební práva. Ve státech a oblastech, kde se v roce 1964 zúčastnila voleb méně než polovina

¹¹³ TINDALL, G. B.; SHI, D. E. *USA*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994, s. 691.

¹¹⁴ *Wikipedia: otevřená encyklopedie*. [online]. 2006. [cit. 2011-02-19]. „I Have a Dream“. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=I_Have_a_Dream&offset=20090312115557&limit=500&action=history>.

dospělých, zákon zrušil zkoušky gramotnosti a jiná opatření, která byla často používána, aby zbavila občany práva volit. Koncem roku bylo nově zaregistrováno 250 000 černých voličů.¹¹⁵

V této době se začalo hnutí za občanská práva štěpit. 11. srpna 1965 došlo v převážně černošské čtvrti Watts v Los Angeles k bouřím spojeným s rabováním obchodů. Bouře si vyžádaly čtyřiatřicet mrtvých, čtyři tisíce zatčených a škody na majetku ve výši asi pětatřiceti milionům. Wattské nepokoje byly jen začátkem čtyř let rasových bouří. V létě 1966 došlo k rasovým vzpourám v Chicagu, Clevelandu a dalších čtyřiceti amerických městech. Většina americké populace tyto bouře nechápala, neboť začaly ve chvíli, kdy Afroameričané dosáhli největšího vítězství na poli občanských práv. Z této vlny násilí se začala vynořovat také nová teorie rasového separatismu – Black Power. V roce 1966 se Black Power stala mezi mladými aktivisty převládajícím směrem. Odklonili se od nenásilného odporu Martina Luthera Kinga a dávali přednost aktivnímu odporu. Jedním z nejvýřečnějších mluvčích Black Power byl jeden z jeho prvních vůdců Malcolm X (1925-1965). Malcolm se po dětství v ghettu a atmosférou drog a zločinu stal nejpřísnějším zastáncem černošského muslimského proroka Elijaha Muhameda, který odmítal křesťanství a podporoval černošskou kulturu a černošskou hrdost.¹¹⁶

Je pochopitelné že hnutí za občanská práva začalo soustřeďovat svou pozornost na těžké postavení černochoů ve městech. V polovině šedesátých let žili sedmdesát procent amerických černochoů v městských oblastech, převážně v ghettech v centech měst, kterým se vyhnula poválečná prosperita. Nenásilná taktika, která byla účinná na venkovském Jihu, nefungovala v severských městech. Na Severu byly rasové problémy výsledkem segregovaného bydlení, které se těžko dalo měnit na základě zákona, a nedostatku zkušeností severských bělochů, kteří nesdíleli s černochoy společné kulturní dědictví jako běloši na Jihu. Na rozdíl od dřívějších rasových bouří, ve kterých aktivní úlohu hráli běloši, městské výtržnost v polovině šedesátých let se odehrály z iniciativy samotných černochoů, kteří se pokoušeli zničit to, co už nechtěli snášet a co zákonodárství o občanských právech nebylo schopno řešit.¹¹⁷

¹¹⁵ TINDALL, G. B.; SHI, D. E. *USA*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994, s. 702.

¹¹⁶ *Wikipedia: the free encyclopedia*. [online]. 2001. [cit. 2011-02-20]. Malcolm X. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Malcolm_X>.

¹¹⁷ TINDALL, G. B.; SHI, D. E. *USA*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994, s. 703.

Tato podkapitola pojednává o menšinách ve Spojených státech amerických. Zejména jsem se zaměřila na indiánské a černošské obyvatelstvo. Tyto dvě menšiny se musely potýkat s různými překážkami v jejich boji za rovnoprávnost. Indiánská menšina byla přesídlena do rezervací, nemusí platit daně a využívá různých výhod. Přesto nežije spokojeným životem a bojuje s chudobou a alkoholismem, a především s diskriminací. Dnešní generace amerických Indiánů se pokouší skloubit starobylé tradice s moderním životem. Černošské obyvatelstvo mělo nelehkou pozici v americké společnosti. Po zrušení otroctví postupně bojovali za svá občanská práva. Po skončení svého dlouhého boje za rovnoprávnost zjistili, že získání lidských práv jim nezajistí automatické rovnoprávné postavení ve společnosti.

3. 4 Rasismus a stát

V této kapitole jsem se zabývala problematikou rasismu a státu. Zvolila jsem si dvě země, které se zdají být na první pohled velice odlišné, ale přesto mají mnoho společných rysů. V první podkapitole se věnuji antisemitismu v Německu, od jeho počátků až po jeho vyústění v tragické události holocaustu. Další podkapitola popisuje události v Jihoafrické republice. Vznik apartheidu, protesty utlačovaných černých obyvatel, dále konec apartheidu na začátku devadesátých let.

3. 4. 1 Antisemitismus v Německu

Antisemitismus je nepřátelství nebo předpojatost vůči Židům jako představitelům židovského náboženství judaismu, etnické skupině nebo rase. Přestože samotné slovo antisemitismus odkazuje ke všem semitským národům, je tento termín používán většinou pro označení nepřátelství vůči Židům. Rozlišujeme několik forem antisemitismu: náboženský antijudaismus a rasový antisemitismus. Náboženský antijudaismus je založen hlavně na náboženském základu pocházející z rozporů mezi křesťanstvím a judaismem, nebo islámem a judaismem. Protože judaismus byl největším menšinovým náboženstvím v křesťanské Evropě a většině islámského světa, byli Židé často hlavním cílem nábožensky motivovaného násilí a persekuce ze strany křesťanských a v menší míře i islámských vládců. Tato forma odporu je namířena na náboženství jako takové, takže obecně nezahrnuje ty, kteří mají židovský původ, ale přestoupili k jinému náboženství. Rasový antisemitismus je nejrozšířenější formou antisemitismu. Rasový antisemitismus nahradil nenávisť k judaistickému náboženství přesvědčením, že samotní židé jsou bez ohledu na náboženské vyznání rasově oddělenou skupinou a jako takoví jsou nižší rasou hodnou pohrdání.¹¹⁸

V době Antiky měl antisemitismus převážně charakter pomluv, které pramenily z neporozumění a z neznalosti židovských zvyků a svátků. Například odpočinek o šabat (šabat – sobota, hlavní židovský svátek, den odpočinku od veškeré práce, čas

¹¹⁸ EMMERT, F. *Holocaust*. Brno: Computer Press, 2006, s. 6.

modliteb) byl chápán jako projev židovské lenosti. Na antisemitské stereotypy antiky navázalo i křesťanství a přejalo tři základní teze starověkého antijudaismu: Židé jako konfliktní národ vyznávající škodlivou víru; Židé jsou odpůrci většinové (a tedy správné) vize světa; Židé jako národ právem vyvržený z lidské společnosti, neboť si sám způsobil své utrpení. Protižidovské tendence se přímo odrazily na právním postavení Židů ve středověké společnosti. Židé museli žít odděleně od ostatních obyvatel (ghetto), nesměli zastávat veřejné úřady, vlastnit půdu, provozovat mnoho druhů řemesel. Naopak, půjčování na úrok, tedy činnost z ekonomických důvodů pro křesťanskou společnost nezbytná, bylo považováno za neslučitelné s duchem křesťanství, a proto je mohli provozovat jen Židé. Dalším stupněm k izolaci a ponížení Židů byla povinnost nosit odlišující znamení. V různých zemích se tato označení lišila. Měla podobu žlutého kolečka či pásky na oděvu, někdy to byly zvláštní pláštěnky, kápě a klobouky.¹¹⁹

Mnoho zmíněných forem protižidovské nenávisti směřovalo proti samotné židovské existenci. Označením pro násilné vystupování proti Židům, plenění, mučení, znásilňování, okrádání a vraždění židovských obyvatel se stalo slovo pogrom. Slovo pogrom pochází z ruštiny. Nejčastěji k nim docházelo právě v carském Rusku. Jeden z nejhorších pogromů zažili Židé v letech 1648–49, kdy kozáci Bohdana Chmelnického vyvraždili na sto tisíc židovských obyvatel v Polsku, Litvě a Bělorusku.¹²⁰ V české historii byl největším pogromem masakr v pražském ghettu, ke kterému došlo 18. dubna 1389 a kdy zahynulo několik set lidí. Židé byli často vyháněni ze země nebo z města, a tak žili v neustálé nejistotě a strachu o svůj osud. Jedno z nejmasovějších vyhoštění v historii proběhlo v letech 1492–97, kdy museli všichni Židé opustit Španělsko a Portugalsko (asi 100 000 osob). Také z Čech byli Židé vyhnáni několikrát, hlavně v době panování Ferdinanda I. v letech 1541 a 1557 a opakovaně za vlády Marie Terezie v letech 1744–1748. Od konce 18. století a hlavně od doby Velké francouzské revoluce byly židovské diskriminační zákony postupně rušeny – Židé mohli opustit brány ghetta, byla zrušena povinnost nosit hanlivé označení, měli možnost vykonávat řemesla a obchod i navštěvovat univerzity. Ve vztahu k Židům se prosazovaly myšlenky osvobození a společenské rovnosti, ale současně se formoval nový styl antisemitismu. Osvícenci na jedné straně kritizovali církve v jejím nehumánním postoji vůči Židům,

¹¹⁹ MESSADIÉ, G. *Obecné dějiny antisemitismu: od starověku po 20. století*. Praha: Práh, 2000, s. 199.

¹²⁰ EMMERT, F. *Holocaust*. Brno: Computer Press, 2006, s. 7.

ale na druhou stranu vyčítali Židům jejich setrvalost v židovské víře a tradici. V tomto směru vynikl například Voltaire ve svém Filosofickém slovníku (1757), který soudil, že Židé nijak nepřispěli k rozvoji vědy a kultury a nejsou schopni vytvořit vlastní stát. Židé byli spojováni s rodícím se kapitalismem a obraz židovského bankéře se stal oblíbeným námětem antisemitské propagandy raného kapitalismu. Byli obviňováni z mravní zvrácenosti, alkoholismu, sexuálního zneužívání žen a nadále i z páchání rituálních vražd.¹²¹

Antisemitismus nabyl nejrůznější podoby za období vlády A. Hitlera (1889-1945) v nacistickém Německu. Ideologie německého národního socialismu byla založena na představě o nadřazenosti německé árijské rasy nad ostatními národy. Nacisté čerpali z tradice evropského rasismu a moderního antisemitismu, který se vyvinul v druhé polovině 19. století, a z pseudovědeckých teorií o potřebě rasové hygieny, udržování čistoty rasy, které od přelomu století - a nejen v Německu - vzkvétaly. Židům byla v nacistickém myšlenkovém světě přisouzena role hlavního protivníka, kterého je třeba v boji za vítězství německé rasy zdolat. Židé byli v rasistických představách A. Hitlera považováni za podřadný národ, neschopný vlastní tvůrčí aktivity a pouze parazitující na árijských národech. Židovské mezinárodní spiknutí má za účel ovládnutí všech ostatních národů, které se mají stát otroky v židovských rukách. Židé podle nacistů stáli za bolševickou revolucí v Rusku a využili jí k zotročení ruského národa. Židé demoralizují mravné a tvořivé árijské a křesťanské národy lichvou, alkoholismem, nemravným uměním, mají na svědomí prostituci, obchod se ženami. A. Hitler se ve své první politické písemnosti z roku 1919 vyjadřuje o antisemitismu takto:

„Antisemitismus z ryze citových důvodů najde svůj poslední výraz ve formě pogromů. Rozumový antisemitismus však musí vést k plánovitému a zákonnému potření a odstranění výsad žida, jež má na rozdíl od ostatních cizinců, kteří mezi námi žijí. Jeho posledním cílem musí, ale nezvratně být odstranění židů jako takových.“¹²²

Hitler představil v knize *Mein Kampf*, vydané roku 1926, tyto myšlenky a uvedl je do života, nejen aby vrátil Němcům bývalou slávu, ale aby vytvořil nový stát na základě rasové čistoty, s absolutní diktaturou jednoho vůdce. Kniha je vyznáním nacionalismu, nenávisti k demokracii, marxismu a Židům. Hitler v ní píše o tom,

¹²¹ MESSADIÉ, G. *Obecné dějiny antisemitismu: od starověku po 20. století*. Praha: Práh, 2000, s. 242.

¹²² JÄCKEL, E. *Hitlerův světový názor: projekt jedné vlády*. Praha: Nakladatelství Paseka, 1999, s. 48.

že prozřetelnost zvolila Árijce, především Němce, za vládnoucí národ. V antisemitistických partiích knihy je na první pohled velice specifický slovník. Hitler přirovnává Židy k morové nákaze, která je horší než dávná černá smrt, k bacilonosiči nejhoršího druhu, k parazitu na těle ostatních národů atd. Téměř všechny výrazy pocházejí z oblasti parazitologie.¹²³ Právě v knize *Mein Kampf* se dozvídáme o hlavní nacistické myšlence – rasové nadřazenosti a pojetí vládnoucí rasy. Hitler se ve své knize věnoval mnoha tématům: kultuře, dějinám, sexuálnímu životu a manželství, včetně prostituce a syfilisu. Tvrdí, že je třeba bojovat proti syfilisu, tím že bude umožněno uzavírat mladá manželství. Tato myšlenka reprezentuje myšlení zastánců eugeniky Třetí říše. Dále ve své knize Hitler zdůrazňuje, že:

„[...] manželství nemůže být samo o sobě cílem, ale musí sloužit vyšším zájmům – zachování rasy. Je to jeho jediný úkol.“¹²⁴

Podle Hitlerova názoru jsou dějiny důležité především jako zdroj svědectví o vzestupu, zápase a pádu jednotlivých ras. Hitler se obával, že pokud nebudou podniknuty určité kroky, jež by posílily árijskou rasu, Židy na jejich „bezohledné cestě vzhůru“ nic nezastaví. Tyto názory sehrály klíčovou roli v územních ambicích, jež pak vedly ke druhé světové válce. Pokud by se totiž nová árijská populace skutečně rozrostla v měřítku, jaké si představoval, vyžádalo by si to rozšíření hranic „životního prostoru“ a vznik většího Německa.¹²⁵

Podle nacistických ideologů bylo mateřství jedinou vhodnou rolí příslušející ženě. Nacistická strana vydala již roku 1921 směrnici, podle níž ženy neměly zastávat vysoké politické posty. Tato víra v mateřství coby institucí oddělenou od manželství a v prvořadou povinnost ženy splnit biologickou funkci bez ohledu na citové zaujetí stála u zrodu projektu *Lebensborn*. Organizace *Lebensborn* byla založena v roce 1935 Heinrichem Himmlerem (1900-1945). V září 1936 byla organizace pod přímým vlivem SS. Himmler tyto elitní oddíly považoval za hlavní nástroj svého populačního programu a nový národ árijců měli plodit především jejich příslušníci. Převzetí kontroly nad projektem *Lebensborn* oslavil Himmler prohlášením, v němž vyložil, co očekává od elitních sil na poli otcovství:

¹²³ JÄCKEL, E. *Hitlerův světový názor: projekt jedné vlády*. Praha: Nakladatelství Paseka, 1999, s. 69.

¹²⁴ SHIRER, L. *Vznik a pád Třetí říše: historie hitlerovského Německa*. Praha: Naše Vojsko, 2006, s. 42

¹²⁵ CLAYOVÁ, C.; LEAPMAN, M. *Panská rasa: Nacistické Německo a experiment Lebensborn*. Praha: Columbus, 1996, s. 28.

„Manželství, z něhož vzešlo jen několik málo dětí, se příliš neliší od bezvýznamné aférky. Doufám, že příslušníci SS a především jejich představení půjdou příkladem. Minimální podmínkou kvalitního a zdravého manželství jsou alespoň čtyři děti. Pokud zůstane důstojník SS bezdětný, je jeho povinností adoptovat rasově hodnotné dítě, jež netrpí dědičným neduhem, a vštípit mu ducha naší ideologie [...] Vedoucím činitelům SS při výběru a adopci dětí dobré rasy ráda pomůže organizace Lebensborn.“¹²⁶

Cíle organizace byly jasné. Za prvé podporovat rasově a geneticky hodnotné velké rodiny. Dále se starat o nastávající matky s dobrými a genetickými vlastnostmi, u nichž lze na základě pečlivých bádání, provedených Rasovým a osídlovacím úřadem u příslušníků jejich rodin i v rodině otce dítěte, očekávat stejně kvalitního potomka. Samozřejmě také starat se o takové děti a pečovat o matky po porodu.

Mladým ženám, svobodným i vdaným, vykazující standardní árijské vlastnosti bylo umožněno plodit děti s příslušníky SS. V praxi to znamenalo, že všechny děti narozené v domovech se stávaly „majetkem“ SS. Zdaleka nejvíce domovů Lebensborn bylo zřízeno v Norsku, ale tato organizace fungovala také ve většině zemí pod nacistickou vládou. Podle odhadů se v nich v letech 1935-1945 narodilo 11 000 malých árijců. Když Němci vtrhli do Polska, našli zde Himmlerovi SS-mani spoustu blondatých a modrookých dětí, vzory ideálních árijců. Odhaduje se, že asi 200 000 jich Himmler nechal unést a prověřit jejich rasové vlastnosti. Pokud vyhověli testům, byly poněmčeny a předány do rodin skalních nacistů. Ty, které neprošly, skončily na nucených pracích nebo ve vyhlazovacích táborech. Takový to osud postihl i děti z Lidic. V rámci odplaty za atentát spáchaný českými parašutisty na Reinhardu Heydrichovi, zástupci vrchního velitele SS a Himmlerovu náměstkovi, jenž se rok předtím stal protektorem okupované země, byla celá vesnice srovnána se zemí. 192 mužských obyvatel a 7 žen nacisté zastřelili, zbylých 196 a 105 dětí strávilo tři dny v nedaleké škole. Ženy pak nacisté transportovali do koncentračního tábora Ravensbrück, dětem pečlivě změřili hlavy i ostatní části těla a vše zaznamenali, pak je odvezli k podrobnějším rasovým testům do Lodže. Většina dětí však měla příliš slovanské rysy, než aby mohla vyhovět podmínkám. Z původního počtu jich bylo způsobilých k poněmčení jen 13. Němci převezli z Lodže těchto 13 dětí do domova *Lebensborn* v obci Puschkau u Poznaně a po

¹²⁶ CLAYOVÁ, C.; LEAPMAN, M. *Panská rasa: Nacistické Německo a experiment Lebensborn*. Praha: Columbus, 1996, s. 62.

absolvování kurzu němčiny a základů nacistické ideologie je odeslali k osvojení. Děti z obce Ležáky čekal podobný osud.¹²⁷

30. ledna 1933 byl vůdce NSDAP A. Hitler německým prezidentem Paulem von Hindenburgem jmenován říšským kancléřem. Přestože NSDAP měla v nové vládě pouze tři z celkem devíti ministrů, začal Hitler a jeho věrní okamžitě po nástupu k moci odstraňovat součásti demokratického parlamentního systému výmarské republiky. Na Hitlerovo přání byl rozpuštěn říšský sněm a byly vypsány nové volby. V průběhu volební kampaně došlo 27. února k požáru budovy říšského sněmu.¹²⁸ Vláda následující den vydala naléhavé nařízení, které - pod záminkou nutných opatření proti komunistům - zásadním způsobem narušovalo ochranu občanských práv. Byla omezena svoboda vyjadřování, shromažďování a sdružování, bylo nadále možné porušování listovního tajemství, uskutečňování domovních prohlídek bez soudního příkazu a konfiskace majetku. Z právního hlediska se toto nařízení de facto rovnalo vyhlášení výjimečného stavu. Po smrti prezidenta Hindenburga v srpnu 1934 spojil Hitler de facto funkci kancléře a prezidenta a přijal titul "vůdce a říšský kancléř". V překvapivě krátké době A. Hitler a NSDAP ukončili fungování demokratické Výmarské republiky a nastolili totalitní rasistický režim.¹²⁹ Neklamnou známkou proměny režimu bylo založení prvních německých koncentračních táborů. Již v březnu 1933 - tedy necelé dva měsíce po převzetí moci nacisty - byl založen koncentrační tábor v Dachau a brzy následovala další podobná zařízení. Na údajnou převýchovu do nich byli umísťováni komunisté, Židé a nejrůznější skuteční i domnělí odpůrci nacistického režimu.

Okamžitě po převzetí moci nacisty začalo spontánní pronásledování, především ze strany jednotek SA, které na různých místech zavražďovaly, terorizovaly a fyzicky napadaly židovské obyvatele. První Židé (především přistěhovalci z východní Evropy) byli posíláni do koncentračních táborů. Od prvních dnů nového režimu začala být vydávána různá nařízení vztahující se na Židy, omezující výkon jejich povolání, vstup do veřejných zařízení atd. Mnoho z těchto nařízení bylo vydáváno místními úřady, četné německé obce vyvěšovaly značky zakazující Židům vstup na své území. Jedním z hlavních požadavků všech antisemitských programů bylo vytlačení Židů

¹²⁷ CLAYOVÁ, C.; LEAPMAN, M. *Panská rasa: Nacistické Německo a experiment Lebensborn*. Praha: Columbus, 1996, s. 157.

¹²⁸ SHIRER, L. *Vznik a pád Třetí říše: historie hitlerovského Německa*. Praha: Naše Vojsko, 2006, s. 64.

¹²⁹ Tamtéž, s. 66.

z hospodářského života. Nacistický režim na 1. dubna 1933 vyhlásil bojkot židovských obchodníků, živnostníků, právníků a lékařů doprovázený intenzivní antisemitskou propagandou, podle níž měl být bojkot pouhou odvetou za nepřátelské vystupování zahraničních Židů proti novému německému režimu. Na jeho dodržování dohlíželi a vynucovali je příslušníci SA a SS. 4. dubna byl bojkot oficiálně ukončen s tím, že splnil svůj účel. Po první revoluční fázi pronásledování Židů a jejich vytlačování z německého hospodářství zvolili nacisté z obav o způsobené hospodářské ztráty opatrnější postup a spontánní opatření proti Židům do jisté míry omezovali. Přesto se proces hospodářského a společenského vyčleňování Židů nikdy nezastavil a byl pouze podle okolností zrychlován či zpomalován.¹³⁰

Začalo také systematické vytlačování Židů z dalších profesí - mnoho právníků, lékařů či univerzitních učitelů muselo opustit své zaměstnání. 7. dubna 1933 byl vydán zákon o obnovení úřednického stavu, který umožňoval propuštění neárijských, komunistických a dalších pro nacisty nespolehlivých úředníků. Odstranění Židů ze státní správy bylo bezpochyby hlavním cílem zákona, a tak na jeho základě propuštěno několik tisíc neárijských zaměstnanců. Po celou dobu od převzetí moci nacisty bylo německé obyvatelstvo vystaveno dlouhodobé a neutuchající antisemitské kampani. Ministerstvo propagandy vedl Joseph Goebbels (1897-1945), který obratně využíval tisku, rozhlasu, filmu a mnoha jiných veřejných sdělovacích prostředků.¹³¹ Němci měli být přesvědčeni, že za porážku Německa a jeho ponížení po první světové válce může světové židovstvo a že pouze očištěním od Židů může Německo dosáhnout nového rozkvětu. Zároveň nacistická propaganda tvrdila, že je třeba dbát na rasovou čistotu a zabránit míšení údajně nadřazené německé rasy s jinými, především s rasou židovskou. Nacistický gauleiter (župní vůdce) J. Streicher vydával již od roku 1923 silně antisemitský časopis *Der Stürmer*, v němž byla brutální protižidovská propaganda doplňována silně pornografickými prvky. Antisemitismus a rasismus se stal běžnou součástí nejen veřejných kampaní, ale též školní výuky. Extrémním příkladem antisemitské propagandy pro mládež byla učebnice vydávaná Streicherem nazvaná

¹³⁰ FRANKL, M. *Holocaust.cz* [online]. 2003. [cit. 2011-03-03]. Pronásledování německých Židů po převzetí moci nacisty. Dostupné z WWW: <www.holocaust.cz>.

¹³¹ SHIRER, L. *Vznik a pád Třetí říše: historie hitlerovského Německa*. Praha: Naše Vojsko, 2006, s. 69.

Giftpilz (Jedovatá houba), v níž je dětem pomocí ilustrací a názorných příběhů vysvětlován nebezpečný charakter Židů.¹³²

V roce 1935 byla přijata trojice takzvaných norimberských rasových zákonů „na ochranu německé krve a cti“. První z nich zakazoval pod trestem vězení sňatky i pohlavní styk mezi Židy a lidmi nežidovského původu. Po vypuknutí války se jeho přestoupení začalo trestat smrtí. Lidé, kteří měli jen jednoho židovského prarodiče, však byli považováni za Němce a mohli uzavírat sňatky s árijci. Židé také nemohli zaměstnávat německé služebnictvo mladší čtyřiceti pěti let a nesměli vyvěšovat německou vlajku. Omezení zaměřená proti Židům se obvykle vztahovala i na jiné etnické skupiny, především na Romy a černochoy. Druhé nařízení přikazovalo všem párům, aby se před vstupem do manželství podrobily lékařskému vyšetření. Trpěli-li některý ze snoubenců dědičnou chorobou, zákon manželství zapovídal, protože by poškodilo rasu. Pokud oba partneři měli nějakou dědičnou chorobu, mohli po předchozí sterilizaci manželství uzavřít. Dopad zákona byl značný, protože dával úředním místům moc konkrétně rozhodnout, které dvojice se mají stát základem nové germánské rasy. Nakonec byli lidé v Německu rozděleni na občany a obyvatele. Občanem mohl být jen člověk německé nebo příbuzné krve, jenž dává svým chováním najevo, že je ochoten a schopen věrně sloužit německému lidu a národu. Židé a svobodné ženy byli pouhými obyvateli bez nároku na občanské výsady, tedy i bez volebního práva.¹³³

Rok 1938 přinesl nejdrastičtější protižidovská opatření v podobě řady zákonů vyhlášených měsíc po měsíci. Měly kumulativní efekt a postupně zbavily Židy možnosti jakkoli se smysluplně podílet na životě země. Mimo jiné šlo o to, že:

- bylo zakázáno měnit si jméno (především si Židé nesměli brát jména německá);
- zvláštní výnos stanovil 316 jmen úředně označených za „židovská“; Židé s jinými křestními jmény si museli přidat jako druhé jméno Izrael nebo Sára, aby nemohlo dojít k omylu;
- árijští rodiče nesměli křtít své děti židovskými jmény;
- židovské firmy nesměly zatajovat, kdo je jejich majitelem;

¹³² FRANKL, M. *Holocaust.cz* [online]. 2001. [cit. 2011-03-03]. Der Giftpilz. Dostupné WWW: <www.holocaust.cz>.

¹³³ CLAYOVÁ, C.; LEAPMAN, M. *Panská rasa: Nacistické Německo a experiment Lebensborn*. Praha: Columbus, 1996. s. 50.

- všechny židovské organizace se musely úředně zaregistrovat;
- Židé byli povinni nosit u sebe dokumenty potvrzující jejich židovský původ a na požádání je předložit;
- všechny ulice pojmenované po osobách židovského původu byly přejmenovány;
- Židé nesměli pracovat jako obchodníci s realitami, bankéři ředitelé průmyslových podniků, detektivové, turističtí průvodci, zprostředkovatelé sňatků, zdravotní sestry, porodní asistentky, obchodníci se zbraněmi nebo obchodní cestující;
- dále měli zakázáno provozovat zásilkovou službu, prodávat na veřejných místech a pracovat v márnících;
- židovští lékaři mohli ošetřovat jen židovské pacienty a i to pouze na základě zvláštního povolení;
- Židé měli zakázán přístup do německých divadel;
- židovské děti byly vyloučeny z německých škol;
- osoby židovského původu musely bydlet ve vymezených čtvrtích.¹³⁴

Podle zákona z roku 1941 pak museli všichni Židé nosit žlutou Davidovu hvězdu. Polsko, které obsadila Hitlerova armáda 1. září 1939, se stalo pokusným územím pro označování Židů. Již 18. listopadu 1939 vyšlo v Krakově nařízení, aby všichni Židé od dvanácti let nosili zjevné znamení. Jako označení sloužila bílá páska s modrou sionistickou hvězdou. Za provedení i zásobování páskami byl učiněna odpovědnou židovská rada. 1. září 1941 vyšlo policejní nařízení Reinharda Heydricha (1904-1942) o označení žlutou šesticípou hvězdou s černým okrajem, na níž bylo černě napsáno Žid, už pro šestileté děti. I vchody do ghatt byly částečně označené Davidovými hvězdami, jak zachycuje například fotografie ghatta v Mukačevě z roku 1944.¹³⁵

Jakmile se Hitler dostal k moci, začal s budováním koncentračních táborů. Jednomu ze svých důvěrníků se ještě před svým jmenováním do funkce říšského kancléře svěřil:

„Musíme být naprosto nemilosrdní! A pokud jde o naši tvrdost a nesmiřitelnost, není možné si připouštět žádné výčitky svědomí. [...] Na žádný sentiment teď není čas. Nechci přeměnit koncentrační tábory jen v další věznice. Nejefektivnějším nástrojem

¹³⁴ CLAYOVÁ, C.; LEAPMAN, M. *Panská rasa: Nacistické Německo a experiment Lebensborn*. Praha: Columbus, 1996, s. 55.

¹³⁵ GERLOFFOVÁ, K. *Neviditelný pes* [online]. 2010. [cit. 2011-03-04]. Historie: Šesticípá hvězda – Davidův štít. Dostupné z WWW:<http://neviditelnypes.lidovky.cz/historie-sesticipa-hvezda-daviduv-stit-fc5-/p_kultura.asp?c=A100308_232959_p_kultura_wag>.

je teror a já se o něj nepřipravím jenom proto, že se pár idiotských buržoazních změkčilců bude cítit dotčeno.“¹³⁶

S touto filosofií začaly být budovány nacistické koncentrační tábory, jakmile se nacisté chopili moci. Proklamovaným cílem byla sice náprava politických oponentů a přeměna asociálních elementů v užitečné členy společnosti, nicméně již 28. února 1933 byl přijat zákon, který zrušil platnost všech článků ústavy zaručující občanské svobody. Krátce poté byly zřízeny první tři koncentrační tábory: Dachau, Buchenwald a Sachsenhausen. První obyvateli nově zřízených táborů byli Židé a komunisté, brzy se však řady vězňů rozšířily o socialisty, demokraty, katolíky, protestanty, pacifisty, Svědky Jehovovy, příslušníky duchovenstva a dokonce i nacistické odpadlíky.¹³⁷

V roce 1938 se odehrál jeden z největších židovských pogromů takzvaná Křišťálová noc. Během pogromu, který probíhal od pozdních hodin 9., během 10. a na některých místech ještě 11. listopadu, byla vypálena převážná část synagog a židovských modliteben, které byly považovány za symbol přítomnosti a úspěchu židovské menšiny v Německu. Byly vypleněny židovské obchody a podniky, jejich zařízení bylo zničeno. Bylo hlášeno zhruba 7500 zdemolovaných židovských obchodů. Přímou při pogromu bylo zabito téměř 100 Židů a zhruba 30 tisíc - většinou majetnějších - jich bylo odvečeno do koncentračních táborů Dachau, Buchenwald a Sachsenhausen. Z nich byli propoušřeni až po závazku emigrace a zabavení majetku ve prospěch Říše. Nacistické vedení cynicky tvrdilo, že pogrom nebyl nijak organizován a že sami Židé vyvolali spravedlivý hněv lidu, a využilo jej k dalším protižidovským opatřením. Židům bylo přikázáno odstranit způsobené škody a uvést vzhled ulice opět do původního stavu - zároveň ale zabavili pojistky, na něž měli poškození nárok. 12. listopadu bylo na poradě, jíž předsedal Hermann Göring, německým Židům navíc uloženo zaplatit pokutu ve výši jedné miliardy marek. Křišťálová noc tak byla využita také k urychlení nucené arizace židovského majetku. Listopadový pogrom roku 1938 může být považován za symbolický i praktický mezník v nacistické protižidovské politice: značil přechod k úplnému vyloučení Židů ze společnosti a potenciálně k jejich fyzické likvidaci.¹³⁸

¹³⁶ HUGHES, M.; MANN, Ch. *Hitlerovo Německo: život v období Třetí říše*. Praha: Nakladatelství Columbus, 2002, s. 103.

¹³⁷ Tamtéž, s. 103.

¹³⁸ FRANKL, M. *Holocaust.cz* [online]. 2008. [cit. 2011-03-04]. Křišťálová noc. Dostupné z WWW: <www.holocaust.cz>.

Na přelomu let 1941-1942 bylo nacistické Německo na vrcholu své moci. Ovládalo větší část Evropy a Hitler spolu s nacistickým vedením stále doufali v brzkou porážku Sovětského svazu. Za této situace nacisté přistoupili ke konečné fázi tzv. konečného řešení židovské otázky v celoevropském kontextu. Již bezprostředně po útoku na Sovětský svaz - 31. července 1941 - si Heydrich od Göringa nechal podepsat plnou moc k provádění příprav v organizačním, věcném a materiálním ohledu na celkové řešení židovské otázky. Úmysl vyhladit všech zhruba 11 miliónů Židů nacházejících se ve sféře moci nacistického Německa pak zřetelně Heydrich vyjádřil na poradě vysokých nacistických úředníků ve Wannsee v lednu 1942. Na konferenci ve Wannsee nepadlo (jak se často tvrdí) rozhodnutí o vyvraždění evropských Židů, jež již ve skutečnosti na dobytých územích probíhalo. Porada ale sloužila především k dohodnutí koordinace mezi různými nacistickými ministerstvy a úřady. Řeč Reinharda Heydricha na této konferenci jasně signalizovala již prováděný odklon od nucené emigrace Židů z nacisty ovládaných částí Evropy.

„V průběhu konečného řešení tedy mají být Židé posláni k pracovnímu nasazení na východě, přičemž bezpochyby velká část odpadne přirozeným úbytkem. S případným zbytkem, u nějž se bezpochyby jedná o nejvíce odporu schopnou část, musí být jednáno odpovídajícím způsobem, neboť tento představuje přirozený výběr a v případě propuštění by se stal jádrem nového židovského budování.“¹³⁹

Většina účastníků bezpochyby věděla, co si pod touto frází a krycími výrazy jako vysídlení, konečné řešení, zvláštní zacházení či evakuace představit, neboť v této době bylo vyvražďování Židů na východě v plném proudu. I přes používané eufemismy byl úmysl fyzické likvidace Židů nepřehlédnutelný. Už v září 1941 byla v Osvětimi vyzkoušena na devíti stovkách sovětských zajatců první stálá plynová komora. Současně byly vydány příkazy k vybudování nových táborů, které měly plnit čistě vyhlazovací funkci. Při vybírání jejich lokalit hrála důležitou roli dobrá přístupnost po železnici a vhodné a dostatečné místo pro hromadné hroby, aby vraždění mohlo postupovat co nejrychleji.¹⁴⁰

¹³⁹ FRANKL, M. *Holocaust.cz* [online]. 2002. [cit. 2011-03-05]. Konference ve Wannsee. Dostupné z WWW: <www.holocaust.cz>.

¹⁴⁰ EMMERT, F. *Holocaust*. Brno: Computer Press, 2006, s. 22.

Na podzim 1941 začal systematický program deportací Židů z Německa a jím obsazených zemí do východních vyhlazovacích táborů. Zároveň byl vydán striktní zákaz emigrace Židů. Deportaci Židů, kterou nacisté cynicky označovali jako evakuaci, usnadňovala značná koncentrace židovského obyvatelstva a skutečnost, že většina Židů již byla zbavena své existenční základny. Židé dostávali výzvu, aby se dostavili na shromaždiště za účelem evakuace na východ. Ve shromažďovacím táboře často zůstávali až několik dní, během nichž byli připraveni nejen o veškerý zbývající majetek, ale též o zbytek své občanské identity. Každému bylo přiděleno evakuační číslo - číslo v transportu na smrt. Před deportací museli odevzdat klíče od bytů a bylo jim přísně nařízeno zaplatit všechny zbývající účty za vodu, elektřinu či plyn. Deportací zároveň propadal ve prospěch Říše veškerý jejich zbývající majetek. Krádež tohoto majetku legalizovalo 11. prováděcí nařízení k norimberským zákonům vydané 25. listopadu 1941, které mj. stanovilo, že Židé, kteří pobývají v zahraničí, ztrácejí německou státní příslušnost a jejich majetek propadá ve prospěch Říše. Deportace na východ byla cynicky interpretována jako přeložení pobytu za hranice Říše. Deportovaní Židé si s sebou směli vzít zavazadlo v maximální váze 50 kg. Aby bylo zdání přesídlení dokonalejší, museli si často též platit náklady na železniční přepravu.¹⁴¹

Transporty centrálně organizovalo oddělení na Hlavním úřadě říšské bezpečnosti vedené Adolfem Eichmannem (1902-1962). Odtud byl v letech 1942 a 1943 určován čas, cíl i počet obětí transportů nejen z německého území, ale z celé okupované Evropy. Eichmannovo oddělení zajišťovalo koordinaci transportů s dalšími úřady, především se správou železnic dotyčných zemí. Na celém procesu deportací, který obnášel mj. výběr osob pro transport, jejich definitivní vyvlastnění, přípravu transportních listin, se podílel obrovský byrokratický aparát. Nacisté také nutili židovské obce, aby se na organizaci a sestavování transportů podílely.¹⁴²

Transporty z německých a rakouských měst a z Protektorátu - většinou o tisíci osobách - od října a listopadu 1941 proudily do východních táborů, především do Rigy, Minsku a do oblasti Lublinu. Část z nich byla umučena hlady a zimou, část popravena na místě a část později poslána do vyhlazovacích táborů Belzec a Sobibor, Chelmno, Majdanek nebo Treblinka. Od 8. listopadu 1941 do 25. ledna 1942 tak bylo z Říše

¹⁴¹ EMMERT, F. *Holocaust*. Brno: Computer Press, 2006, s. 36.

¹⁴² Tamtéž, s. 25.

a obsazeného Rakouska deportováno zhruba 50 tisíc mužů, žen a dětí, v další vlně od 6. března 1942 pak dalších zhruba 55 tisíc. V letech 1942 - 1945 již největší část transportů z celé Evropy směřovala do vyhlazovacího tábora v Osvětimi.

V listopadu 1941 odjel z Prahy první transport do ghetta v Terezíně, které sloužilo jako shromažďovací a průchozí tábor pro Židy z protektorátu. Na konferenci ve Wannsee byla již zmíněna i další funkce Terezína: měl sloužit jako ghetto pro staré německé a rakouské Židy, prominentní osobnosti a pro Židy, kteří byli za první světové války vyznamenáni německými válečnými řády. 2. června 1942 odjel z Berlína transport do Terezína a brzy jej následovaly vlaky ze všech oblastí německé Říše. 21. června přijel první transport z Vídně. Z Německa bylo do Terezína do konce války posláno více než 42 tisíc Židů, z Rakouska více než 16 tisíc. Terezín však sloužil jako pouhá zástěrka hrůzné skutečnosti, neboť již v lednu 1942 z něj odjel první transport na východ a do konce roku 1944 bylo z Terezína do východních ghet a vyhlazovacích táborů - především však do Osvětimi - posláno zhruba 87 tisíc vězňů, z nichž se osvobození dožil pouhý zlomek.¹⁴³ Od roku 1942 až do konce války proudily transporty z celé nacisty ovládané Evropy a ze států, v nichž mělo nacistické Německo vliv. Od března do srpna 1942 bylo ze Slovenska se souhlasem slovenské vlády deportováno do vyhlazovacích táborů - především do Osvětimi - téměř 58 tisíc slovenských Židů. V červenci 1942 byly zahájeny masové deportace Židů ze severní Francie, Belgie a z Holandska. V srpnu 1942 jejich osud následovalo 5500 chorvatských Židů, v listopadu bylo dokonce shromážděno a deportováno 500 norských Židů.

Většina států, které spadaly do nacistické sféry moci, ale nebyly okupovány německými vojsky, byla ochotna nacistům vydat Židy s cizím státním občanstvím. Svě vlastní Židy sice podrobovaly protižidovské legislativě a vytlačovaly je na okraj společnosti, ale nebyly ochotné je nechat deportovat do vyhlazovacích táborů. (Výjimkou bylo pouze již zmiňované Slovensko.) V roce 1943 např. vyjednaly německé úřady deportaci 11 tisíc Židů z bulharské Makedonie a Thrákie, tedy oblastí, které byly nově připojeny k Bulharsku a kde židovskému obyvatelstvu nebylo přiznáno bulharské občanství. Tito Židé byli zavražděni v Treblince. Zbytek bulharských Židů byl však

¹⁴³ EMMERT, F. *Holocaust*. Brno: Computer Press, 2006, s. 34.

nakonec díky domácí opozici a zmenšujícím se nadějím na německé vítězství ve válce deportací ušetřen.¹⁴⁴

I v roce 1944, kdy již bylo zřejmé, že Německo válku prohraje, pokračovaly masové deportace do vyhlazovacích táborů Židů ze západní Evropy a severní Itálie. Deportace do Osvětimi pokračovaly také z Terezína a z posledního dosud existujícího velkého polského ghetta v Lodži. Znovu obnoveny byly deportace ze Slovenska, které bylo v létě 1944 okupováno německou armádou. Největší počet si před koncem války vyžádaly transporty z Maďarska, které bylo Němci obsazeno v březnu 1944. Eichmann a jeho spolupracovníci tam během několika měsíců do Osvětimi poslali celkem 437 tisíc Židů.¹⁴⁵

Na přelomu let 1944 a 1945 se již nacistické vojenské síly hroutily a nacistická vojska byla na všech frontách nucena ustupovat. I přes zjevnost nadcházející porážky nacistického Německa stále umíraly desetitisíce vězňů v koncentračních táborech. Zrůdná mašinérie konečného řešení běžela až do poslední chvíle i přesto, že rozsáhlá říše nacistických koncentračních táborů se již hroutila. Nacisté zároveň ale usilovali o zaházení stop po svých zločinech. Již v roce 1943 byly likvidovány doklady o hromadném vraždění v rámci akce Reinhard v Treblince, Sobiboru, Belzecu a Majdanku. Na podzim 1944 byly na Himmlerův rozkaz ničeny stopy po vraždění v Osvětimi a tamější plynové komory byly vyhozeny do vzduchu. Osvětim byla sovětskou Rudou armádou osvobozena 27. ledna 1945.¹⁴⁶

Nejsmutnější kapitolou konce války byly tzv. *pochody smrti* z koncentračních táborů, které byly před postupem spojeneckých vojsk postupně uzavírány a evakuovány. Nacisté však nechtěli dopustit, aby vězňové koncentračních táborů byli osvobozeni postupujícími spojeneckými vojsky. Pochody smrti probíhaly od léta 1944 až do posledních dní německé Říše v květnu 1945. Vězňové byli v nelidských podmínkách nuceni pěšky, často za mrazu a bez dostatečného oblečení a bez jídla, překonávat velké vzdálenosti do cílových táborů. Velká část z nich byla dozorcí SS na cestě zavražděna. Zčásti byli evakuováni též železnicí - v přeplněných vagónech, bez vody a jídla. Pochody smrti probíhaly doslova do posledního okamžiku

¹⁴⁴ EMMERT, F. *Holocaust*. Brno: Computer Press, 2006, s. 43.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 38.

¹⁴⁶ FRANKL, M. *Holocaust.cz* [online]. 2001. [cit. 2011-03-07]. Hromadné deportace do koncentračních a vyhlazovacích táborů. Dostupné z WWW: <www.holocaust.cz>.

německé Třetí říše. Zhruba čtvrt miliónu vězňů bylo během nich zavražděno, nebo zemřelo na nesnesitelné podmínky - hladem, zimou, na nemoci.¹⁴⁷

8. května 1945 formálně skončila válka v Evropě. Zanechala za sebou obrovské lidské a materiální škody. V jejím průběhu bylo ze strany nacistického Německa a jeho pomahačů zavražděno na 6 miliónu Židů, statisíce Romů, mentálně nemocných, homosexuálů a dalších skupin, které nacisté považovali za méněcenné. V nacistických koncentračních táborech a na popravištích zahynuly také milióny Rusů, Poláků a příslušníků dalších národů. S prvním mírovým dnem však zdaleka utrpení bývalých vězňů koncentračních táborů nekončilo. Mnoho z nich umíralo na následky mučení a vysílením ještě po osvobození. Stávalo se například, že vězňové nesnesli normální stravu, kterou jim osvoboditelé rozdali. Množství obětí si vyžádaly epidemie - především tyfus, které se rozšířily ve většině osvobozených táborů. Frankl uvádí, že v okamžiku konce války se v Evropě nacházelo kolem 8 miliónů lidí, které válka připravila o domov. Ještě na konci roku 1945 zbylo v táborech zhruba 2 milióny lidí. Mezi těmito bylo zhruba 200 tisíc Židů, kteří se dožili osvobození v nacistických koncentračních táborech. Většina z nich ztratila převážnou část své rodiny a nechtěla se vrátit do svého předchozího bydliště. Mnoho z nich usilovalo o emigraci do Palestiny, která však kvůli restriktivní imigrační politice Velké Británie narážela na mnohá úskalí. Tito lidé proto nezřídka ještě léta po skončení války museli žít pod vojenským dozorem v DP-táborech. Teprve postupně mohli odcházet a založit nový domov: většinou v Palestině, Spojených státech či západní Evropě.¹⁴⁸

¹⁴⁷ SHIRER, L. *Vznik a pád Třetí říše: historie hitlerovského Německa*. Praha: Naše Vojsko, 2006, s. 221.

¹⁴⁸ FRANKL, M. *Holocaust.cz* [online]. 2001. [cit. 2011-03-07]. Zhroucení nacistického Německa. Dostupné z WWW: <www.holocaust.cz>.

3. 4. 2 *Apartheid v JAR*

V Jihoafrické republice byl apartheid oficiální státní politikou v letech 1948 až 1990. V Jihoafrické republice se nachází několik různých skupin obyvatelstva: bělošská menšina (Evropané a Afrikánci) a černošská většina. Afrikánci nebo také Búrové jsou potomci holandských, německých, francouzských a belgických přistěhovalců, kteří během 17. a 18. století emigrovali do Jižní Afriky. Tito přistěhovalci si vytvořili vlastní dialekt – afrikánštinu. Apartheid znamenal důslednou rasovou segregaci obyvatelstva nenarozeného v Evropě. Počátky apartheidu sahají do roku 1910, kdy vznikla Jihoafrická unie. Ve 20. a 30. letech diskriminace sílila a vrcholu dosáhla v dnešní Jihoafrické republice po 2. světové válce. V prvních poválečných parlamentních volbách v květnu 1948 zvítězily Malanova Národní strana a jí blízká Afrikánská strana nad Smutsovou stranou a jeho táborem.¹⁴⁹ Malanova Národní strana hlásala ve svém předvolebním programu politiku apartheidu. Mnozí bílí Jihoafričané nemohli vůbec pochopit, že by mohlo přicházet v úvahu, aby černošská většina dostala víc ekonomických a politických práv. Navíc se řada Afrikánců neustále cítila ve svém ekonomickém podnikání ohrožována anglicky mluvícími spoluobčany. Také demokratická se během posledních desetiletí změnila v jejich neprospěch. Počet anglicky hovořícího obyvatelstva a hlavně černošské populace se neustále zvyšoval. Naproti tomu Smutsova Sjednocená strana hájila tradiční jihoafrický rasový pořádek, při němž stát napomáhá společenstvím se segregovat dobrovolně.

Prvním opatřením nacionalistů bylo omezení imigrace z Anglie a Evropy z obav předtím, aby nově příchozí neposílili anglicky mluvící část obyvatelstva. Jedním z prvních přijatých zákonů byl „zákon o jihoafrickém občanství“ (South African Citizenship Bill)¹⁵⁰ z roku 1949, který značně zpříšňoval pro cizince podmínky, za jakých se měli v zemi usadit, a zavedl velmi vysoké poplatky. Míšenci a černí Jihoafričané ztratili perspektivu, že by získali občanská práva, o kterých se hovořilo před 2. světovou válkou. Stejně na tom byly i jiné skupiny obyvatelstva, které v minulosti přišly do Jižní Afriky a plně se tu asimilovaly, jako například Indové, Malajci a Číňané. Nově vydané zákony definovaly mezirasové soužití, mezi takové

¹⁴⁹ HULEC, O. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 198.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 201.

patřil „zákon o zákazu smíšených manželství“ (Prohibition of Mixed Marriages)¹⁵¹ také z roku 1949. Tento zákon jasně signalizoval cestu, po níž se Jižní Afrika hodlá ubírat. Bylo nutné klasifikovat jednotlivé rasy a k tomu posloužil „zákon o registraci obyvatelstva“ (Population Registration Act)¹⁵², který rozděloval veškeré obyvatelstvo Jižní Afriky do čtyř rasových skupin: bílé, černé, barevné a indické. Přinášel rovněž kritéria, která měla pomáhat při příslušnosti k dané rasové skupině. Kritéria byla zcela nevědecká, v úvahu se měl brát například stupeň tmavší barvy pleti. I děti ze stejného smíšeného nebo barevného manželství tak mohly být zařazeny do různých rasových kategorií. Také vyšel dodatek k „zákonu o nemorálnosti“ (Immorality Act z roku 1927)¹⁵³, který velmi přísně trestal sexuální styky mezi příslušníky různých rasových skupin. Doposud bylo zákonem zakázáno jen bílým ženám stýkat se s jinými než bílými muži, od této chvíle však zákon platil pro všechny bez rozdílu. Zákon z roku 1950 „o stanovení území pro jednotlivé skupiny obyvatel“ (Group Areas Act)¹⁵⁴ umožňoval vymezit určité oblasti k obchodní činnosti nebo k bydlení pro tu či onu rasovou skupinu. V podstatě vytvářel pro černé Afričany rezervace, kde měli žít, pokud nebyli v pracovním poměru u bílých zaměstnavatelů. Měli tam také žít rodiny námezdních dělníků. Dále pak byla všechna města prohlášena za bílou oblast, kde se nesměl bez platných povolení pohybovat žádný černý Afričan či míšenec nebo Ind po dobu delší než 72 hodin. Nesčetná příslušná povolení byla shrnuta v takzvané knize dokladů, běžně nazývané *pasy*. Během dvaasedmdesáti hodin si domorodec buď našel práci a obstaral potřebné doklady, nebo se musel bezodkladně vrátit do rezervace – *bantustanu*. Bantustany, nebo také domoviny, byly samosprávné černošské oblasti.¹⁵⁵ Desetitisíce lidí ročně, které se tímto opatřením neřídily a přespávaly u příbuzných či známých v naději, že se jim podaří práci časem najít, byly zatčeny a násilně přemístěny do oblastí podle kmenové příslušnosti. Týž osud postihl i ty, kteří už zde sice nějaký čas žili, ale ztratili z nějakých důvodů práci. Bělošské obyvatelstvo se tak nadále chránilo před nepříjemnostmi, které by přinesl do měst nadbytek nezaměstnaných černých Afričanů. Od roku 1956 musely mít stejné pasy kdykoliv u sebe i africké ženy. Afričané se nestali na základě předešlých opatření jen oběťmi

¹⁵¹ HULEC, O. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 201.

¹⁵² Tamtéž, s. 201.

¹⁵³ Tamtéž, s. 201.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 204.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 204.

nebo pasivními objekty, ale hledali cesty, jak se bránit. Obyvatelé černých sídlišť se bouřili hlavně proti zdražování autobusů, jimiž museli denně dojíždět desítky kilometrů do práce. Bojkoty dopravních prostředků ovšem nebyly novinkou, začaly už ve čtyřicátých letech. Pokračovaly dál, protože životní podmínky se zhoršovaly a výdaje na cestu tomu zhoršení napomáhaly. Akce měly nakonec úspěch. Nejdříve vydala vláda zákon, který přikazoval zaměstnavatelům vyplácet zaměstnancům zvláštní příplatky na dopravu, a v roce 1975 se ceny jízdného snížily až na úroveň z dob před bojkoty.

Až do poloviny 70. let 20. století dokázal apartheid úspěšně segregovat černé obyvatelstvo. Dosáhl především segregace ve městech, a to tím, že černé obyvatelstvo přestěhoval do předměstských čtvrtí (townships), které byly izolovány.

*„V Johannesburgu byl v letech 1955 až 1963 zlikvidován Sophiatown a Afričané byli přestěhováni do 113 000 betonových domků v Sowetu, rozděleném do sekcí podle kmenů. V Durbanu bylo odhadem asi 120 000 Afričanů přestěhováno z hlavního osídlení na vlastní půdě Cato Manor do dvou townships v sousední domovině KwaZulu. V Kapském městě byl v 70. letech srovnán se zemí District Six a jeho barevní obyvatelé přesídleni do odlehlé betonové výstavby, kde bylo v roce 1982 napočítáno skoro na 300 pouličních gangů. Právo na trvalý pobyt měli jen Afričané, kteří se ve městě narodili nebo tam trvale pracovali již po dobu 15 let. Od počátku 50. let se tak růst počtu Afričanů ve městech zpomalil. Opatření prováděnými podle zákona pro skupiny bylo do března 1976 přestěhováno také asi 306 000 barevných, 153 000 Asiatů a 5900 bělochů“.*¹⁵⁶

V Jihoafrické republice existovali různé opoziční seskupení, které pomáhali organizovat protestní akce. Mezi nejúspěšnější patřil Africký národní kongres (African Native Congress). V roce 1949 byl přijat na výroční konferenci Afrického národního kongresu takzvaný Akční program. Tento program se zaměřoval na akce proti všem formám segregace a proti nadvládě bílých. Doporučoval organizovat bojkot evropských institucí a za prostředky nátlaku volil stávkový, občanskou neposlušnost a odmítání spolupráce. V roce 1952 proběhla jedna z největších akcí Afrického národního kongresu. Na 26. červen 1952 byla ohlášena demonstrace, při níž se bojkotovala všechna rasistická vládní opatření i povinnosti nosit pasy, respektovat označení „jen pro

¹⁵⁶ ILIFFE, J. *Afrika a Afričané: Dějiny kontinentu*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 335.

bílé“ atd. Postupně se tyto akce rozšířily do všech provincií, zúčastnilo se jich přes sto tisíc demonstrantů a trvaly několik měsíců. Zemřelo během nich dvacet šest Afričanů a šest Evropanů.¹⁵⁷ Asi osm set účastníků bylo zatčeno. Policejní orgány rovněž zatklý třicet pět hlavních organizátorů, včetně Nelsona Mandely a předsedy Afrického národního hnutí. Všichni byli odsouzeni k podmíněnému trestu devítiměsíčnímu vězení po dobu tří let. Podobné demonstrace se opakovaly po celá padesátá a šedesátá léta 20. století.

V průběhu 50. let 20. století se ukazovalo, že masový nenásilný nacionalismus, tak úspěšný v Indii a v tropické Africe, sice zvyšuje politické uvědomění, ale neohrožuje výrazněji režim odhodlaný střílet do demonstrantů. Politika apartheidu byla stále nebezpečnější a Afričané bezmocnější, a tak se v roce 1958 mladší radikálové odtrhli od Afrického národního kongresu a založili Panafrický kongres (PAC), odmítající spojenectví s neafrickými organizacemi. Začátkem roku 1960 se obě organizace společně podílely na dalších akcích proti nošení osobních dokumentů a vyzývaly k spoluúčasti občany černošských sídlišť kolem velkoměst, hlavně Johannesburgu a Pretorie. Shromáždily se velké zástupy lidí bez osobních průkazů, odhodlaných nechat se zatknout. Masové zatýkání mělo způsobit, že se věznicе přeplní a chod průmyslu bude ochromen nedostatkem pracovníků. Tak měly být úřady donuceny nošení pasů zrušit. Shromáždění tvořili nejenom muži, ale i mnoho žen. 21. března 1960 v sídlišti Sharpeville u Johannesburgu demonstranti obklíčili policejní stanici, což vyvolalo nepřiměřený zásah policejních oddílů. 69 lidí bylo zastřeleno a 180 vážně zraněno¹⁵⁸. Krvavé události zvedly obrovskou vlnu zájmu v celém světě. V celé zemi bylo vyhlášeno stanné právo, všechny veřejné akce zakázány a začalo mohutné zatýkání. Hned po událostech v Sharpevillu vyšel „zákon o nezákonných organizacích“ (Unlawful Organizations Act)¹⁵⁹, jímž byly Africký národní kongres, Panafrický kongres a další organizace zakázány. Dotyčné organizace se pak stáhly do podzemí, mnozí jejich členové odešli do zahraničí a začali připravovat teroristické akce. V srpnu 1962 se policejním orgánů podařilo zatknout Nelsona Mandelu a jeho spolupracovníky, kteří vedli ilegální Africký národní kongres. Za podvratnou činnost byli její představitelé odsouzeni k mnohaletému vězení. O rok později bylo soudní přelíčení

¹⁵⁷ HULEC, O. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 208.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 212.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 212.

obnoveno a rozšířeno o ještě závažnější obvinění ze sabotáží a ohrožení bezpečnosti státu. Nejvyšší představitelé hnutí včetně Nelsona Mandely, byli v roce 1964 odsouzeni na doživotí do vězení na Robben Islandu a ostatní k mnohaletým trestům, většinou patnáctiletým trestům, které si museli odpykat na témže místě.¹⁶⁰

V letech 1960 až 1983 bylo z bělošských farem nuceně odsunuto asi 1 129 000 Afričanů. Většinou byli přestěhováni do domovin a spolu s nimi asi další dva miliony lidí vysídlovaných z měst a jiných oblastí. Mnozí byli vytlačeni do osad s hustotou obyvatel městského typu, avšak bez infrastruktury a služeb. Bezohlednost přesídlovací politiky byla jednou stránkou růstu brutality, zvláště v období premiéra Vorstera v letech 1968 až 1978, kdy byl vytvořen bezpečnostní aparát praktikující mučení v měřítku srovnatelném s nejhoršími tyranii. Zatímco v roce 1948 Národní strana zvítězila ve volbách se 40 % hlasů, v roce 1977 na vrcholu své moci získala 65 %, což byly nejenom hlasy 85 % všech hlasujících Afrikánců, ale pravděpodobně i 33 % anglicky hovořících občanů. To byl pro nacionalisty hlavní triumf apartheidu.¹⁶¹

V polovině sedmdesátých let vzrostlo napětí mezi středoškoláky. V černošských sídlištích byl nedostatek škol, učeben a učitelů, žáků ve třídách naopak přibývalo, bývalo jich tam čtyřicet, někdy i stovka. Mnozí učitelé nebyli aprobovaní, úroveň výuky byla proto nízká. Mezi středoškoláky se projevil silné osobnosti, navazující kontakt i s ilegálními představiteli buněk Afrického národního odporu. Docházelo k protestům a bouřím, jejichž intenzita se stupňovala. I když převažovaly protesty proti nedostatkům ve vzdělávacím systému, odrážely se v nich výrazně i generační střety a sociální nespokojenost, která vyplývala z časté nezaměstnanosti a chudoby rodičů. Místní mládež se v důsledku uvedených jevů zradikalizovala, nejagresivnějšími se stali tak zvaní *tsotsi*¹⁶². Docházelo i k zapalování budov či aut, často spojené s drancováním a zabíjením. V centru rozsáhlých lokací Soweto, Orlando se situace zvláště vyostřila, když byla do škol jako vyučovací jazyk pro některé předměty včetně matematiky zavedena afrikánština. Proti afrikánštině jako jazyku utlačovatelů se zvedla bouře protestních akcí. V Soweto během pochodu, svolaného na 16. června 1976, směřující na stadion v Orlando, začala policie střílet do zástupu studentů. Policejní zásah vyvolal vlnu násilí ve všech černošských sídlištích po celé zemi. Studenti odmítali chodit

¹⁶⁰ HULEC, O. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 234.

¹⁶¹ ILIFFE, J. *Afrika a Afričané: Dějiny kontinentu*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 336.

¹⁶² HULEC, O. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 240.

do škol, rozšířilo se heslo „napřed svoboda, potom vzdělání“¹⁶³ a celá jedna mladá generace zůstala bez systematického vzdělání. Denním zaměstnáním se pro ni staly případy náhodně vybraných státních budov včetně škol a také terorizování učitelů, v jehož důsledku opustilo na šest set středoškolských učitelů Soweto. I z jiných lokací museli pedagogové odcházet. Školy se proto zavíraly a mládež začala vyrůstat na ulici.

Segregace bělochů a míšenců šla tak daleko, že premiér Balthasar Johannes Vorster (1915-1983) dokonce zakázal v roce 1968 jihoafrickému kriketovému družstvu start v Anglii, protože jeho členem byl jeden barevný sportovec. Už od začátku šedesátých let začaly mnohé vlády nebo světové sportovní organizace bojkotovat jihoafrické sportovní kluby za provádění rasové politiky ve sportu. První přistoupil k bojkotu Nový Zéland. Z jeho strany šlo i o odvetu za to, že Jihoafrická vláda nedovolila start jeho ragbyovému týmu, složenému také z maorských, tedy nikoli pouze z bílých členů. V roce 1968 byla Jihoafrická republika vyloučena z olympijského hnutí. Následovala vylučování z dalších mezinárodních organizací, už nejen sportovních. Jižní Afrika se dostávala, hlavně v sedmdesátých a na začátku osmdesátých let, do čím dál větší izolace.¹⁶⁴

Jihoafrická republika se ocitla v krizi, kterou vláda řešila vyhlášením mimořádného stavu v roce 1985. Tomu to stavu předcházelo mnoho problémů, které vyústily v řadu demonstrací. Školství se znovu ocitlo v krizi. Hlavním kamenem úrazu byly rozdíly v zabezpečování výuky černých a bílých dětí. Rodiče a žáci se bouřili proti přítomnosti bílých učitelů na školách v černošských sídlištích. Začali je vyhánět a přitom byly často zdemolovány třídy nebo i celé školní budovy.¹⁶⁵ K demonstracím školáků a jejich rodičů se přidaly protestní akce dělníků, kteří pod vedení svých odborových svazů začali požadovat lepší pracovní podmínky a vyšší mzdy. Velmi silné odbory měli také zaměstnanci v dopravě. Stávky se díky nim množily, ale také vzrostlo násilí. Od začátku osmdesátých let se v Jižní Africe konspirační skupiny Afrického národního kongresu běžně vytvářely v jednotlivých ulicích či čtvrtích. Byli při tom organizováni podle pečlivě vypracovaného scénáře, protože všem jejich členům hrozily při prozrazení vysoké tresty. Aktivní byla i teroristická organizace Kopí národa, která pořádala útoky na státní rafinerii nebo bombové útoky na strategické cíle. Reakcí na zvýšenou

¹⁶³ HULEC, O. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 240.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 243.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 254.

politickou aktivitu a vzrůst násilných teroristických akcí bylo vyhlášení výjimečného stavu v celé zemi. Trval od 20. července 1985¹⁶⁶ až do převratných změn na začátku let devadesátých 20. století. Uklidnění poměrů chtěla vláda dosáhnout i tvrdými opatřeními, zaváděnými během výjimečného stavu. Zaměřila se jak proti všem demokratickým silám, tak i proti extrémní pravici. Byla rovněž zavedena cenzura tisku, nesmělo se informovat o nevybíravých policejních zákrocích, kterých se s čím dál větším nasazením zúčastňovalo také vojsko.

Změna nastala, když se do čela Národní strany dostal ministr vnitra Frederik Willem de Klerk. Ten se záhy stal premiérem vlády a zrušil segregaci na mořských plážích. Po zvolení prezidentem v roce 1990 prohlásil, že odvolává zákaz Afrického národního a Panafrického kongresu a dalších zakázaných organizací. Slíbil začít hned jednat o propuštění politických vězňů, odvolat do půl roku výjimečný stav a provést zásadní změny v soudním systému včetně zrušení trestu smrti. 11. února byl po sedmadvacetiletém vězení propuštěn Nelson Mandela.¹⁶⁷ Začátkem roku 1992 si prezident de Klerk vyžádal k provedení zásadních změn v zemi souhlas bílé části obyvatelstva referendem, které získal. Všechny diskriminační zákony – opory apartheidu, měly být postupně zrušeny, což se přes značný odpor konzervativní opozice podařilo parlamentu provést v poměrně velmi krátké době. Tak přestal platit zákon o nemorálnosti sexuálních styků mezi příslušníky odlišných ras, a nakonec i zákon, upravující rozdělení obyvatelstva podle rasové příslušnosti, i když se zpočátku změna týkala jen nově narozených. Nadále neměla být rasová příslušnost uváděna v identifikačním průkazu ani v rodném listě. Tímto se Jihoafrická republika zařadila po bok demokratických států světa.

Tato podkapitola pojednávala o rasismu a státu. Popisovala dění v Německu ve třicátých letech 20. století, které vyústilo v hromadnou genocidu Židů. Dále se tato podkapitola zaměřila na dění v Jihoafrické republice a její politiku apartheidu. Oba tyto státy používaly různá zákonná opatření, aby určily, které rasy jsou méněcenné a jak se její příslušníci mají chovat. V Německu antisemitismus vyústil v holocaust, v Jihoafrické republice apartheidu sloužil k úplné segregaci bílých a černých. Je s podivem, že po zkušenostech s fašismem a holocaustem z druhé světové války,

¹⁶⁶ HULEC, O. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 259.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 262.

obyvatelé Jihoafrické republiky přistoupili na systém proklamující nadřazenost jedné rasy.

4 Současné projevy rasismu

Tato podkapitola pojednává o současných projevech rasismu zejména v zemích Evropské unie. Dále se zaměřuje na ideologie pravicového extremismu a to zejména na nacionalismus, neofašismus a neonacismus. Další část pojednává o subkultuře skinheads a jejich roli v propagování rasistických myšlenek. Poslední část pojednává o diskriminaci a rasově motivovaných útocích v Evropské unii. Nejvíce ohroženými skupinami obyvatelstva jsou Romové, muslimové, přistěhovalci a Židé.

4.1 Ideologie pravicového extremismu

Nejčastěji se ale extremismus chápe jako jakákoli ideologie nebo aktivita, která směřuje proti politickému systému jako takovému a která si klade za svůj cíl jeho likvidaci. V současné době tak za extrémní obvykle pokládáme takovou ideologii, která směřuje proti demokratickému pořádku s cílem nastolit režim totalitního nebo autoritářského charakteru.¹⁶⁸ Extremismus je pojem, který sociální vědy neužívají kvůli jeho vágnosti, a jeho aplikace v akademických rozpravách bývá stabilně kritizována. Používá se v jazyce policejních složek, které ho definují jako jakoukoli aktivitu směřující proti ústavě a demokracii.¹⁶⁹ Pojem pravice se užívá pro spojení stran konzervativního a liberálního typu, levice pak pro strany typu socialistického. Ve své diplomové práci se zaměřuji na rasismus a proto je největší pozornost věnována pravicovému extremismu, který hlásá rasovou nesnášenlivost.

Kořeny pravicového extremismu nacházíme v nacionalismu. Tato ideologie se objevuje od konce 18. století v souvislosti s Francouzskou revolucí společně se změnami, které vnesla do evropského politického prostoru. Nacionalismus vychází z představy, že lidstvo je přirozeně rozděleno do jednotlivých národů, které mají svou vlastní specifickou povahu. Nacionalisté přepokládají, že každý národ má svůj jazyk a kulturu a historické území, které ho formují. Z této představy pak vyplývá přesvědčení, že centrem politické organizace má být národ, respektive národní stát.

¹⁶⁸ MILLER, D. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: Jota, 1995, s. 215

¹⁶⁹ CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*, Praha: Portál, 2007, s. 13.

Cílem nacionalistů je tedy dosáhnout stavu, ve kterém územní hranice státu splývají s hranicemi etnickými, jazykovými a kulturními.¹⁷⁰

Již v 19. století se začala rozvíjet zvláštní forma nacionalismu, která se zřekla vazby na národní stát. Hannah Arendtová použila termín *kmenový nacionalismus*,¹⁷¹ tento nacionalismus vyžadoval od Čechů, Slováků či Poláků, aby se cítili v první řadě Slovany a od Němců, Rakušanů, aby byli v první řadě Germány. Přesně definovat nacionalismus jako jednu koherentní ideologii je velmi obtížné. Nacionalismus prodělal zásadní vývoj, který ho vedl od liberalismu středních tříd, přes konzervatismus aristokracie až po fašismus nižších a středních tříd.¹⁷²

Po pádu fašistického režimu v Itálii a nacistického v Německu sice došlo k mezinárodnímu odsouzení fašismu, respektive nacismu, ale nezmezili ani jejich přívrženci z období Mussoliniho a Hitlerovy vlády, ani myšlenky samotné. Od konce války se neustále objevují různé skupiny, které se na obě ideologie snaží navazovat. Pro ideologický rámec jejich aktivit se vžil název neofašismus, respektive neonacismus, případně obecně extrémní či krajní pravice. V posledních letech se ke krajní pravici započítává ještě pravice populistická, která často využívá antiimigrantskou a homofobní rétoriku, avšak distancuje se od fašismu, respektive nacismu. Termín neofašismus označuje fašizující skupiny vzniklé po druhé světové válce. Skupiny tohoto zaměření se obvykle neodvolávají ani tak na Mussoliniho Itálii, jako spíše na Frankovo Španělsko, Salazarovo Portugalsko, Chile za vlády generála Pinocheta a místní představitele fašistického politického proudu.¹⁷³ Neofašismus navazuje na původní fašismus, respektive na ty jeho prvky, které jsou v současné době akceptovatelné. Neofašisté tedy obvykle nezdůrazňují totalitní povahu svého učení a často se vyhýbají i propagaci násilí. Politicky se jedná o ideologii stojící zejména na myšlenkách nacionalismu, respektive šovinismu, antikomunismu a antidemokratismu, přičemž každá z těchto myšlenek zahrnuje několik dalších, navazujících idejí. Nacionalismus se zde propojuje s xenofobií a rasismem ve smyslu odmítání imigrantů, respektive cizinců kvůli odlišné kultuře, destruktivně působící na místní kulturní zvyklosti. Hlavním krédem neofašistů je silný, zdravý a nezávislý národ, ve vlastním silném státu.

¹⁷⁰ MILLER, D. ed. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*, Brno: Jota, 1995, s. 305.

¹⁷¹ DEMJANČUK, N.; DROTÁROVÁ, L. *Vzdělání a extremismus*, Plzeň: Epocha, 2005, s. 64.

¹⁷² CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*, Praha: Portál, 2007, s. 32.

¹⁷³ MILZA, P. *Evropa v černých košilích*, Praha: Nakladatelství Themis, 2005, s. 11.

Proto neofašisté ostře vystupují jak proti nadnárodním organizacím (politického i ekonomického charakteru), tak i proti imigraci, zejména ze zemí třetího světa.¹⁷⁴ Klasickým příkladem neofašistického uskupení bývala italská MSI (Movimento sociale italiano), která existovala od roku 1946 do roku 1995, kdy ji rozpustil její tehdejší předseda Gianfranco Fini a založil na jejích troskách novou stranu Alleanza Nazionale,¹⁷⁵ která se od fašismu distancovala. Do stejné kategorie spadá i španělská Falanga.¹⁷⁶ Původní symbol italského fašismu, fasces, svazek liktorských prutů s vetknutou sekerou, bývá neofašisty užíván jen zřídka, právě díky jeho návaznosti na historický fašismus. Častěji se objevují národní symboly, případně symbolika plamenů. Často také volí neofašisté pro veřejná vystoupení jednotné oblečení, obvykle tmavé košile z důvodů historické návaznosti.

Neonacismus navazuje přímo na hitlerovský nacismus a okrajově se dovolává italského fašismu nebo jihoafrického apartheidu. Ideologie neonacismus je v zásadě spojení pan-árijského rasismu a antisemitismu s odporem vůči rovnostářství. Odlišné je ale chápání nacionalismu. Neonacisté nekladou hlavní důraz na národ, ale na rasu. Nejsou tedy nacionalisty v tom smyslu, v jakém se toto slovo obvykle chápe, ale představují extrémní případ nacionalismu etnického, nebo přesněji rasového, protože největší důraz kladou na „správný rasový původ“.¹⁷⁷ Jsou militantními rasisty a antisemity a otevřeně se k tomu hlásí. Stejně jako neofašisté hlásají i neonacisté odpor k imigrantům, požadují trest smrti pro drogové dealery a homosexualitu pokládají za zvrácenost, kterou je třeba trestat. Neonacisté odmítají moderní společnost jako takovou a jejich cílem je vytvoření „nové společnosti“ na rasovém, pan-árijském základě. Hlavní způsob řešení současné situace vidí v rozpoutání tzv. „RAHOWA“, tedy Svaté rasové války (z anglického Racial Holy War, jedná se o slogan americké neonacistické organizace World Church of Creator, dnes přejmenované na Creativity Movement) a „Bílé revoluce“.¹⁷⁸ Tato revoluce by měla zbavit svět židů a jejich přísluhovačů z řad nižších ras, zlikvidovat demokracii, liberalismus, humanismus a komunismus a nastolit vládu árijců sjednocených pod vládou Vůdce.¹⁷⁹ Poměrně

¹⁷⁴ ZEMAN, V. ed. *Hrozby neonacismu – Příležitosti demokracie*, 2009, s. 33.

¹⁷⁵ MILZA, P. *Evropa v černých košilích*, Praha: Nakladatelství Themis, 2005, s. 285.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 317.

¹⁷⁷ ZEMAN, V. ed. *Hrozby neonacismu – Příležitosti demokracie*, 2009, s. 33.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 36.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 36.

dobrý příklad, jak tato ideologie může vypadat, nám nabízí kniha Turnerovy deníky (Turner Diaries) Williama Pierce, napsaná pod pseudonymem Andrew MacDonald. William Pierce byl až do své smrti v roce 2005 hlavou přední americké neonacistické organizace National Alliance (jejíž název a logo používala i dnes již neexistující česká skupina Národní aliance). Ve své knize popsal fiktivní válečný konflikt mezi americkými neonacisty a federální vládou ovládanou židovským spiknutím. V Piercově knize se objevují podobné motivy jako v díle A. Hitlera. Stát není pro neonacisty skutečně důležitý, protože v budoucí árijské říši bude existovat jen vůdce a jednotliví árijci. Bude-li nová společnost tvořena výhradně árijci, není možné, aby v ní docházelo ke konfliktům. Nacistický řád je zcela přirozený, a proto se bude společenství árijců zcela pochopitelně a bez donucování samo od sebe řídit tím nejlepším možným způsobem. Hlavní překážku na cestě k dosažení tohoto cíle představují židé, kteří ztělesňují přirozeného nepřítele všech árijců, a má-li být někdy dosaženo skutečně ideální společnosti, je třeba je nemilosrdně vyhubit. Knihou Turnerovy deníky se nechal inspirovat Timothy McVeigh, když zaútočil v roce 1996 v Oklahoma City na federální budovu. Při útoku zahynulo 168 lidí.¹⁸⁰ Neonacisté sami obvykle nevytvářejí politické strany, i když lze vypozaovat inklinaci některých představitelů neofašistických stran k této ideologii. Běžnější jsou pro ně subkulturně-politické skupiny, z nichž nejvýznamnější jsou zejména skupiny Blood and Honour a Hammer Skinheads s mezinárodním dosahem. Neonacistické skupiny představují segment relativně vydělený z běžné společnosti. Jejich fungování se blíží modelu náboženských sekt a značnou část své energie spotřebují na vlastní udržení a následnou autoreprodukcii. Spojujícím momentem těchto skupin není ani tak politika, jak již bylo řečeno, ale spíše subkultura. Nejdůležitější roli zde hraje zejména společně sdílená image (oblečení spřátelených módních značek) a tzv. white power music (WHM). Rozhodující pro WHM byly a jsou rasisticky a nacisticky orientované texty, nastal i výrazný příklon mnoha skupin ke keltským, germánským a ve střední a východní Evropě i slovanským mytologickým tématům, z nichž jsou čerpány ideály pro současný boj.¹⁸¹ Na tomto místě je nutné zdůraznit, že hudební skupiny mají pro neonacisty zcela zásadní význam, a to v celosvětovém měřítku. Hudební skupiny formulují a šíří ideologické poselství, na jejich koncertech dochází k setkávání radikálů, navazování kontaktů a utužování

¹⁸⁰ ZEMAN, V. ed. *Hrozby neonacismu – Příležitosti demokracie*, 2009, s. 37.

¹⁸¹ MAREŠ, M. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*, Brno: Barrister & Principal, 2009, s. 409.

pocitu jednoty.¹⁸² Pro neonacisty hraje v jejich sebepojetí hlavní úlohu image a symbolika těchto skupin je velmi propracovaná. Původní nacistické insignie se ale objevují jen zřídka, neboť jsou v Evropě většinou zakázány. Symbolika neonacistických skupin je založena na několika oblastech: legální symbolika Třetí říše, zástupné symboly, symboly zahraničních ultrapravicových organizací, nově vytvořené symboly, starogermánské symboly a subkulturní atributy hnutí skinheads.¹⁸³

4. 2 Subkultura skinheads

Významnou roli v rámci šíření politického extremismu hrají subkultury, díky kterým se často politická ideologie snadno šíří mezi mládež, která tvoří významnou část příznivců krajních politických postojů. Nejdůležitější subkultury z tohoto pohledu tvoří skupiny skinheads, hooligans a punk. Vzhledem k tématu této diplomové práce je nejvýznamnější subkultura skinheads.

Skinheadské hnutí vzniklo na dělnických předměstích na konci šedesátých let v Anglii. Jeho vznik ovšem významně ovlivnili přistěhovalci z Jamajky, respektive jejich vlastní mládežnická subkultura, tzv. Rude boys.¹⁸⁴ Díky tomu vzniklo zcela originální hnutí mládeže, která kladlo velký důraz na styl oblékání odkazující k jeho dělnickým kořenům, na hudbu a kulturu tančiren, fotbalové fandovství a na násilí. Prvotní skinheads se rekrutovali stejnou měrou z obou částí – bělošské i černošské – britské dělnické komunity, přičemž zde již existovala animozita vůči přistěhovalcům z Asie, zejména z Pákistánu.¹⁸⁵ Rané hnutí skinheads nebylo rasistické v pravém slova smyslu a jen velmi těžko bychom o něm mohli mluvit jako o hnutí politickém. Objevovaly se v něm sice prvky nacionalismu a specifického rasismu, ale také prvky sociálního protestu a třídní sebeidentifikace, odkazující spíše k levicové části politického spektra. Na druhou stranu je nutné zdůraznit, že hnutí se od počátku formovalo jako násilné. Významná část jeho stoupců se účastnila diváckého násilí

¹⁸² ZEMAN, V. ed. *Hrozby neonacismu – Příležitosti demokracie*, 2009, s. 37.

¹⁸³ ZEMAN, V. ed. *Hrozby neonacismu – Příležitosti demokracie*, 2009, s. 38.

¹⁸⁴ CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*, Praha: Portál, 2007, s. 124.

¹⁸⁵ ZEMAN, V. ed. *Hrozby neonacismu – Příležitosti demokracie*, 2009, s. 44.

ve skupinách hooligans a příslušnost k tvrdému jádru fotbalových fanoušků byla pro skinheady typická. Hnutí prodělalo svůj vrchol na konci šedesátých let, zájem o něj pak v britské společnosti upadal (mimo Velkou Británii se v té době ještě nerozšířilo). Zpět se vrátilo až v polovině sedmdesátých let spolu s punkovou revoltou, se kterou skinheads sdíleli rebelantské názory. Současně se ale rozcházely v otázkách politické profilace, které v té době nebyla u skinheads nijak jasná, zatímco punkové hnutí směřovalo výrazně „doleva“. Díky těmto pnutím se na konci sedmdesátých let a na začátku první poloviny let osmdesátých hnutí začalo štěpit, aby se posléze rozdělilo do tří skupin: rasistické, ne-rasistické a antirasistické. Na jedné straně stáli skinheads ovlivnění rasismem a politickým programem extrémní pravice, proti kterým záhy začali vystupovat skinheadi navazující na původní multikulturní základ celého hnutí a akcentující spíše levicové prvky uvnitř skinheadského hnutí. Stranou celého konfliktu se snažili stát „tradicionalisté“ udržující ducha původně nepolitického hnutí. Přestože se záhy všechny tyto skupiny rozšířily po celé Evropě, rasistická větev se stala nejvýraznější.

Rasistickou odnož skinheads lze teoreticky dále rozdělit na neofašisty a neonacisty. Neofašisté se hlásí v první řadě k nacionalismu, který pokládají za základ společenského uspořádání a důležitý je pro ně boj proti imigrantům a „barevným“.¹⁸⁶ Neonacisté oproti tomu navazují přímo na tradici hitlerovskou, pokládají se za árijce a nacionalismem opovrhují, neboť podle nich rozděluje bílé národy a staví je proti sobě. Důležitá je podle neonacistů barva kůže, respektive správná krev. Přestože lze toto dělení mezi rasistickými skinheads skutečně identifikovat, neznamená to, že se jedná o nesmiřitelné soupeře. Značná část rasistických skinheads v jasných politických termínech vůbec neuvažuje a důležitější jsou pro ně subkulturní znaky hnutí, násilí a rasismus. Z této odnože skinheadského hnutí se celosvětově rekrutuje drtivá většina neonacistů i významná část příznivců ostatních ultrapravicových uskupení. Vzhledem k tomu, že faktická politická aktivita této skupiny je velmi omezena, představuje její hlavní projev zejména subkulturní činnost spjatá v první řadě s působením tzv. white power kapel.¹⁸⁷ Ultrapravicoví skinheads využili i celosvětový rozvoj internetu

¹⁸⁶ CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*, Praha: Portál, 2007, s. 125.

¹⁸⁷ ZEMAN, V. ed. *Hrozby neonacismu – Příležitosti demokracie*, 2009, s. 38.

a intenzivně začali využívat toto médium. Zvláště v kontextu velkého rozsahu svobody slova v USA, kde je umístěna většina stránek i skinheadských serverů.¹⁸⁸

Mezi nejaktivnější organizace hnutí skinheads patří v současné době Bohemia Hammer Skins (BHS) a Blood and Honour (BaH). Organizace BHS oficiálně neexistuje, odhaduje se však, že má cca 500-800 členů. Je to nadnárodní organizace, působící v různých částech světa. Jedná se o nejradikálnější hnutí skinheads založené na vůdcovském principu. Hnutí se hlásí k historickému nacismu, xenofobii a militarismu. Označují se za „rytíře bílé rasy“¹⁸⁹ a svými postoji a názory se blíží až k náboženské sektě. K vlastní ideologii se vedení hnutí vyjadřuje takto:

*„My musíme chránit existenci našich lidí a budoucnost bílých dětí! Bojujeme o přežití a holou existenci bílé rasy! Naše ideály jsou čisté a přímé jako naše árijské srdce!“*¹⁹⁰

Hnutí Blood and Honour vzniklo počátkem osmdesátých let ve Velké Británii a otevřeně se přihlásilo k myšlenkám národního socialismu a stalo se integrující silo v Evropě. Myšlenkové rozdíly mezi BHS a BaH jsou nepatrné a v současné době prakticky splývají.

4. 3 Diskriminace a rasově motivované útoky v EU

Jak vyplývá z průzkumu Agentury Evropské unie pro základní práva (FRA), který se zabýval diskriminací menšin Evropské unii, mezi nejčastějšími oběťmi diskriminace jsou přistěhovalce, příslušníci romského etnika a také náboženské minority především židovské a muslimské.¹⁹¹ Je těžké přesně určit počet rasově motivovaných útoků, protože většina obětí je neohlásí nebo nejsou označeny jako rasové útoky, ale pouze násilné trestné činy. Členské země Evropské unie mají své specifické problémy s rasismem. V této části diplomové práce se zaměřím na rasově

¹⁸⁸ MAREŠ, M. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*, Brno: Barrister & Principal, 2009 s. 410.

¹⁸⁹ CHMELÍK, J. *Symbolika v extremistických hnutích*, Praha: Střední policejní škola Ministerstva vnitra, 2005, s. 9.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 8.

¹⁹¹ *FRA - European Union Agency for Fundamental Rights*. [online]. 2010. [cit. 2011-05-17]. EU-MIDIS: European Union Minorities and Discrimination Survey. Dostupné z WWW:<http://fra.europa.eu/fraWebsite/eu-midis/index_en.htm>.

motivované útoky v zemích Evropské unie, ty jsou dále rozděleny podle povahy obětí: Romové, muslimové, uprchlíci a přistěhovalci a Židé.

Podle průzkumu prováděným agenturou FRA v roce 2008 jsou Romové nejčastějšími oběťmi rasově motivovaných útoků v zemích Evropské unie. Studie Paula Iganskiho *Rasové násilí v Evropě* (Racist Violence in Europe, 2011)¹⁹² uvádí několik konkrétních případů rasově motivovaných útoků proti Romům. V Turecku v lednu 2010 došlo ke střetu obyvatel z předměstí Selendi města Manisa s romskou komunitou. Důvodem sporu bylo neobsloužení místního Roma v čajovně. Romská obydlí byla zničena a jejich obyvatelé se museli uchýlit do rumunské čtvrti v Manise. Některé zdroje uvádějí, že šlo o „rasovou čistku“, která vyhnala Romy z předměstí Selendi do jiné části města. Podobný útok se odehrál v Rumunsku na jaře roku 2009. Přibližně 400 rumunských Maďarů napadlo tamní romskou komunitu. Zapálili jejich domy a auta. Důvodem útoku byla krádež několika koní patřících rumunským Maďarům. Studie se dále zmiňuje o nepřístupném násilí italských policistů při výsleších romských obyvatel. V hlavním městě Severního Irska došlo v létě 2009 k rasistickým útokům na rumunské Romy. Byli nuceni opustit své domovy, poté co několik nocí byli zastrašováni rasistickými pokřiky a skupina lidí jim vytloukla okna a rozbila dveře. Několik dní našli útočiště v místním kostele, ale přes odsouzení toho to činu místními politiky, odcestovali zpátky do Rumunska.¹⁹³

Po teroristickém útoku na newyorské Světové obchodní centrum v roce 2001, se objevili útoky na muslimské obyvatelstvo po celé Evropě. Jedná se zejména o verbální útoky na muslimské organizace přes e-mail nebo telefon, méně častější jsou přímo fyzické útoky (výjimkou je Dánsko a Nizozemsko).¹⁹⁴ Muslimské ženy byly často oběťmi verbálních útoků. Mešity a islamistická kulturní centra se stávala terčem vandalství. Například v roce 2004 v Nizozemsku byl zastřelen kontroverzní dánský filmový režisér Theo van Gogh, který pobouřil muslimy natočením krátkého filmu o podřízeném postavení žen v jejich náboženství. Atentátníkem byl radikální muslim Muhammad Bouyeri. Po tomto incidentu následovalo mnoho napadení, žhářských útoků

¹⁹² ENRA – European Network Against Racism. [online]. 2011. [cit. 2011-05-18]. Racist violence in Europe. Dostupné z WWW: <<http://www.enar-eu.org/Page.asp?docid=15845&langue=EN>>.

¹⁹³ ENRA – European Network Against Racism. [online]. 2011. [cit. 2011-05-18]. Racist violence in Europe. Dostupné z WWW: <<http://www.enar-eu.org/Page.asp?docid=15845&langue=EN>>.

¹⁹⁴ ENRA – European Network Against Racism. [online]. 2011. [cit. 2011-05-18]. Racist violence in Europe. Dostupné z WWW: <<http://www.enar-eu.org/Page.asp?docid=15845&langue=EN>>.

a vandalství na mešitách. V roce 2005 v Londýně došlo k teroristickým bombovým útokům, po těchto událostech bylo zaznamenáno zvýšení rasistických útoků vůči Muslimům.¹⁹⁵ V následujícím roce 2006 se objevila kauza kolem karikatur proroka Mohammeda dánského deníku Jyllands-Posten, které rozpoutaly nepokoje v muslimském světě. Tyto karikatury vyvolaly velké napětí nejenom na Blízkém východě. V souvislosti s touto událostí bylo na kodaňském hřbitově poničeno a znesvěceno pětadvacet muslimských hrobů.¹⁹⁶ Násilné útoky s rasistickým podtextem proti Muslimům se objevují po celé Evropě. Podle studie Paula Inganskiho se postavení Muslimů zhoršilo ve Finsku, Řecku a Francii. Příkladem zvyšujícího se násilí proti Muslimům je vražda Marwy El-Sherbini, která se odehrála roku 2009 v Německu. Podle studie Rasové násilí se v Evropě jedná o první “islamofobní” vraždu v Německu. Útočníkem byl 29-letý muž původem z Ruska, který se pohádával s těhotnou El-Sherbini na dětském hřišti kvůli houpačce. Urážel ji a použil slova typu „teroristko“ a „islamistko“. Za toto chování byl odsouzen a dostal peněžitý trest ve výši €780, ale státní zástupce se odvolal. Při dalším soudním jednání obžalovaný vytáhl nůž a pobodal Marwy El-Sherbini přímo v soudní síni a způsobil jí smrtelné zranění. Následně byl odsouzen k doživotnímu trestu.¹⁹⁷

Migranti a uprchlíci jsou důležitou skupinou obětí, na které je páčáno rasové násilí. Násilí se objevuje v těch zemích, kde jsou s touto skupinou nějaké větší problémy. Místní lidé se cítí přistěhovalci ohroženi. Argumentují tím, že jim přistěhovalci berou práci a jsou zátěží pro státní pokladnu. Objevují se také útoky na organizace či aktivisty, kteří pomáhají uprchlíkům a přistěhovalcům. V souvislosti s tímto problémem můžeme hovořit o kulturním rasismu.¹⁹⁸ Kulturní rasismus vychází z přesvědčení, že příslušníci jiných ras jsou primárně příslušníky jiných kultur, které nejsou kompatibilní s evropskou kulturou a civilizací. Tento druh rasismu se obvykle spojuje s všeobecnější xenofobií, zaměřenou obecně vůči všem cizincům. Ta se v jednotlivých zemích obvykle pojí s averzí vůči konkrétnímu etniku, v Německu jsou to Turci, ve Francii Arabové, v Británii Pákistánci, kterému je kladeno za vinu zhoršování ekonomické situace

¹⁹⁵ ENRA – European Network Against Racism. [online]. 2011. [cit. 2011-05-18]. Racist violence in Europe. Dostupné z WWW: <<http://www.enar-eu.org/Page.asp?docid=15845&langue=EN>>.

¹⁹⁶ Aktuálně.cz [online]. 2006 [cit. 2011-05-19]. Vandalové ničili hroby muslimů v Kodani. Dostupné z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=77964&tro1164_0_2>.

¹⁹⁷ ENRA – European Network Against Racism. [online]. 2011. [cit. 2011-05-18]. Racist violence in Europe. Dostupné z WWW: <<http://www.enar-eu.org/Page.asp?docid=15845&langue=EN>>.

¹⁹⁸ CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*, Praha: Portál, 2007, s. 59.

a parazitismus. Tato averze je většinou umocňována kulturními, sociálními a náboženskými odlišnostmi, které tyto skupiny zřetelně oddělují od majoritní společnosti. Někdy dochází i ke ztotožňování této kulturní odlišnosti s konkrétním negativním jevem spojovaným s některými nositeli této kultury („muslimové jsou fundamentalisti“, „Romové kradou“ apod.), což ve svém důsledku vede k odmítání cizí kultury jako takové.¹⁹⁹

Antisemitské násilné projevy jsou především zaznamenávány v důsledku konfliktu Palestiny a státu Izrael. Například ve Francii zaznamenali nárůst protizidovského násilí v prosinci 2008 po izraelském útoku na pobřeží Gazy. Násilné incidenty byly různého charakteru např. vážné ublížení na zdraví, vandalství na synagogách a na židovských školách a také na náhrobních kamenech atd.²⁰⁰

¹⁹⁹ CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*, Praha: Portál, 2007, s. 59, s. 60.

²⁰⁰ ENRA – *European Network Against Racism*. [online]. 2011. [cit. 2011-05-18]. Racist violence in Europe. Dostupné z WWW: <<http://www.enar-eu.org/Page.asp?docid=15845&langue=EN>>.

5 Rasismus v české společnosti

Tato kapitola se věnuje rasismu v české společnosti. V České republice patří romské etnikum k největším, proto je jí věnována celá podkapitola, která se zabývá romskou historií. Další podkapitola se zabývá rasismem v běžném životě, jedná se zejména o ztížený přístup k bydlení či zaměstnání a také nerovný přístup ve vzdělávání romských dětí. Poslední kapitola pojednává o rasově motivovaných útocích na Romech a o extremistických hnutích v České republice.

5.1 Romská menšina v ČR

Česká republika patří mezi státy, kde národnostní menšiny tvoří zhruba 5 % obyvatelstva.²⁰¹ Tyto menšiny tvoří jak lidé, kteří splývají s českou většinovou společností, např. barvou kůže, jazykem a historií, tak i lidé, kteří mají jinou tradici a odlišnou kulturu. Mezi ně patří zejména početná skupina Romů. Vzhledem k tématu mé diplomové práce se budu věnovat romské menšině, které se rasismus a diskriminace nejvíce dotýká.

Národnostní menšiny se vyznačují tím, že disponují silným národním vědomím, které se opírá o historické, jazykové a kulturní tradice mateřského národa. Dvojznačnost vlastních postojů se pohybuje mezi identifikací se státem, v němž žijí, a současně určitým odstupem od tohoto státu, jeho majoritního společenství. Z kulturně-antropologického hlediska je národnostní menšina určité společenství lidí, kteří společně sdílejí etnické, kulturní a jazykové znaky odlišné od většiny obyvatel státu a projevují společně přání být považováni za národnostní menšinu v zájmu uchování a rozvíjení vlastní identity, kulturních tradic a mateřského jazyka.²⁰² Na území České republiky se nacházejí tyto menšiny: německá, polská, slovenská, maďarská, ruská, ukrajinská, vietnamská a další. Jak už jsem se zmínila dříve, největší pozornost

²⁰¹ ŠIŠKOVÁ, T. ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu: multikulturní výchova v praxi*. Praha: Portál, 2008, s. 88.

²⁰² Tamtéž, s. 91.

bude věnována romské menšině, zejména její historii a odlišné mentalitě. Z nepochopení romské mentality pramení mnoho nesnášenlivosti ze strany majoritní společnosti.

Romové pocházejí z Indie, odešli odtud před více než tisíciletím, putovali přes Persii, Turecko na Balkán a odtud dál do střední Evropy; druhá vlna postupovala severem Afriky přes Gibraltar do Španělska a odtud rovněž do středu Evropy. Ještě před odchodem z Indie tam žili po mnohá staletí a jejich jazyk, náboženské představy, kultura a normy se vyvíjely v tomto prostoru. Mnoho z toho, co dělá Romy odlišnými je právě jejich země původu. Takto Indii popisuje Viktor Sekyt:

„Indie je zemí se třemi úrodami do roka. Příroda je zde štědrá a k pouhému přežití nebylo třeba vynakládat mnoho sil (dnes díky přelidnění to už neplatí). Vedro, vlhko, množství hmyzu a prudké změny klimatu nepřejí vytváření hmotných statků. Vše podléhá rychlému rozkladu. Potraviny se kazí před očima, látky se rozpadávají na těle a dům, postavený převážně z palmového listí, vydrží sotva rok. Je těžké cokoliv uchovat, ale není to vůbec nutné. Pro přežití to není důležité. A pro život zde stačí tak málo. Díky klimatu není třeba ani pevný dům, ani dobrá obuv, ani teplý oděv.“²⁰³

Předkové Romů patrně příslušeli k nejnižším a opovrhovaným kastám, které se nazývaly specifickými jmény, ale majoritní společnost je znala pod souhrnným jménem Dómové ²⁰⁴. Romové po odchodu z Indie přišli nejprve do Persie, kde zřejmě po určitou dobu setrvali. Teprve po opuštění Indie mohly výrazné odlišnosti od okolního perského obyvatelstva vyvolat u členů domských kast vědomí společného původu a název Dom se mohl stát skupinovým jménem pro celé etnikum. Indická cerebrální hláska d se pak dialektologicky diferencovala a změnila se v Arménii v hlásku l (Lomové), v Syrii v d (Domové) a v Evropě v r (Romové).²⁰⁵ Po odchodu z Persie se Romové jižně od Kaspického moře rozdělili v průběhu 8. století do skupin putujících jednak do Arménie a také do Sýrie a Palestiny. Na Balkáně (Byzantská říše) se první Romové objevili nejpozději v 11. století. V Byzantské říši dostali Romové pojmenování, kterým jsou pak nazýváni v Evropě, Cikáni. Gruzínský mnich nazval v roce 1068 skupinu lidí, která zbavila okolí Konstantinopole jedovatých hadů, řeckým

²⁰³ ŠIŠKOVÁ, T. ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu: multikulturní výchova v praxi*. Praha: Portál, 2008, s. 88.

²⁰⁴ NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999, s. 12.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 12.

slovem Athinganoi (z tohoto slova jsou odvozovány názvy Cikán, Zigeuner, Cygan atp.). Od počátku mělo pojmenování hanlivý charakter, protože bylo původně označením heretické sekty, která údajně provozovala magii. Balkánský poloostrov se stal po několik staletí domovem Romů a výchozím bodem pro jejich další putování do Evropy. Romové se tam usazovali, o čemž svědčí mnoho řeckých slov v romštině (např. drom-cesta, foro-město).²⁰⁶

Zatímco v 15. století byli Romové v Evropě přijímáni vcelku vstřícně, od počátku 16. století se jejich postavení radikálně měnilo. Důvody změny v postoji tehdejší společnosti lze sledovat z různých hledisek: Jednoznačně byli Romové chápáni jako cizorodý prvek ve společnosti, protože se odlišovali antropologicky. Stávali se tak snadným terčem zobecňování jednotlivých negativních zkušeností. Navíc se v této době objevilo pro Evropu nebezpečí v podobě turecké expanze. Antropologická podobnost s Turky (snědá barva pleti), jazyk Evropanům nesrozumitelný i fakt, že Romové do střední a západní Evropy pronikali především z Balkánu a Uher, které byly zčásti pod tureckou kontrolou, zavdaly příčinu k obvinění Romů ze špionáže ve prospěch osmanské říše. Obvinění ze špionáže ve prospěch Turků se objevuje již v roce 1498 v usneseních říšských sněmů v Německu. Později v průběhu 17. století a nejvýrazněji v době největšího pronásledování v 18. století se příčinou ke stíhání stalo tzv. potulování – „cikánská chuze“.²⁰⁷ Po třicetileté válce totiž nastal proces znevoloňování venkovského obyvatelstva a Romové jako potulný prvek nezapadali do vznikajícího absolutistického státu. V dokumentech se mluví především o údajné asociálnosti. Romové byli vnímáni jako tuláci bezcílne putující zeměmi, kteří si prostředky k obživě opatřují drobnými krádežemi.²⁰⁸

Většinová společnost v Evropě v 19. století nadále Romy považovala především za tuláky putující z místa na místo. V první polovině 19. století vznikl v literatuře romantický obraz Romů údajně žijících bezstarostným svobodným životem (díla A. S. Puškina, K. H. Máchy a dalších). Realita jejich života se však značně lišila od literárního zpracování. Většina Romů navíc žila usazeně, alespoň v jihovýchodní

²⁰⁶ *Romea.cz* [online]. 2010 [cit. 2011-05-27]. Původ Romů a jejich příchod do Evropy. Dostupné z WWW: <<http://skola.romea.cz/cs/historie/puvod-romu-a-jejich-prichod-do-evropy/>>.

²⁰⁷ NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999, s. 61.

²⁰⁸ *Romea.cz* [online]. 2010 [cit. 2011-05-27]. Pronásledování Romů ve střední a západní Evropě. Dostupné z WWW: <<http://skola.romea.cz/cs/historie/pronasledovani-romu-ve-stredni-a-zapadni-evrope>>

Evropě. Ve třicátých letech 19. století se počet Romů odhadoval asi na 600 000 osob. Zájem o Romy vedl v roce 1888 k založení Gypsy Lore Society, která existuje dodnes a jejímž cílem je studium života Romů. Na území Slovenska se v roce 1894 provádělo, podobně jako v dalších částech tehdejších Uher, sčítání Romů. Podle těchto údajů tam žilo asi 36 000 Romů. Mezi nejčastěji uváděná povolání patřila nádenická práce, z tradičních řemesel kovářství a provozování hudby. Na území Slovenska žilo více Romů, zejména protože zde byli méně pronásledováni. Romové se tak na Slovensku usazovali již od 16. až 17. století.²⁰⁹

Romové se v letech 1933 – 1945 na územích kontrolovaných nacistickým Německem stali obětí hromadné perzekuce. V protektorátu Čechy a Morava žily tři skupiny obyvatelstva: německá menšina, česká většina a občané tzv. neárijského původu (Židé a Romové). Zatímco v Německu byly pojmy cikán a cikánský míšenec určeny z rasového hlediska v zákonu o říšských občanech ze 14. listopadu 1935, protektorátní legislativě k tomu došlo až v květnu 1943. První protiromský výnos vydala protektorátní vláda 31. března 1939. Úřady měly věnovat životu a chování Romů zvýšenou pozornost a dbát především na to, aby netábořili ve skupinách přesahující rámec rodu nebo rodiny. V pohraničním pásmu bylo kočování zakázáno úplně a kočovné rodiny se musely usadit ve vnitrozemí. Frekvence Romů koncem 30. let 20. století, způsobená útoky jednotlivců i celých rodin z říše a z okupovaných rakouských oblastí do protektorátu, ze Sudet a přechodně i ze Slovenské republiky, měla za následek zvýšení počtu romské populace. Tato skutečnost poskytla záminku k prvnímu mimořádnému protiromskému opatření.²¹⁰

Předpisem z 30. listopadu 1939 protektorátní ministerstvo vnitra přikázalo, aby se Romové do dvou měsíců trvale usadili a zanechali kočování. K tomuto nařízení se vázal další předpis, podle něhož se měly policejní a okresní úřady postarat o bezpodmínečné usazení kočovníků a podávat o jeho průběhu pravidelné zprávy. Těm, kteří by zákaz nerespektovali, bylo pohroženo zařazením do kárných pracovních táborů. Tábory byly otevřeny v srpnu 1940 v obcích Lety u Písku a Hodonín u Kunštátu pro muže starší 18 let, kteří se vyhýbali práci a nemohli prokázat, že si řádným způsobem

²⁰⁹ *Romea. cz.* [online]. 2010 [cit. 2011-05-27]. Romové v 19. století. Dostupné z WWW:<<http://skola.romea.cz/cs/historie/romove-v-19-stoleti/>>.

²¹⁰ NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999, s. 67.

zajišťovali obživu.²¹¹ Podle předpisem říšského ministra vnitra z 16. prosince 1942, měli být vybráni cikánští míšenci, Cikáni-Romové a neněmečtí příslušníci cikánských skupin balkánského původu neněmecké krve a bez ohledu na stupeň svého míšení měli být se svými rodinami transportováni do koncentračního tábora Auschwitz-Birkenau. Holocaust protektorátních Romů byl zahájen v cikánských táborech v Letech a v Hodoníně a zakončen v Auschwitz-Birkenau.²¹²

Cikánský tábor v Letech vznikl na místě bývalého kárného pracovního tábora. Kapacita tábora byla sice zvětšena tak, že tábor byl schopen pojmout až 600 vězňů, ale i tento počet byl brzy překročen, neboť v průběhu srpna 1942 bylo v táboře internováno přes 1100 mužů, žen a dětí. Tábor nebyl vybaven potřebným hygienickým a dalším zařízením pro tak velký počet osob. Navíc byli v táboře až do srpna 1942 vězněni pouze muži. Od srpna 1942 zde ve zcela neuspokojujících podmínkách živořily i ženy a děti. Po velkém náporu v srpnu 1942 přicházeli do tábora většinou pouze jednotlivci nebo rodiny. Počet vězňů tak nadále nestoupal, ale neuspokojivé podmínky v táboře zůstaly prakticky stejné. Podle ustanovení táborového řádu bylo povinností vězňů pracovat. Především se jednalo o práce na stavbě silnice na trase Plzeň-Ostrava. Dále věžňové pracovali na odklizení lesních polomů a v zemědělství. Při práci na vzdálenějších místech byli věžňové ubytováni mimo tábor. To sice na jedné straně skýtalo lepší možnost útěku, ale na straně druhé prchající vězeň musel opustit příbuzné, kteří zůstali v táboře. Na těchto dislokovaných pracovištích pracovali věžňové pro místní podnikatele, kteří si tuto levnou pracovní sílu objednávali u velitelství tábora. Získané peníze za práci nebyly vypláceny a měly sloužit k úhradě nákladů spojených s provozováním tábora. Strava, která se skládala ze snídaně, oběda a večeře, byla podávána pouze v tom nejnútnejším množství. Dávky jídla byly dočasně zvýšeny před transportem do koncentračního tábora. Byl zaznamenán také případ rozkrádání potravin četnickým personálem. Katastrofální ubytovací, stravovací a hygienické podmínky vedly k časté až chronické nemocnosti vězňů. Z 30 dětí narozených v táboře žádné nepřežilo. Vyvrcholením bylo na přelomu let 1942-43 propuknutí tyfové epidemie, na jejíž následky zahynulo největší množství vězňů. Celkem prošlo internací v tomto táboře 1 309 osob, z nichž 326 internaci nepřežilo. Další čtvrtina vězňů byla propuštěna

²¹¹ Tamtéž, s. 67.

²¹² NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999, s. 69.

nebo utekla. Ostatní vězňové byli transportováni do koncentračního tábora v Osvětimi.²¹³

Po ukončení války zůstalo na území českých zemí naživu pouze necelých tisíc Romů, což představovalo asi sto rodin, které patřily do skupin českých a moravských usedlých Romů. Po válce došlo k několika velkým přistěhovaleckým vlnám Romů ze Slovenska do českých zemí. Romové sem přicházeli kvůli lepším pracovním příležitostem, osídlování pohraničí a hlavně do velkých průmyslových center.²¹⁴ V padesátých letech 20. století došlo k rušení romských osad a rozmisťování jejich obyvatel po republice. Předpokládalo se, že se Romové do společnosti začlení. Změna však nastala pouze v tom, že se do Čech začali stěhovat Romové ze Slovenska, přicházeli sem za prací a obživou a chtěli zpočátku změnit svůj primitivní způsob života. Děti začaly chodit do školy, rodiče si našli práci. Přesto však jejich sociální situace zůstávala velice slabá. Komunistická vláda se rozhodla podporovat je nejen materiálně, ale i finančně a poskytnout jim vzdělávací možnosti. Problém byl ten, že veškeré snahy nerespektovaly jejich osobnost, svým způsobem z nich chtěla vláda udělat Čechy.²¹⁵

Listopadová revoluce v roce 1989 měla velký vliv na život romského etnika. Romové se stali rovnoprávními občany a byli uznáni jako samostatná národnost, (do roku 1989 nebyli uznáváni jako národnostní menšina)²¹⁶. Začali prezentovat svoji literaturu, součástí studijního programu vysokých škol se stalo i studium romského jazyka i kultury. Toto období s sebou přináší i negativní jevy. Zejména vysokou nezaměstnanost romské menšiny pohybující se kolem 60%. K příčinám patří nízké vzdělání, jehož důsledkem jsou omezená pracovní místa. Dalším problémem je získávání financí a obživy nelegálním způsobem.²¹⁷ Také migrace Romů je dodnes stále aktuálním tématem. Romové žádají především o azyl ve Velké Británii, další destinací byla Kanada, ale ta se po zavedení turistických víz pro občany České republiky v roce 2009 stala pro romské občany nedostupnou. Tento odchod Romů je často zlehčován vysvětlením, že utíkají za lepším a jednodušším životem. Pravdou je,

²¹³ FRANKL, M. *Holocaust.cz* [online]. 2008. [cit. 2011-05-27]. Cikánský tábor v Letech. Dostupné z WWW: <www.holocaust.cz>.

²¹⁴ ŠIŠKOVÁ, T. ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu: multikulturní výchova v praxi*. Praha: Portál, 2008, s. 130.

²¹⁵ BARTOŇOVÁ, M.; VÍTKOVÁ M. *Strategie ve vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami*. Brno: Paido, 2007, s. 33.

²¹⁶ Tamtéž, s. 33.

²¹⁷ Tamtéž, s. 34.

že po roce 1989 se situace Romů u nás zkomplikovala. Začaly se projevovat otevřené rasistické postoje vůči romským dětem, a proto romské rodiny uvádějí jako jednu z nejdůležitějších příčin odchodu strach o budoucnost svých dětí. Na druhou stranu je nutno uvést, že žádosti o azyl romských žadatelů byly ve většině případů kanadskými nebo britskými úředníky odmítnuty.²¹⁸

T. Šišková uvádí, že počet Romů se v České republice odhaduje přibližně na 250 tisíc.²¹⁹ Snahou je integrovat Romy do majoritní společnosti. Společenská integrace této etnické skupiny předpokládá trpělivé působení na její členy, zároveň však s sebou přináší odbourávání předsudků veřejnosti.

5. 2 Rasismus v běžném životě

Tato podkapitola je zaměřena na obtíže a překážky, s nimiž se romská minorita v České republice potýká. Mezi často se objevující problémy, s nimiž se Romové u nás setkávají, patří například: ztížený přístup ke kvalitnímu bydlení, ztížený přístup na trh práce, nízká vzdělanost, rizikové sociálně patologické jevy, nedostatečné sociální kompetence, zhoršené zdraví a další.

Nekvalitní bydlení ve vyloučených lokalitách využívají především sociálně slabé skupiny obyvatel, jež zde byly v minulosti násilně přestěhovávány a vytlačovány z oblastí, které byly pro ostatní obyvatele lukrativnější. S takovýchto vyloučených lokalit je pak velice obtížné se dostat, ačkoliv to není úplně nemožné. Toto platí také pro sociálně vyloučené lokality, kde je vysoký procentuální podíl Romů z celkového počtu tamních obyvatel. Taková to ubytování zpravidla vznikla jako nouzová forma bydlení, která nahrazovala to předešlé a zpravidla kvalitnější bydlení. Velká část těchto lokalit však vznikla jako důsledek postkomunistické transformace v průběhu 90. let 20.

²¹⁸ BARTOŇOVÁ, M.; VÍTKOVÁ M. *Strategie ve vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami*. Brno: Paido, 2007, s. 34.

²¹⁹ ŠIŠKOVÁ, T. ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu: multikulturní výchova v praxi*. Praha: Portál, 2008, s. 109.

století.²²⁰ Část romských nájemníků nedodrží standardní susedské vztahy a neumí se postarat o přidělený byt, což vede k jeho vybydlení. Romské rodiny dokážou v krátké době zničit byt či celý dům natolik, že je nutná jeho generální oprava nebo demolice. Majoritní společnost přenáší tyto negativní zkušenosti na celou komunitu a odmítá bydlet v její bezprostřední blízkosti.²²¹

Zatímco do roku 1989 naprostá většina Romů musela pracovat a zaměstnání jim zajišťoval stát, který nezaměstnanost hodnotil jako trestný čin příživnictví, tak v průběhu první poloviny 90. let 20. století došlo k obrovské změně této situace. V důsledku ekonomické transformace přišla řada lidí o své zaměstnání a nejvíce se tato skutečnost podepsala na nekvalifikovaných a málo kvalifikovaných pracovních silách. Tyto byly uvrženy do opakované a dlouhodobé nezaměstnanosti, kterou ještě více podporuje neustále se zvyšující tendence navyšování kvalifikačních předpokladů u potencionálních zaměstnanců. V sociálně vyloučených romských lokalitách se míra nezaměstnanosti pohybuje okolo devadesáti procent.²²² Toto má na obyvatele lokality mnoho negativních dopadů. Mezi ně patří nejen materiální chudoba, ale také sociální a psychické důsledky (ztráta pracovních návyků, rezignace na další hledání práce, sklon k závislostem atd.). Na druhou stranu skutečnost, že stát poskytováním přídavků na děti, příspěvků na bydlení a dalších sociálních dávek zajišťoval sociálně ohroženým občanům nejzákladnější životní podmínky, stala se pro mnohé Romy jedním z legitimních zdrojů obživy. Taková opatření obsahovala ovšem demotivující náboj, neboť pro početné rodiny se stalo výhodnější žít na podpoře, než aby chodili do práce.²²³

Vzdělání romské populace je zcela rozhodujícím předpokladem k vzestupu romského etnika a jeho integrace do společnosti. Systém vzdělávání by měl být propojen a aplikován na celou romskou populaci v celém jejím průřezu. Romské děti často neupějí již v první třídě základní školy; buď musí opakovat ročník, nebo se uvažuje o jejich přeřazení do zvláštní školy. Přistoupí-li se k druhé možnosti, jsou děti často

²²⁰ GAC: *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. [online]. Praha: 2006. [cit. 2011-05-27]. Dostupné z: <www.mpsv.cz/cs/3052>.

²²¹ NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouci, 1999, s. 114

²²² GAC: *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. [online]. Praha: 2006. [cit. 2011-05-27]. Dostupné z: <www.mpsv.cz/cs/3052>.

²²³ NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999, s. 111.

skutečně přeřazeny, protože podobně neúspěšné jako ve školních lavicích jsou i v psychologických testech, na jejichž základě se o přeřazení do zvláštní školy rozhoduje. Přeřazení často napomohou i rodiče, kteří se nejen nebrání tomuto rozhodnutí, ale naopak se ho často dožadují. Dítě samo je pak ve zvláštní škole spokojeno, pomalejší postup a individuálnější přístup mu vyhovují. I když se později ukáže, že intelektové vlastnosti dítěte jsou průměrné, příp. nadprůměrné, zpětné přeřazení do základní školy je prakticky neuskutečnitelné. Přitom absolvování zvláštní školy celoživotně stigmatizuje a umožňuje jen omezený výběr budoucího povolání. Nejčastější chybou, které se pedagogové dopouštějí, je předpoklad, že romské dítě je v podstatě stejné jako české dítě, jen poněkud „zaostalé“. Představa, že můžeme doplnit znalost vyučovacího jazyka a pak se vše samovolně zlepší, je zavádějící. Jediný možný a smysluplný přístup musí vycházet ze znalosti osobnosti romského dítěte, ze znalosti metod a obsahu rodinné výchovy v romských rodinách a ze znalosti mimoškolního života romského dítěte a jeho světa.²²⁴

5.3 Rasově motivované útoky a extremistické skupiny v ČR

Tato podkapitola se podrobně věnuje pravicovému extremismu v České republice. Zejména však hnutí skinheads, protože je v naší společnosti nejvíce spojováno s rasistickými názory a rasově motivovanými útoky, a to zejména na romskou komunitu. Také se zabývá činností a pak následným zákazem Dělnické strany, která je v současnosti jediná pravicová extremistická strana u nás. Dále následuje výčet rasově motivovaných útoků, které skončily tragicky.

Pravicový extremismus a radikalismus se v České republice projevuje v různých organizačních i ideových formách. Tyto struktury společně sdílejí různě silný odpor k majoritním demokratickým politickým stranám a vybraným menšinám např. Romům, barevným přistěhovalcům, homosexuálům. Na českém území se první příslušníci

²²⁴ ŠIŠKOVÁ, T. ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu: multikulturní výchova v praxi*. Praha: Portál, 2008, s. 214.

skinheadské subkultury objevili počátkem druhé poloviny osmdesátých let, k jejichž stmelení obdobně jako v jiných zemích napomohly hudební skupiny. První skutečně skinheadská česká skupina Orlik, která vznikla koncem roku 1988 v Praze. U jejího zrodu stáli mladí herci Daniel Landa a David Matásek. Specifikem vzniku skinheads v ČR bylo, že zde v prvních fázích vývoje subkultury měli vůdčí úlohu a silné zastoupení studenti a intelektuálové, na rozdíl od čistě dělnických kořenů skinheads v západní Evropě a USA.²²⁵

Masivní rozvoj hnutí skinheads nastal po roce 1989. Již na jaře 1990 se utvořily na mnoha místech republiky party mladých lidí, které rozpoutaly vlnu násilí proti Romům a cizincům nebílé barvy pleti. Například 3. dubna 1990 napadla a zranila skupina čtyř skinů ve věku 15-16 let v Praze řetězy, baseballovými páčkami a ocelovými tyčemi občana Vietnamu.²²⁶ V letech 1990-1992 došlo k výrazné strukturaci skinheadů v ČR, která determinovala podobu subkultury v následujících letech, a sice na kališníky a NS skinny. M. Mareš používá také pro označení NS skinů pojem náckové. Kališníci vyznávali český nacionalismus, vycházející z prohusitských písní Orliku. NS skinové svoji identitu odvozovali od nacistického henleinovského hnutí. V současnosti se většina skinů vnímá jako součást celosvětového white power hnutí. Mareš uvádí, že v roce 2001 bylo na našem území odhadem 7 tisíc ultrapravicových skinheadů.²²⁷

Pravicový extremismus není v České republice spojován pouze se subkulturou skinheads, ale také s krajně pravicovou Dělnickou stranou. V minulosti byl pravicový extremismus spojován spíše s bývalou parlamentní stranou Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (SPR-RSČ). Předseda SPR-RSČ Miloslav Sládek byl známý svými populistickými a rasistickými výroky. Sládek v parlamentním projevu ze dne 25. července 1996 citoval větu, kterou údajně slyšel od posluchačů na svých volebních mítincích:

*„Cikáni by měli být trestně odpovědní už od narození, protože prakticky už to je jejich největší zločin.“*²²⁸

²²⁵ MAREŠ, M. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 412.

²²⁶ Tamtéž, s. 412.

²²⁷ Tamtéž, s. 414.

²²⁸ NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999, s. 119.

Vliv SPR-RSČ postupně slábl. V předčasných volbách v roce 1998 SPR-RSČ propadla a získala pouze 3,8 %.²²⁹

Nejvýznamnějším představitelem krajní pravice v České republice co do počtu získaných voličských hlasů se ve druhé polovině první dekády 21. století stala Dělnická strana (DS). Přestože její volební zisky nikdy nedosáhly takové úrovně, aby získala zastoupení v parlamentních orgánech na krajské, celostátní či evropské úrovni, nezanedbatelným způsobem ovlivnila dění v České republice a stala se známou i v zahraničí. Díky propojení s neonacistickým spektrem a jeho násilnými aktivitami i činností své paramilitární jednotky byla strana v roce 2010 soudně rozpuštěna, což byl první případ strany v polistopadovém vývoji ČR, kterou tato sankce postihla z jiných důvodů než kvůli nepředkládání výročních finančních zpráv.²³⁰ Podle programu DS chce prosadit bezplatné zdravotnictví, ale pouze pro osoby české národnosti. Ve stranickém tisku Dělnické listy se objevují názory typu:

„Imigranti nepřinesou do evropské civilizace nic jiného než zaostalost... Před staletími jsme stáli s mečem v ruce na hranici a odráželi nájezdy divokých Avarů, Tatarů a rozpínavých Turků, kteří hrozili zkázou evropským národům. Dnešní vládcí k nám tyto kočovníky naopak zvou s otevřenou náručí. Před tisíci lety věděli, co znamená nebezpečí ze stepí a divokých hor“²³¹

DS se v rámci ideové profilace hlásila k národnímu (nacionálnímu) socialismu. Odmítavě se stavěla vůči liberalismu a kapitalismu, ale také vůči komunismu. Cílem bylo vytvořit silný stát fungující na základech sociální spravedlnosti a na základě národnostního principu. V praxi by to znamenalo vyloučení všech nečeských etnických skupin obyvatelstva skrze upření práva užívat stejných práv jako by požívalo české etnikum. Nacionalismus DS se projevoval i v požadavku na „znovuobnovení svrchovanosti České republiky“²³² a to skrze vystoupení z Evropské unie a vojenských

²²⁹ Wikipedia: otevřená encyklopedie. [online]. 2010. [cit. 2011-06-07]. Sdružení pro republiku - Republikánská strana Československa. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sdru%C5%BEen%C3%AD_pro_republiku_-_Republik%C3%A1nsk%C3%A1_strana_%C4%8Ceskoslovenska>.

²³⁰ MAREŠ, M.; VEJVODOVÁ, P. Rexter [online]. 2009. [cit. 2011-05-31]. Dělnická strana: profil české pravicově extremistické strany. Dostupné z WWW: <<http://www.rexter.cz/delnicka-strana-profil-ceske-pravicove-extremisticke-strany/2010/11/07/>>.

²³¹ MAREŠ, M.; VEJVODOVÁ, P. Rexter [online]. 2009. [cit. 2011-06-01]. Dělnická strana: profil české pravicově extremistické strany. Dostupné z WWW: <<http://www.rexter.cz/delnicka-strana-profil-ceske-pravicove-extremisticke-strany/2010/11/07/>>.

²³² MAREŠ, M.; VEJVODOVÁ, P. Rexter [online]. 2009. [cit. 2011-06-01]. Dělnická strana: profil české pravicově extremistické strany. Dostupné z WWW: <<http://www.rexter.cz/delnicka-strana-profil-ceske-pravicove-extremisticke-strany/2010/11/07/>>.

struktur NATO. Etnocentrismus DS byl výrazně spojen i s xenofobií a projevy rasismu. DS požadovala, aby do Ústavy ČR byl přidán institut určování národnosti obyvatel republiky a jejího potvrzení do rodných a křestních listů, rovněž i občanského průkazu, což je proti základnímu principu demokracie – fundamentální rovnosti lidí. DS požadovala vypovězení ilegálních přistěhovalců. Hlavním tématem DS se potom v posledních letech stala romská problematika, resp. slovy DS problematika „cikánské“ populace. Toto téma více méně zastínilo zbytek ideové profilace i z toho důvodu, že romská problematika stranu a její příznivce dokázala zmobilizovat ke konkrétním veřejným akcím. Romy paušálně DS označuje za parazity, zloděje a přistěhovalce. V souvislosti s romským etnikem a imigranty dochází k etnizaci sociálních a kriminálních problémů, tzn. příčina je hledána v etnických menšinách. Neméně podstatným prvkem ideové profilace DS, související s xenofobií, je rovněž negativní postoj vůči homosexualitě, kterou DS považuje za pohlavní deviaci nutnou postavit mimo zákon, což je v podmínkách demokratického zřízení opět zásah do principu rovnosti.²³³ Po rozpuštění DS 17. února 2010 se téměř okamžitě přejmenovala na Dělnickou stranu sociální spravedlnosti (DSSS) a pokračuje dál ve svém působení.

Terčem útoků pravicových radikálů se Romové stávají už od počátku 90. let. Mnoho případů už skončilo tragicky. Podle organizací zabývajících se pravicovým extremismem už v Česku během 19 let po útocích neonacistů zahynulo přes 30 Romů. K nejznámějším případům patří smrt Tibora Danihela v září 1993. Skupina skinheadů tehdy v Písku napadla Romy, které zahneli do řeky Otavy - Danihel se utopil. Případ skončil před soudem a má i konečný rozsudek: za rasově motivovanou vraždu a pokus vraždy nepodmíněné tresty od 6,5 roku do více než osmi let. V květnu 1995 zase čtyři skinheadi napadli Roma Tibora Berkiho v jeho bytě ve Žďáru nad Sázavou. Berki na následky zranění zemřel. Krajský soud v Brně odsoudil Zdeňka Podrázského za vraždu ke 12 letům. Druhý pachatel byl odsouzen k 18 měsícům, další dva mladiství podmíněně k šesti a dvěma měsícům. Vrchní soud v roce 1996 uznal rasový motiv a tresty zvýšil. O tři roky později, v květnu 1998, zahynul pod koly automobilu v Orlové-Lutyni na Karvinsku Milan Lacko. Napadla ho tehdy čtveřice skinů, Lacko po útoku zůstal bezvládně ležet uprostřed silnice, kde ho přejel policista Marián Telega,

²³³ MAREŠ, M.; VEJVODOVÁ, P. *Rexter* [online]. 2009. [cit. 2011-06-1]. Dělnická strana: profil české pravicově extremistické strany. Dostupné z WWW: <<http://www.rexter.cz/delnicka-strana-profil-ceske-pravicove-extremisticke-strany/2010/11/07/>>.

který za to dostal podmíněný trest. Krajský soud v roce 1998 potvrdil tříleté a roční vězení pro dva ze skinheadů. O pár měsíců dříve, v únoru 1998, tři skinheadi uráželi, zbili a pak srazili do řeky šestadvacetiletou Romku Helenu Biháriovou, která nakonec utonula. V září 1998 vynesl Krajský soud v Hradci Králové nepodmíněné rozsudky - 8,5 a 6,5 roku vězení za vydírání s následkem smrti a výtržnictví. Šestiletý trest poté soud v roce 1999 snížil na jeden rok a tři měsíce.²³⁴ Tragické vyústění mělo nedorozumění na svitavské diskotéce v červenci 2001. Tehdy Vlastimil Pechanec, který se v minulosti otevřeně hlásil k hnutí skinheads, ubodal po předchozím slovním napadení místního třicetiletého Roma Otu Absolona. Pechanec byl předtím již třikrát odsouzen za různé násilné trestné činy, výtržnictví a podporu a propagaci hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů. Nakonec se dočkal trestu 17 let vězení za rasově motivovanou vraždu. Některé akce extremistů nekončí zrovna smrtí, ale přesto stojí za to si je připomenout. V říjnu 1995 skupina skinheadů napadla v Břeclavi romské manžele. Muž utrpěl otřes mozku a přišel o oko. Okresní soud v únoru 1996 odsoudil obviněného Marcela Totha k šesti letům odnětí svobody, ostatní tři mladistvé k podmíněným trestům. V lednu 1998 hodila skupina pachatelů v Krnově na Bruntálsku v noci zápalnou láhev do přízemního bytu pětičlenné romské rodiny. Osmačtyřicetiletá žena utrpěla těžké popáleniny druhého a třetího stupně, muž byl zraněn lehce. Policie z útoku obvinila tři místní mladíky. Jeden z nich dostal dvouletý nepodmíněný trest, další dva soud osvobodil pro nedostatek důkazů.²³⁵

Posledním útokem na Romy byl žhářský útok z 19. dubna 2009, kdy útočníci vhodili do domku devítičlenné romské rodiny z Vítkova na Opavsku několik zápalných láhví. Následkem požáru byli zraněni tři lidé, kteří v té době pobývali v budově. Nejvážněji byla zraněna dvouletá Natálie, která utrpěla život ohrožující popáleniny třetího a čtvrtého stupně na více než 80% těla. Dne 11. května 2010 stanuli před soudem obvinění Ivo Müller, Václav Cojocar, David Vaculík a Jaromír Lukeš. Byli obviněni z pokusu o vraždu a poškozování cizí věci spáchané formou spolupachatelství. Podle obžaloby se obvinění dopustili jednání, které mělo za cíl usmrtit jiné osoby. Motivem

²³⁴ NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999, s. 119.

²³⁵ ČT24.cz. [online]. 2011. [cit. 2011-06-01]. Rasově motivované útoky končí i tragicky. Dostupné z WWW: <<http://www.ct24.cz/domaci/63722-rasove-motivovane-utoky-konci-i-tragicky/>>.

tohoto činu byla etnická příslušnost těchto osob. Útok měl být proveden k uctění 120. výročí narození A. Hitlera.²³⁶

²³⁶ Wikipedia: otevřená encyklopedie. [online]. 2011. [cit. 2011-06-01]. Žhářský útok ve Vítkově. Dostupné WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDh%C3%A1%C5%99sk%C3%BD_%C3%BAtok_ve_V%C3%ADtkov%C4%9B>.

6 Rasismus a vzdělávání

Tato kapitola se věnuje tématu rasismus a vzdělávání. V současné době se na českých školách vyučuje podle Rámcového vzdělávacího programu (RVP), který se dále dělí podle druhů škol, na kterých je aplikován. V této kapitole se budu zabývat Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání (RVP ZV) a Rámcovým vzdělávacím programem pro gymnaziální vzdělávání (RVP GV). Hlavním cílem této kapitoly je nalézt témata v RVP ZV a RVP GV, která se pojí s problematikou rasismu a vzdělávacími obory Výchova k občanství a Občanský a společenskovední základ. Veškeré informace ve zbytku této podkapitoly vycházejí z RVP GV²³⁷ a RVP ZV²³⁸.

Výchova k občanství se uskutečňuje ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost. Tato oblast, stejně jako dalších osm vzdělávacích oblastí si klade za cíl žáky vybavit znalostmi a dovednostmi nutnými pro aktivní zapojení do života demokratické společnosti. Učí žáky respektovat a uplatňovat mravní principy a pravidla společenského soužití a přebírat odpovědnost za vlastní názory, chování a jednání i jejich důsledky. Výchova k občanství čerpá poznatky z psychologie, sociologie, politologie, ekonomie, mezinárodního práva a v neposlední řadě i u etiky. Obsah vzdělávacího oboru je koncipován do pěti tematických a vzájemně propojených okruhů: Člověk ve společnosti, Člověk jako jedinec, Stát a hospodářství, Stát a právo, Mezinárodní vztahy, globální svět. Problematika rasismu se dotýká zejména těchto vzdělávacích oborů:

I. Člověk ve společnosti

➤ UČIVO:

- naše vlast: pojem vlasti a vlastenectví; zajímavá a památná místa, co nás proslavilo, významné osobnosti; státní symboly, státní svátky a významné dny

- VÝSTUP: žák rozlišuje mezi projevy vlastenectví od projevů nacionalismu

²³⁷ *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007. 100 s. [cit. 2011-06-01]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPG-2007-07_final.pdf>.

²³⁸ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007. 126 s. [cit. 2011-06-01]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.

- kulturní život: rozmanitost kulturních projevů, kulturní hodnoty, kulturní tradice; kulturní instituce; masová kultura, prostředky masové komunikace, masmédiá
- VÝSTUP: žák kriticky přistupuje k mediálním informacím, vyjadřuje svůj postoj k působení propagandy a reklamy na veřejné mínění a chování lidí, objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoj k menšinám
- vztahy mezi lidmi: osobní a neosobní vztahy, mezilidská komunikace;
- konflikty v mezilidských vztazích, problémy lidské nesnášenlivosti
- VÝSTUP: žák uplatňuje vhodné způsoby komunikace a chování v různých životních situacích, případné neshody či konflikty s druhými lidmi řeší nenásilným způsobem, žák objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoj k menšinám, žák rozpozná netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům, lidské nesnášenlivosti

II. Člověk jako jedinec

- UČIVO:
 - podobnost a odlišnost lidí: projevy chování
- VÝSTUP: žák rozpozná projevy záporných charakterových vlastností u sebe a druhých lidí, kriticky hodnotí a vhodně koriguje své chování a jednání
 - vnitřní svět člověka: vnímání, prožívání, poznávání a posuzování skutečností, sebe i druhých lidí; stereotypy v posuzování druhých lidí
- VÝSTUP: žák objasní, jak může realističtější poznání a hodnocení vlastní osobnosti a potenciálu pozitivně ovlivnit jeho rozhodování, vztahy s druhými lidmi i kvalitu života

III. Stát a právo

- UČIVO:
 - lidská práva: základní lidská práva, jejich ochrana; úprava lidských práv v dokumentech; poškozování lidských práv, šikana, diskriminace

- **VÝSTUP:** žák přiměřeně uplatňuje svá práva a respektuje práva a oprávněné zájmy druhých lidí, posoudí význam ochrany lidských práv a svobod, rozpozná protiprávní jednání a uvede příklad

Občanský a společenskovední základ se uskutečňuje ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost. Vzdělávací oblast Člověk a společnost navazuje na předchozí vzdělávací oblast základního vzdělávání. Využívá a dále tedy rozpracovává poznatky získané v základním vzdělávání. Její součástí jsou však i nové poznatky. Žáci se učí posuzovat společenskou skutečnost a zaujímat postoj k různým přístupům při řešení problémů. Dochází k rozvoji myšlenkových operací a vlastní identity žáka. Problematika rasismu se dotýká zejména těchto vzdělávacích oborů:

I. Člověk jako jedinec

- **UČIVO:**
 - podstata lidské psychiky: vědomí, psychické jevy procesy, stavy a vlastnosti
- **VÝSTUP:** žák vyloží, jak vnímá, prožívá a poznává skutečnost, sebe i druhé lidi a co může jeho vnímání a poznávání ovlivňovat

II. Člověk ve společnosti

- **UČIVO:**
 - společenská podstata člověka - význam začlenění jedince do sociálních vazeb, proces socializace, mezilidská komunikace, problémy mezilidských vztahů
- **VÝSTUP:** žák respektuje kulturní odlišnosti a rozdíly v projevu příslušníků různých sociálních skupin, na příkladech doloží, k jakým důsledkům mohou vést předsudky
 - sociální fenomény a procesy – masmédiá, sociální deviace, sociální problémy (kriminalita, extremismus)
- **VÝSTUP:** žák objasní podstatu některých sociálních problémů současnosti a popíše možné dopady sociálně-patologického chování na jedince a společnost

III. Občan ve státě

- **UČIVO:**
 - lidská práva - zakotvení lidských práv v dokumentech, porušování lidských práv
- **VÝSTUP:** žák obhajuje lidská práva, respektuje lidská práva druhých lidí a uvážlivě vystupuje proti jejich porušování

- demokracie - principy a podoby, občanská práva a povinnosti
- VÝSTUP: žák objasní podstatu a význam politického pluralismu pro život ve státě, uvede příklady politického extremismu a objasní, v čem spočívá nebezpečí ideologií

Stěžejní úlohu v problematice rasismu a vzdělávání má Multikulturní výchova, která se prolíná všemi obory. Multikulturní výchova je to průřezové téma, které má žákům umožnit seznámení s pestrostí různých kultur, tradicemi a hodnotami těchto kultur. Na základě této skutečnosti si pak žáci mohou lépe uvědomit svoji vlastní kulturní identitu, tradice a hodnoty. Tematické okruhy Multikulturní výchovy odrážejí aktuální dění ve škole, odrážejí aktuální dění v místě školy a v neposlední řadě i současnou situaci ve společnosti. Mezi tematické okruhy patří:

Kulturní diference - jedinečnost každého člověka a jeho individuální zvláštnosti; člověk je vnímán jako nedílná jednota tělesné a duševní stránky, ale i jako součást etnika; poznávání vlastního kulturního zakotvení; respektování odlišnosti různých etnik; základní problémy sociokulturních rozdílů.

Lidské vztahy - právo všech lidí žít společně a podílet se na spolupráci; udržovat tolerantní vztahy a rozvíjet spolupráci s jinými lidmi, bez ohledu na jejich kulturní, sociální, náboženské, zájmové nebo generační příslušnost; vztahy mezi kulturami; předsudky a vžité stereotypy; uplatňování principů slušného chování; význam kvality mezilidských vztahů pro harmonický rozvoj osobnosti; tolerance, empatie, umět se vžít do role druhého; lidská solidarita, osobní příspěvek k zapojení žáků z odlišného kulturního prostředí do kolektivu třídy.

Etnický původ – rovnocennost všech etnických skupin a kultur; odlišnost lidí, ale i jejich vzájemná rovnost; postavení národnostních menšin; základní informace o různých etnických a kulturních skupinách žijících v české a evropské společnosti; různé způsoby života; odlišné myšlení a vnímání světa; projevy rasové nesnášenlivosti – jejich rozpoznání a důvody vzniku.

Multikulturalita - multikulturalita současného světa a předpokládaný vývoj do budoucnosti; multikulturalita jako prostředek vzájemného obohacování; specifické rysy jazyků a jejich rovnocennost; naslouchání druhým, komunikace s příslušníky odlišných sociokulturních skupin, vstřícný postoj k odlišnostem; význam užívání cizího jazyka jako nástroje dorozumění a celoživotního vzdělávání.

Princip sociálního smíru a solidarity - odpovědnost a přispění každého jedince za odstranění diskriminace a předsudků vůči etnickým skupinám; nekonfliktní život v multikulturní společnosti; aktivní spolupodílení dle svých možností na přetváření společnosti, zohlednění potřeb minoritních skupin; otázka lidských práv, základní dokumenty.

Neodmyslitelnou součástí každé výuky zaměřené k výchově proti rasismu by měla být exkurze do památníku Terezín nebo Osvětimi. Domnívám se, že vlastní zkušenost z exkurze bude mít větší dopad na žáky než poutavý výklad nebo dokumentární film. Projektová výuka by mohla být smysluplnou náplní při výuce tohoto tématu. Inspirací po projektovou výuku mohou sloužit vzpomínky pamětníků z koncentračních táborů. Téma rasismu je velmi aktuální, a proto můžeme při projektové výuce použít nedávné kauzy související s problematikou rasismu.

Každá kapitola této diplomové práce zpracovává důležitá a aktuální témata, která lze použít v hodinách Výchovy k občanství nebo Občanského a společenskovedního základu při výchově proti rasismu. První kapitola se věnuje podstatným pojmům: rase a rasismu. Tyto klíčové pojmy by měly být žákům důkladně vysvětleny a důraz by měl být kladen zejména na rovnocennost všech lidských ras. Druhá kapitola se zaměřuje především na rasové teorie. Toto téma by mohlo být probíráno v souvislosti s holocaustem a druhou světovou válkou, zejména problematika hrůzné eugeniky by měla být zmíněna. Třetí kapitola se komplexně věnuje projevům rasismu v minulosti. Tato část by se mohla propojit s ostatními předměty jako je dějepis nebo cizí jazyk. Část týkající se starověku a středověku by mohla být zmíněna v hodinách dějepisu. Stejně tak i podkapitoly rozebírající kolonizaci, antisemitismus a apartheid v JAR. Podkapitola týkající se rasismu v USA by mohla být zmíněna ve výuce anglického jazyka a obeznámila by studenty s kulturou Spojených států. Čtvrtá kapitola se věnuje současným projevům rasismu. Z hlediska politologie, která je součástí Občanského a společenskovedního základu je důležitá problematika ideologie pravicového extremismu a s tím související subkultura skinheads. Dále s problematikou Evropské unie by mělo být zmíněno téma týkající se diskriminace a rasově motivovaných útocích v EU. Pátá kapitola obsáhle pojednává o romské menšině, zejména o její historii a zvycích a dále se věnuje rasismu v české společnosti. Tato problematika by neměla být opomenuta v kurikulu Multikulturní výchovy. Je důležité,

aby studenti získali objektivní pohled na romskou menšinu a pochopili rozdílnost její kultury. Pedagog by měl klást důraz na aktuální témata, která se objeví ve společnosti ve spojitosti s rasismem a zařadit je do výuky.

Vzhledem k důležitosti a aktuálnosti problematiky rasismu se domnívám, že pedagogové nemají dostatek prostoru ve výuce k plnému vysvětlení této problematiky. Řešením tohoto problému může být jednak zařazení projektové výuky věnované rasismu a také zapojení pedagogů z jiných předmětů do výuky proti rasismu. V nynějším RVP ZV a RVP GV není dostatek místa k osvětlení problematiky rasismu do požadované hloubky. Pouze konkrétní škola při vytváření vlastního ŠVP může začlenit různé projekty do výuky nebo realizovat různé exkurze.

Tato kapitola se zabývala výchovou proti rasismu a tématy v RVP ZV a RVP GV, která se pojí s problematikou rasismu. Týkalo se to především vzdělávacích oborů Výchova k občanství na 2. stupni základních škola a Občanský a společenskovední základ na středních školách. Nejdůležitější místo ve výchově proti rasismu zaujímá průřezové téma Multikulturní výchova, které má žákům umožnit seznámení s pestrostí různých kultur, tradicemi a hodnotami těchto kultur.

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce je zmapovat tematiku rasismu v minulosti a současnosti, charakterizovat důležité pojmy týkající se problematiky, dále se zaměřit na situaci v české společnosti a v neposlední řadě zhodnotit problematiku rasismu v kontextu českého školství.

První kapitole se zabývá vymezením pojmů rasismu a rasy. Lze říci, že terminologie související s rasismem, ať už se jedná o definice či pojmy s ním související, je z pohledu různých autorů značně nejednotná. Klasifikace jednotlivých ras je mnohými odborníky považována za zbytečnou, zejména protože kladou důraz na to, že všichni lidé jsou si rovni a lze je charakterizovat i bez znalosti jejich rasy. Chce-li se někdo touto problematikou zabývat, měl by být dostatečně obeznámen se všemi pojmy, aby nedošlo ke zkreslenému chápání této problematiky.

Druhá kapitola se věnuje rasovým teoriím, jejich vývojem a charakterizuje jednotlivé rasové teorie a školy. Jedná se o sociální darwinismus, rasově antropologickou školu a eugenickou školu. Tyto teorie vycházeli z přírodovědecké teorie Charlese Darwina. Tato kapitola se mimo jiné zmíní o důležitých osobnostech spjatých s historií rasismu.

Třetí kapitola se zabývá projevy rasismu v minulosti. Zaměří se na období od starověku až po pád apartheidu v JAR. Věnuje se také problematice rasismu a kolonizace, a to zejména v oblastech Jižní Ameriky, afrického kontinentu a také na dvě koloniální velmoci Velkou Británii a Francii. Problematika původních obyvatel Spojených států amerických Indiánů je také zmíněna, dále zmapuje otroctví a s tím spojený rasismus v USA. Také se tato kapitola se věnuje antisemitismu v Německu, který vyústil v holocaust. Diplomová práce se zabývá také historií apartheidu a následný jeho konec v JAR.

Čtvrtá kapitola pojednává o současných projevech rasismu zejména v zemích Evropské unie. Charakterizuje ideologie pravicového extremismu: nacionalismus, neofašismus a neonacismus. Dále se soustředí na subkulturu skinheads, na její vznik a členění. Na závěr pojednává o diskriminaci Romů, muslimů a přistěhovalců v Evropské unii a věnuje se rasově motivovaným útokům na tyto minority.

Pátá kapitola popisuje situaci v české společnosti v kontextu s problematikou rasismu. Věnuje se zejména romskému etniku, zejména jeho historii a kulturu. Dále se zabývá

nejčastějším oblastem diskriminace romského obyvatelstva v běžném životě. Jedná především o přístupu ke kvalitnímu bydlení, získávání zaměstnání a také o rovnocenném přístupu ke vzdělávání romských dětí. Dále se věnuje rasově motivovaným útokům na Romy, které skončily smrtí. Popisuje i nejaktuálnější případ, který se odehrál ve Vítkově na Opavsku.

Šestá kapitola se věnuje problematice rasismu a vzdělávání. Našla oblasti v RVP ZV a RVP GV, které se týkaly nebo souvisely s rasismem. Dále popisuje průřezové téma Multikulturní výchovu jako stěžejní prvek ve výchově proti rasismu. Zhodnotí konkrétní témata diplomové práce a jejich využití ve výuce o rasismu, zejména by se jednalo o projektovou výchovu jednotlivých škol.

PRAMENY A LITERATURA

- BIBLE: Písmo svaté Starého a Nového zákona.* Praha: Česká biblická společnost, 2009. 1239 s. ISBN 978-80-87287-08-8.
- BARTOŇOVÁ, Miroslava; VÍTKOVÁ Marie. *Strategie ve vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.* 2. vyd. Brno: Paido, 2007. 247 s. ISBN 978-80-210-5103-4.
- BLAINEY, Geoffrey. *Dějiny Austrálie.* Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 1999. 251 s. ISBN 80-7106-334-7.
- BUDIL, Ivo T. ed., BLAŽEK, Vladimír ed., SLÁDEK Vladimír ed. *Dějiny, rasa a kultura: Sborník příspěvků z interdisciplinárního symposia o problematice ras.* 1. vyd. Plzeň: Nakladatelství Vlasty Králové, 2005. 123 s. ISBN 80-903412-4-1.
- BUDIL, Ivo T. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie.* 4. vyd. Praha: Triton, 2003. 487 s. ISBN 80-7254-321-0.
- BUDIL, Ivo T. ed., BLAŽEK, Vladimír ed. *Biologická a sociální dimenze člověka.* 1. vyd. Ústí nad labem: Dryada, 2006. 103 s. ISBN 80-87025-02-4.
- BUDIL, Ivo T. *Zrození moderní rasové teorie: Život a dílo Victora Courteta.* 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005. 166 s. ISBN 80-7204-398-6.
- CLAYOVÁ, Catrine; LEAPMAN, Michael. *Panská rasa: Nacistické Německo a experiment Lebensborn.* Praha: Columbus, 1996. 196 s. ISBN 80-85938-43-4.
- DACÍK, Tomáš. *Člověk a rasa.* Brno: CERM, 2001. 130 s. ISBN 80-7204-216-5.
- DEMJANČUK, Nikolaj; DROTÁROVÁ, Lucia. *Vzdělání a extremismus.* 1. vyd. Plzeň: Nakladatelství Epoque, 2005. 133 s. ISBN 80-86328-83-X.
- EMMERT, František. *Holocaust.* 1. vyd. Brno: Computer Press, 2006. 64 s. ISBN 80-251-1204-7.
- FERGUSON, Niall. *Britské impérium: cesta k modernímu světu.* 1. vyd. Praha: Prostor, 2007. 422 s. ISBN 978-80-7260-175-2.
- FERRO, Marc. *Dějiny kolonizací: od dobývání po nezávislost 13. – 20. století.* 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 503 s. ISBN 978-80-7106-021-5.
- FERRO, Marc. *Dějiny Francie.* 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 692 s. ISBN 80-7106-888-8.

- FREDRICKSON, George, M. *Rasismus - stručná historie*. 1. vyd. Praha: B/B art, 2003. 157 s. ISBN 80-7341-124-5.
- HUGHES, Mathew; MANN, Chris. *Hitlerovo Německo: život v období Třetí říše*. Praha: Nakladatelství Columbus, 2002. 224 s. ISBN 80-7249-123-7.
- HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 345 s. ISBN 80-7106-247-2.
- HRBEK, Ivan. *Dějiny Afriky: Kniha 2*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1966. 654 s.
- CHARVÁT, Jan. *Současný politický extremismus a radikalismus*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 184 s. ISBN 978-80-7367-098-6.
- CHMELÍK, Jan. *Symbolika v extremistických hnutích*. 2. vyd. Praha: Střední policejní škola Ministerstva vnitra, 2005. 100 s.
- ILIFFE, John. *Afrika a Afričané: Dějiny kontinentu*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2001. 375 s. ISBN 80-7021-468-6.
- JÄCKEL, Eberhard. *Hitlerův světový názor: projekt jedné vlády*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Paseka, 1999. 156 s. ISBN 80-7185-254-6.
- KAŠPAR, Oldřich. *Dějiny Karibské oblasti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 261 s. ISBN 80-7106-557-9.
- KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Inkové*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2006. 134 s. ISBN 80-86493-21-0.
- MAREŠ, Miroslav. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2003. 655 s. ISBN 80-86598-45-4.
- MARTÍNEK, Jiří; MARTÍNEK, Miloslav. *Kdo byl kdo – světoví cestovatelé a mořeplavci*. 1. vyd. Praha: Libri, 2003. 551 s. ISBN 80-7277-206-6.
- MESSADIÉ, Gerald. *Obecné dějiny antisemitismu: od starověku po 20. století*. 1. vyd. Praha: Práh, 2000. 317 s. ISBN 80-7252-038-5.
- MILLER, David. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. 1. vyd. Brno: Jota, 1995. 580 s. ISBN 80-85617-47-1.
- MILTOVÁ, Alena, PETRUSEK, Miloslav, VODÁKOVÁ, Alena. *Sociologické školy, směry, paradigmaty*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 258 s. ISBN 80-85850-81-8.
- MILZA, Pierre. *Evropa v černých košilích*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Themis, 2005. 487 s. ISBN 80-7312-044-5.

NEČAS, Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. 129 s. ISBN 80-7067-952-2.

SHIRER, L. William. *Vznik a pád Třetí říše: historie hitlerovského Německa*. 1. vyd. Praha: Naše Vojsko, 2006. 251 s. ISBN 80-206-0804-4.

SOUKUP, Václav. *Dějiny antropologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. 667 s. ISBN 80-246-0337-3.

ŠÍŠKOVÁ, Tatjana ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu: multikulturní výchova v praxi*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. 280 s. ISBN 978-80-7367-182-2.

TINDALL, George B.; SHI, David E. *USA*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994. 897 s. ISBN 80-7106-088-7.

TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: pohled druhého*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1996. 317 s. ISBN 80-2040-582-8.

WOLF, Josef. *Lidské rasy a rasismus v dějinách a v současnosti. Člověk a jeho svět II*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2000. 223 s. ISBN 80-2460-099-4.

ZEMAN, Václav ed. *Hrozby neonacismu – Příležitosti demokracie*. 1. vyd. Asi-Milování, o.s., 2009, 222 s. ISBN 978-80-254-7147-0.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Aktuálně.cz [online]. 2006 [cit. 2011-05-19]. Vandalové ničili hroby muslimů v Kodani. Dostupné z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=77964&tro1164_0_2>.

BBC CZECH.com [online]. 2006 [cit. 2011-02-04]. Genocida v Namibii. Dostupné z WWW: <http://www.bbc.co.uk/czech/specials/1511_genocide_namibi/index.shtml... BBC..Genocida >.

ČT24.cz. [online]. 2011. [cit. 2011-06-01]. Rasově motivované útoky končí i tragicky. Dostupné z WWW: <<http://www.ct24.cz/domaci/63722-rasove-motivovane-utoky-konci-i-tragicky/>>.

ENRA – European Network Against Racism. [online]. 2011. [cit. 2011-05-18]. Racist violence in Europe. Dostupné z WWW: <<http://www.enar-eu.org/Page.asp?docid=15845&langue=EN>>.

Encyclopædia Britannica. [online]. 2011. [cit. 2011-02-04]. Congo the Free State. Dostupné z WWW: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/132463/Congo-Free-State>>.

FRA - European Union Agency for Fundamental Rights. [online]. 2010. [cit. 2011-05-17]. EU-MIDIS: European Union Minorities and Discrimination Survey. Dostupné z WWW: <http://fra.europa.eu/fraWebsite/eu-midis/index_en.htm>.

FRANKL, Michal. *Holocaust.cz* [online]. 2003. [cit. 2011-03-03]. Pronásledování německých Židů po převzetí moci nacisty. Dostupné z WWW: <www.holocaust.cz>.

FRANKL, Michal. *Holocaust.cz* [online]. 2001. [cit. 2011-03-03]. Der Giftpilz. Dostupné z WWW: <www.holocaust.cz>.

FRANKL, Michal. *Holocaust.cz* [online]. 2008. [cit. 2011-03-04]. Křišťálová noc. Dostupné z WWW: <www.holocaust.cz>.

FRANKL, Michal. *Holocaust.cz* [online]. 2002. [cit. 2011-03-05]. Konference ve Wannsee. Dostupné z WWW: <www.holocaust.cz>.

FRANKL, Michal. *Holocaust.cz* [online]. 2001. [cit. 2011-03-07]. Hromadné deportace do koncentračních a vyhlazovacích táborů. Dostupné z WWW: <www.holocaust.cz>.

FRANKL, Michal. *Holocaust.cz* [online]. 2001. [cit. 2011-03-07]. Zhroucení nacistického Německa. Dostupné z WWW: <www.holocaust.cz>.

FRANKL, Michal. *Holocaust.cz* [online]. 2008. [cit. 2011-05-27]. Cikánský tábor v Letech. Dostupné z WWW: <www.holocaust.cz>.

GAC: Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. [online]. Praha: 2006. [cit. 2011-05-27]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/3052>>.

GERLOFFOVÁ, Krista. *Neviditelný pes* [online]. 2010. [cit. 2011-03-04]. Historie: Šesticípá hvězda – Davidův štít. Dostupné z WWW: <http://neviditelnypes.lidovky.cz/historie-esticipa-hvezda-daviduv-stit-fc5/p_kultura.asp?c=A100308_232959_p_kultura_wag>.

MAREŠ, Miroslav; VEJVODOVÁ, Petra. *Rexter* [online]. 2009. [cit. 2011-05-31]. Dělnická strana: profil české pravicově extremistické strany. Dostupné z WWW: <<http://www.rexter.cz/delnicka-strana-profil-ceske-pravicove-extremisticke-strany/2010/11/07/>>.

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007. 100 s. [cit. 2011-06-01]. Dostupné z WWW: <http://www.vup.praha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPG-2007-07_final.pdf>. ISBN 978-80-87000-11-3.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007. 126 s. [cit. 2011-06-01]. Dostupné z WWW: <http://www.vup.praha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.

Romea.cz [online]. 2010 [cit. 2011-05-27]. Původ Romů a jejich příchod do Evropy. Dostupné z WWW: <<http://skola.romea.cz/cs/historie/puvod-romu-a-jejich-prichod-do-evropy/>>.

Romea.cz [online]. 2010 [cit. 2011-05-27]. Pronásledování Romů ve střední a západní Evropě. Dostupné z WWW: <<http://skola.romea.cz/cs/historie/pronasledovani-romu-ve-stredni-a-zapadni-evrope/>>.

Romea.cz. [online]. 2010 [cit. 2011-05-27]. Romové v 19. století. Dostupné z WWW: <<http://skola.romea.cz/cs/historie/romove-v-19-stoleti/>>.

SITEK, Pavel. *Dějiny a současnost – kulturně historická revue* [online]. 2009/5 [cit. 2011-01-29]. Civilizovat a vychovávat. Francouzská třetí republika a kolonialismus. Dostupné z WWW: <<http://dejiny.nln.cz/archiv/2009/5/civilizovat-a-vychovavat->>.

Wikipedia: the free encyclopedia. [online]. 2004. [cit. 2011-02-04]. Lothar von Trotha. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Lothar_von_Trotha>.

Wikipedia: the free encyclopedia. [online]. 2001. [cit. 2011-02-19]. Jim Crow laws. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Jim_Crow_laws>.

Wikipedia: the free encyclopedia. [online]. 2001. [cit. 2011-02-20]. Malcolm X. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Malcolm_X>.

Wikipedia: otevřená encyklopedie. [online]. 2011. [cit. 2011-06-01]. Žhářský útok ve Vítkově. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDh%C3%A1%C5%99sk%C3%BD_%C3%BAtok_ve_V%C3%ADtkov%C4%9B>.

Wikipedia: otevřená encyklopedie. [online]. 2010. [cit. 2011-06-07]. Sdružení pro republiku - Republikánská strana Československa. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sdru%C5%BEn%C3%AD_pro_republiku_-_Republik%C3%A1nsk%C3%A1_strana_%C4%8Ceskoslovenska>.